

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кафедра кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

Навчально-методичний посібник

Одеса
Фенікс
2021

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національного університету
«Одеська юридична академія» (протокол № 1 від 21 вересня 2021 року).*

Укладачі:

Л.І. Аркуша – доктор юридичних наук, зав. кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»;

Ю.П. Аленін – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»;

О.О. Торбас – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»;

В.К. Волошина – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»;

Л.М. Гуртієва – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»;

А.В. Мурзановська – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»;

В.А. Завтур – кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»;

М.М. Стоянов – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Рецензенти:

В.В. Тищенко – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедрою криміналістики НУ «ОЮА», член-кореспондент Національної академії правових наук, Заслужений діяч науки і техніки України;

Г.К. Тетерятник – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедрою кримінального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ

Актуальні питання сучасного кримінального провадження : навч.-метод.
А 43 посібник [Електронне видання] / Л.І. Аркуша, Ю.П. Аленін, О.О. Торбас,
В.К. Волошина, Л.М. Гуртієва, А.В. Мурзановська, В.А. Завтур, М.М. Стоянов ; НУ
«Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2021. – 171 с. – Режим доступу:
<https://hdl.handle.net/11300/16152>, <https://doi.org/10.32837/11300.16152>

ISBN 978-966-928-777-9

Навчально-методичний посібник адресований аспірантам (здобувачам вищої освіти) для підготовки до занять зі спеціального курсу «Актуальні питання сучасного кримінального провадження». Посібник містить тематичний план навчальної дисципліни, тематичний виклад навчальної дисципліни з матеріалами для вивчення, плани практичних занять, завдання для самостійної роботи, питання, задачі, завдання або кейси для підсумкового контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти, рекомендовану літературу.

УДК 434.1(477)

ISBN 978-966-928-777-9

© Л.І. Аркуша, Ю.П. Аленін, О.О. Торбас, В.К. Волошина,
Л.М. Гуртієва, А.В. Мурзановська, В.А. Завтур, М.М. Стоянов, 2021

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Актуальні питання сучасного кримінального провадження» призначена для здобувачів, які навчають за освітньою програмою підготовки докторів філософії з галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Актуальність курсу. Навчальна дисципліна «Актуальні питання сучасного кримінального провадження» направлена на розширення знань здобувачів щодо основних інститутів кримінального процесу задля встановлення основних проблем, які можуть бути вирішені в ході подальшої наукової роботи здобувачів.

Незважаючи на фундаментальність науки кримінального процесу, постійні зміни у кримінальному процесуальному законодавстві вимагають оновлювати знання, вміння та навички від аспірантів задля якісного та ефективного застосування положень КПК України. Крім того, будучи однією з ключових галузей права, галузь кримінального процесуального права містить значну кількість проблем, які, в силу своєї складності та, в деяких випадках, відсутності єдиного правильного вирішення, можуть обговорюватися тільки із здобувачами третього рівня вищої освіти. Саме на дослідження таких проблем направлена дана навчальна дисципліна.

Мета курсу. Метою даного курсу є:

- ознайомлення здобувачів з найбільш типовими проблемами, які виникають в доктрині кримінального процесу та в практичній діяльності;
- надання інструментарію для виявлення проблем чинного кримінального процесуального законодавства;
- надання можливостей для формування власних пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства.

Основними **завданнями** даного курсу є:

- вивчення та аналіз чинного кримінального процесуального законодавства;
- ознайомлення із науковими працями з кримінального процесу;
- вивчення та аналіз правозастосовчої практики;
- аналіз недоліків чинного кримінального процесуального законодавства та виявлення шляхів його удосконалення;
- розв'язування проблемних практичних ситуацій з кримінального процесу.

Заплановані результати. Після закінчення курсу здобувач повинен вміти:

- визначати та класифікувати існуючі тлумачення кримінальної процесуальної діяльності із виділенням ознак, які характеризують актуальність відповідних проблем;
- обговорювати та дискутувати щодо сутності кримінального процесу як правового явища з точки зору його постійної еволюції;
- вивчати сучасні концепції доказового права у кримінальному процесі;

- узагальнювати слідчу та судову практику в частині забезпечення аналізу актуальних проблем кримінального процесу;
- синтезувати теорію і практику кримінальної процесуальної діяльності
- розв'язувати ситуації, що виникають в процесі розслідування, розгляду та вирішення кримінальних правопорушень;
- вдосконалювати розуміння та практичне застосування кримінального процесуального законодавства.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

<p style="text-align: center;">Тема 1. Актуальні питання реалізації засад кримінального провадження</p>	<p>Сучасне кримінальне провадження: основні тенденції розвитку. Поняття, значення та система засад кримінального провадження (принципів кримінального процесу).</p> <p>Загальноправові засади в кримінальному процесі: визначення, особливості реалізації та використання практики ЄСПЛ при тлумаченні їх змісту.</p> <p>Особливості реалізації міжгалузевих засад в кримінальному процесі та використання практики ЄСПЛ при тлумаченні їх змісту.</p> <p>Галузеві засади: особливості їх реалізації під час кримінального провадження та використання практики ЄСПЛ при тлумаченні їх змісту.</p>
<p style="text-align: center;">Тема 2. Докази та доказування: проблематика в умовах зміни кримінального процесуального законодавства</p>	<p>Теорія доказів як розділ науки кримінального процесуального права. Предмет теорії доказів. Доказове право, поняття, значення доказового права у вирішенні завдань кримінального провадження.</p> <p>Теорія пізнання як основа теорії доказів і доказового права. Доказування як різновид пізнання. Особливості пізнання в кримінальному провадженні.</p> <p>Поняття та види доказування у кримінальному провадженні. Предмет доказування у кримінальному провадженні. Структура предмету доказування.</p> <p>Зміст обставин, що становлять кінцеву мету доказування. Поняття проміжних (доказових) фактів і допоміжних фактів.</p> <p>Локальний предмет доказування, його значення для прийняття проміжних процесуальних рішень.</p> <p>Докази в кримінальному процесі: поняття та властивості. Проблемні аспекти визнання доказів недопустимими.</p>
<p style="text-align: center;">Тема 3. Актуальні питання застосування заходів забезпечення кримінального провадження</p>	<p>Примус і переконання в механізмі кримінально-процесуального регулювання.</p> <p>Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження.</p> <p>Пропорційність обмеження прав людини при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження: належність, необхідність, балансування.</p> <p>Поняття, цілі і значення запобіжних заходів. Система та види запобіжних заходів. Підстави застосування запобіжних заходів і обставини, що враховуються при обранні запобіжних заходів.</p> <p>Обґрунтованість підозри у контексті практики ЄСПЛ.</p> <p>Кримінально-процесуальна відповідальність.</p>
	<p>Критерії ефективності розслідування у контексті практики ЄСПЛ.</p> <p>Початок досудового розслідування. Єдиний реєстр досудових розслідувань.</p> <p>Підслідність, її види.</p> <p>Поняття, види слідчих (розшукових) дій як основного способу збирання доказів у досудовому провадженні. Підстави і умови провадження слідчих (розшукових) дій. Суб'єкти, уповноважені</p>

<p>Тема 4. Актуальні питання досудового розслідування</p>	<p>проводити слідчі (розшукові) дії. Особи, що залучаються до участі у провадженні слідчих (розшукових) дій. Гарантії прав особи при провадженні слідчих дій. Система слідчих (розшукових) дій. Класифікація слідчих (розшукових) дій. Негласні слідчі (розшукові) дії. Поняття та система негласних слідчих (розшукових) дій. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Повідомлення про підозру. Підстави та порядок повідомлення про підозру. Зміст письмового повідомлення про підозру. Вручення письмового повідомлення про підозру. Зміна повідомлення про підозру. Форми закінчення досудового розслідування. Закриття кримінального провадження: підстави та порядок. Клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.</p>
<p>Тема 5. Актуальні питання судового розгляду</p>	<p>Міжнародні та європейські стандарти здійснення правосуддя. Право на справедливий судовий розгляд. Загальні умови судового розгляду. Зміст і значення вимог безпосередності, усності, гласності, незмінності складу суду, безперервності судового розгляду. Межі судового розгляду. Зміна обвинувачення в суді. Висунення додаткового обвинувачення. Відмова від підтримання державного обвинувачення. Початок провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду. Погодження зміни обвинувачення, висунення нового обвинувачення та відмови від підтримання державного обвинувачення, початку провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду. Поняття, значення судового слідства. Оголошення обвинувального акта, позовної заяви. Роз'яснення обвинуваченому суті обвинувачення. Ухвалення та проголошення судового рішення. Таємниця наради суддів. Обрання, скасування або зміна заходів забезпечення кримінального провадження в суді. Обрання, скасування або зміна запобіжного заходу в судовому розгляді.</p>

ТЕМАТИЧНИЙ ВИКЛАД ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Мета вивчення

Метою вивчення є одержання знань про методологічні основи й гносеологічну природу, сутність, диференціацію загальних засад кримінального провадження, вивчення положень як теоретичного так і практичного характеру, пов'язаних з реалізацією засад у кримінальному провадженні.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

- 1) демонструвати глибинне розуміння доктрини прав людини, людиномірності та людиноцентризму, правової політики та способів реалізації правових приписів;
- 2) демонструвати знання щодо нормативно-правової регламентації засад кримінального провадження;
- 3) виділити проблеми реалізації положень кримінального процесуального законодавства щодо засад кримінального провадження;
- 4) продемонструвати знання, розуміння та вміння застосування практики ЄСПЛ при тлумаченні змісту основних засад кримінального провадження.

Література

1. Конституція України: від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2-%D1%80>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
5. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційської комісії) 2011 р. «Верховенство права». URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr).
6. Посібник зі статті 5 Конвенції (право на свободу і особисту недоторканність). Стаття 5 Конвенції. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf
7. Аленін Ю.П., Волошина В.К. Поняття та система принципів кримінального провадження. *Наукові праці Національного університету*

- «Одеська юридична академія». 2015. Том XIV. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/tom-xiv>
8. Алєнін Ю.П., Мурзановська А.В. Методологія кримінально-процесуальної науки: сучасний стан та перспективи розвитку. *Право України*. 2019. № 9. С. 17-30.
 9. Беспалько І. Визначення поняття загальних засад кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 242-247. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/5/48.pdf>
 10. Вєгєра-Іжєвська І.В. Забезпечення права на недоторканність житла чи іншого володіння особи в кримінальному провадженні: монографія. наук. ред. О.Г. Шило. Харків: Право, 2019. 232 с.
 11. Волошина В.К. Шодо окремих аспектів реалізації принципу пропорційності під час застосування запобіжних заходів в кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6. 2019. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv>
 12. Волошина В.К. Прокурор як суб'єкт забезпечення принципу розумності строків у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. № 3. 2019. URL: <http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/Porivnyalno-analitichne-pravo-3-2019-1.pdf>
 13. Волошина В.К. Шодо права на ефективний захист у кримінальному провадженні та практиці ЄСПЛ. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 225-229.
 14. Волошина В.К. Верховенство права та законність як принципи кримінального провадження в розрізі практики Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 250-255.
 15. Галаган О.І., Письменний Д.П. Поняття та система засад (принципів) кримінального провадження. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. К., 2013. № 4. С. 167-172.
 16. Капля О.М. Верховенство права в системі засад (принципів) кримінального провадження. *Європейські перспективи*. № 3. 2018. С. 55-61.
 17. Козаченко В.І. Засада законності у кримінальному процесі Федеративної Республіки Німєччини та України: авторєф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2018. 20 с.
 18. Коровайко О. Проблєми регламєнтації засади рівності перед законом і судом у кримінальному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 238-243. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/12/45.pdf>
 19. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 288 с.
 20. Кучинська О.П., Фулей Т.І., Бараннік Р.В. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини: монографія. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. 228 с. URL: http://www.nsj.gov.ua/files/1397569500принципи_крим_пров.pdf

21. Кучинська О. П. Системність принципів кримінального провадження як визначальний фактор їх ефективного регуляторного впливу на кримінально-процесуальні відносини. *Адвокат*. 2017. № 1 (36). С. 7-11.
22. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.В. Ківалова, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченка. Х.: Одісей, 2013.
23. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія. Київ: Юрінком інтер, 2013.
24. Мамка Г.М. Засади кримінального провадження: наукові та правові основи: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Ірпінь, 2019. URL: <https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Aref-Мамка-друк.pdf>
25. Михайленко В.В. Реалізація засади верховенства права у кримінальному провадженні: дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Київ, 2019. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/13968/1/dysertatsia_mykhailenko_vv.pdf
26. Мирошніченко Т.М. Загальні засади кримінального провадження як гарантія реалізації прав потерпілого під час кримінального процесуального доказування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. 2018. Випуск 51. Том 2. С. 131-134. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15923/1/Miroshnichenko_131-134.pdf
27. Мурзановська А.В. Основні тенденції розвитку науки кримінального процесу в Україні в сучасних умовах. *Legal science and education in Ukraine and EU countries: a paradigm shift: Collective monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2021. 488 p. P. 285-310. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/159>.
28. Назаров В.В. Засади кримінального провадження та проблеми їх реалізації під час досудового розслідування. *Правова держава*. 2019. № 34 (2019). С. 76-82. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/169539>
29. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
30. Нор В.Т., Крикливець Д.Є. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею. Львів, 2017. 376 с.
31. Пеший Д.А. Засада законності та її забезпечення у досудовому кримінальному провадженні: дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Київ, 2016. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1413/1/pyeshij_dis.pdf
32. Столітній А. Формування та розвиток засад кримінального процесу в Україні в умовах електронного кримінального провадження. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3 (45). С. 95-99. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2016_3_16
33. Сучасний кримінальний процес країн Європи : монографія [В.В. Луцик, В.А. Савченко, В.І. Самарін та ін.] ; за ред. В.В. Луцика та В.І. Самаріна. Харків : Право, 2018. 792 с.

34. Сучасні тенденції розвитку кримінальної юстиції в Україні: колективна монографія. Львів, 2021. С. 253-385. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3725/1/Сучасні%20тенденції%20розвитку%20кримінальної%20юстиції%20в%20Україні.pdf>
35. Шило О.Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України. Х.: Право, 2011. 472 с.
36. Шило О.Г. Проблеми адаптації кримінального процесуального законодавства України до права Європейського Союзу. *Вісн. Нац. акад. прав. Наук України*. 2016. № 2. С. 109-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2016_2_11

План

1. Сучасне кримінальне провадження: основні тенденції розвитку.
2. Поняття, значення та система засад кримінального провадження (принципів кримінального процесу).
3. Загальноправові засади в кримінальному процесі: визначення, особливості реалізації та використання практики ЄСПЛ при тлумаченні їх змісту.
4. Особливості реалізації міжгалузевих засад в кримінальному процесі та використання практики ЄСПЛ при тлумаченні їх змісту.
5. Галузеві засади: особливості їх реалізації під час кримінального провадження та використання практики ЄСПЛ при тлумаченні їх змісту.

Матеріали для вивчення

1. Сучасне кримінальне провадження: основні тенденції розвитку. При вивченні цього питання доцільно звернутись до: Мурзановська А.В. *Основні тенденції розвитку науки кримінального процесу в Україні в сучасних умовах. Legal science and education in Ukraine and EU countries: a paradigm shift: Collective monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2021. 488 p. P. 285-310. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/159>.*

Сьогодні Україна перебуває в нових реаліях, що пов'язані з європейською інтеграцією та приведенням кримінального процесуального законодавства до вимог міжнародно-правових актів, які викликають необхідність переосмислення багатьох положень кримінального процесу. Закономірно, що виконання завдань кримінального провадження в сучасних умовах неможливо забезпечити без ефективного врахування європейського та міжнародного досвіду кримінального судочинства. Як слушно зазначають автори фундаментальної монографії «Сучасний кримінальний процес країн Європи», кримінальне судочинство піддається перманентній зміні і реформуванню, перебуває в пошуку оптимального балансу інтересів держави, суспільства та окремих учасників кримінального процесу, прагне йти в ногу з науково-технічним прогресом (Луцик В.В., Самарін В.І. *Передмова. Сучасний кримінальний процес країн Європи : монографія [В.В. Луцик, В.А. Савченко, В.І. Самарін та ін.] ; за ред. В.В. Луцика*

та В.І. Самаріна. Харків : Право, 2018. С. 5.). Так, серед основних тенденцій розвитку українського кримінального провадження визначають наступні: диференціація, діджиталізація, інтернаціоналізація (Див.: Сучасні тенденції розвитку кримінальної юстиції в Україні: колективна монографія. Львів, 2021. С. 253-385. URL:

<http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3725/1/Сучасні%20тенденції%20розвитку%20кримінальної%20юстиції%20в%20Україні.pdf>).

Останніми роками термін «діджиталізація» (від англ. digitalization – цифровізація) є одним із найчастіше вживаних в нашій країні та у світі. Впровадження цифрових технологій швидкими темпами відбувається в усіх сферах життя суспільства та держави. 2020 рік в Україні ознаменувався активним процесом діджиталізації органів юстиції. Діджиталізація кримінального процесу дозволить підвищити ефективність досудового розслідування; скоротити фінансові, людські, часові ресурси у ході здійснення кримінального провадження; сформуванню якісний рівень електронного правосуддя в цілому (Павлова Т.О. Діджиталізація як напрям трансформації кримінального провадження. *Правова держава*. 2021. № 41. С. 96. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/225612>).

Як зазначається в літературі, однією з ключових проблем сучасності, яку чітко позначила коронакриза, є роль цифрових технологій і штучного інтелекту в нашому житті, в науці, особливо гуманітарній її складовій (Див.: Литвинов О.М., Гладкова Є.О. Штучний інтелект і перспективи розвитку наукових знань. Використання технологій штучного інтелекту у протидії злочинності: матеріали наук.-практ. онлайн-семінару (м. Харків, 5 листоп. 2020 р.). Харків: Право, 2020. С. 51-55. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2020/12/Матеріали-семінару_Використання-техн-штучного-інтел_5.11.2020.pdf). При цьому прогнози щодо позитивного значення для розвитку науки цих процесів є не дуже оптимістичними. Так, деякі автори вважають, що слід визнати той факт, що час, коли цифровики здійснюватимуть глобальне управління наукою, стає все більш відчутним і не за горами той момент, коли штучний інтелект очолить ці процеси (*Там само*).

Сучасний світ характеризується процесами глобалізації, взаємопроникненням культур та економік, зростаючим впливом інформаційних технологій, і як наслідок – значним ускладненням соціальних відносин та виникаючих конфліктів, для вирішення та врегулювання яких необхідні й відповідні підходи та способи їх вирішення. Відносно новим явищем у кримінальному процесі, що відповідає сучасним реаліям, можна назвати відновне правосуддя, яке вимагає переосмислення кримінального судочинства з погляду принципово нової парадигми.

Особливого значення для розуміння сучасного кримінального процесу України та тенденцій його розвитку набуває вивчення процесів гармонізації кримінального процесуального права та диференціації кримінального процесу у країнах Європи. Так, при аналізі зближення кримінально процесуального законодавства в літературі можна зустріти різноманітні терміни: гармонізація, уніфікація, конвергенція і кодифікація, проте автори не завжди проводять

розмежування між цими термінами. Узагальнюючи погляди зарубіжних науковців щодо гармонізації, В.І. Самарін зазначає, що зближення кримінального процесуального права викликається, насамперед, гармонізацією законодавства окремих держав, під якою розуміють зближення законодавства держав, спрямоване на встановлення подібного (порівнянного) нормативного правового регулювання в окремих сферах або заміну численних і різноманітних національних правил з певного питання єдиним правилом (Див.: Самарін В.І. *Гармонізація кримінально-процесуального права в державах Європи. Сучасний кримінальний процес країн Європи : монографія [В.В. Луцук, В.А. Савченко, В.І. Самарін та ін.] ; за ред. В.В. Луцика та В.І. Самаріна. Харків : Право, 2018. С. 31-41.*). В свою чергу, в літературі підкреслюється, що єдиного визначення гармонізації в правовій сфері не існує і не завжди цей термін відокремлюють від інших схожих, а при гармонізації в кримінально-правовій сфері виникає фундаментальна проблема: значення набуває відмінність культур і це зачіпає саму сутність. Гармонізація спрямована на подолання відмінностей і мінімізацію суперечностей в праві, однак робить це головним чином на рівні принципів, ідей і керівних положень (Там само. С. 31-41).

Спеціальними цілями гармонізації кримінального процесуального законодавства називають: 1) забезпечення взаємного визнання судових та схожих процесуальних рішень, заснованого на взаємній довірі іноземних системам правосуддя (а, як наслідок, визнання доказів, отриманих в іноземній юрисдикції); 2) забезпечення рівності громадян і їх прав для ліквідації будь-якої дискримінації за ознакою громадянства (в т.ч. як елемент свободи пересування робочої сили). Крім того, виділяють внутрішню та зовнішню гармонізацію кримінального процесуального права (Там само. С. 35).

На сьогоднішній день найбільш помітною є уніфікація права під якою розуміється найбільше зближення кримінального закону: заміна норм кількох держав загальною нормою або нормою однієї з держав. Менш поширеними, проте також помітними є процеси апроксимації і конвергенції (в більшості випадків є синонімами зближення) і виявляються в наступному: укладення міжнародних договорів; наднаціональна нормотворчість; «м'яке право» (прийняття модельних законів); судові роз'яснення (судова практика ЄСПЛ). Найбільш глибоку гармонізацію кримінального процесуального права можна помітити в рамках Європейського союзу. І хоча в ЄС немає єдиного кримінального процесуального кодексу, відсутні єдині для всіх держав-членів процедури для здійснення кримінального провадження, але це не виключає можливості говорити про європейське кримінальне процесуальне право в широкому сенсі. На даний момент існують наднаціональні (європейські) правові норми в сфері кримінального процесу, впровадженні в усіх державах-членах. Так, особливий вплив на національне законодавство та практику його застосування має Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод та практика ЄСПЛ, а також слід вказати на створення на рівні Європейського Союзу органів, пов'язаних з розслідуванням кримінальних справ і судочинством (Європол, Євроюст), а також Європейської прокуратури.

З іншої сторони, сьогодні особливо актуалізується питання щодо диференціації кримінально-процесуальної форми, яка розглядається як: специфічний спосіб (метод) (глобальна та локальна); спосіб юридичної техніки; певна форма спеціалізації (функціональна та структурна); як принцип тощо (Докладніше: Трофименко В.М. *Теоретичні та правові основи диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві: монографія*. Х.: ТОВ «Оберіг», 2016. С. 185-213; Юрчишин В.Д. *Сучасний кримінальний процес країн Європи: монографія* [В.В. Луцик, В.А. Савченко, В.І. Самарін та ін.]; за ред. В.В. Луцика та В.І. Самаріна. Харків: Право, 2018. С. 42-45), проте головним при цьому є доведена часом доцільність та корисність диференційованих порядків провадження, а диференціація кримінального судочинства є «історичною тенденцією, і всі сучасні держави Європи прагнуть її розширення» (Там само. С. 45-46.). В наші дні в кримінальному судочинстві країн Європи склалися спрощені правила розгляду кримінальних справ. Називають їх по-різному – спрощеним, сумарним, прискореним провадженням і т.п. Їх суть полягає в набагато менш скрупульозному дотриманні правил судочинства: менші вимоги до допустимості доказів, їх дослідження та перевірки, повноти і всебічності, забезпечення права на захист, оформлення прийнятих судом рішень і т.д. (Там само. С. 45-46) (Юрчишин В.Д. *Сучасний кримінальний процес країн Європи: монографія* [В.В. Луцик, В.А. Савченко, В.І. Самарін та ін.]; за ред. В.В. Луцика та В.І. Самаріна. Харків: Право, 2018. С. 46.).

В країнах Європи на сьогоднішній момент нормативно закріплені такі форми спрощених правил розгляду кримінальних справ: 1) спрощене провадження у нескладних, очевидних, малозначних кримінальних справах в низці країн відрізняється від прискорених процедур у справах про більш тяжкі злочини і виступає самостійною процедурою. Більшість прискорених процедур, які використовуються в Європі, дозволяють пропустити етап попереднього слідства і призначити судовий процес протягом короткого періоду часу, якщо підозрюваний надав поліції або слідчому під час досудового етапу достовірні показання; 2) особливий тип прискореного провадження – представляти різного роду угоди, в основі яких лежить співпраця обвинуваченого зі слідством; 3) класичні континентальні моделі прискореного провадження, що не належать до сумарного провадження, теж мають свої різновиди (Там само. С. 47-50).

2. *Поняття, значення та система засад кримінального провадження (принципів кримінального процесу).* Питанням засад кримінального провадження (принципів кримінального процесу) в юридичній літературі приділяється велика увага. Крім того, дане визначення викликає дискусію серед вчених-юристів відносно вживання терміну «принцип» та «засада». Оскільки, у ст. 7 КПК України вживається термін «засади кримінального провадження», а далі, наприклад, розкриваючи зміст верховенства права законодавцем вжито поняття «принцип». Вважаємо, за доцільне погодитися з вченими, які ототожнюють поняття «принцип» та «засада». Слід зазначити, що в юридичній літературі сформульовано різні дефініції засад (принципів) кримінального провадження. Загальновизнано, що для того, щоб окреме правове положення могло вважатися (засадою) принципом

кримінального провадження, воно має відповідати ряду пропонованих до засад (принципів) кримінального провадження вимог.

Під засадами (принципами) кримінального провадження необхідно розуміти доктринально обґрунтовані основні правові положення, які відображають предмет і метод кримінального процесуального регулювання, демократичну природу кримінального процесу, визначають сутність і структуру його проваджень, стадій та інститутів, спрямовують кримінальну процесуальну діяльність на досягнення завдань, поставлених державою перед кримінальним судочинством. При цьому критеріями визначення засад (принципів) кримінального провадження є: загальнообов'язкова нормативність; доктринальна обґрунтованість; загальний, фундаментальний характер правових положень; спрямованість на досягнення завдань, поставлених державою перед кримінальним судочинством; відбиття предмета й методу кримінально-процесуального регулювання; відбиття демократичної природи кримінального провадження; відбиття сутності й структури проваджень, стадій та інститутів кримінального процесу; можливість реалізації в усіх, декількох або одній кримінально-процесуальній стадії; порушення якого-небудь принципу, яке тягне застосування заходів кримінально-процесуальної відповідальності або заходів захисту.

Значення засад кримінального провадження (принципів кримінального процесу) полягає в тому, що вони є: гарантією дотримання прав і законних інтересів особи у кримінальному провадженні; виступають гарантією прийняття законних і обґрунтованих рішень у кримінальному провадженні; вони забезпечують однакове формулювання норм кримінального процесуального права; засобом, врегулювання та розв'язання питань, щодо яких є прогалини у кримінальному процесуальному праві; підґрунтям для вирішення суперечностей, які виникають під час кримінального провадження.

Всі засади (принципи) кримінального провадження тісно пов'язані між собою, постійно взаємодіють один з одним, зберігаючи при цьому свою власну цінність для побудови і ходу процесу. Перебуваючи у тісній взаємодії, жоден із них не суперечить і не перешкоджає виконанню або дотриманню інших. Система принципів кримінально-процесуального права України має об'єктивний характер і являє собою єдину, нерозривну, взаємопов'язану, взаємообумовлену цілісність.

В ст. 129 Конституції України визначені основні засади судочинства: 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 2) забезпечення доведеності вини; 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; 5) забезпечення обвинуваченому права на захист; 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 7) розумні строки розгляду справи судом; 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення; 9) обов'язковість судового рішення. Також деякі засади відображені в інших нормах Конституції України (ст.ст. 8, 28, 29, 30, 31 та ін.).

Законодавець закріпив систему основних засад кримінального провадження, до яких відносяться: 1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність перед законом і судом; 4) повага до людської гідності; 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; 6) недоторканність житла чи іншого володіння особи; 7) таємниця спілкування; 8) невтручання у приватне життя; 9) недоторканність права власності; 10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; 12) заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; 13) забезпечення права на захист; 14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; 15) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 16) безпосередність дослідження показань, речей і документів; 17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; 18) публічність; 19) диспозитивність; 20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; 21) розумність строків; 22) мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Підставою для об'єднання певних фундаментальних правових положень у систему принципів кримінального процесу служать завдання кримінального судочинства, закріплені ст. 2 КПК.

В юридичній літературі висловлюються різні думки щодо того, які саме принципи входять у систему засад (принципів) кримінального процесу. Найбільш прийнятним, на нашу думку, при конституюванні системи засад (принципів) кримінального провадження є побудова системи принципів здійснюється по тій регульованій сфері суспільних відносин, на які вони поширюються. Ця система використовується й у дослідженнях із загальної теорії права.

Уявляється, що у кримінальному провадженні реалізуються засади (принципи) різного рівня узагальненості, а саме загальноправові, міжгалузеві та галузеві засади. Під загальноправовими принципами розуміються принципи, які закріплені у Конституції України та відображені у галузевому законодавстві; їх дія поширюється на всі галузі права. Однак ці принципи мають певні особливості реалізації в кримінальному процесуальному законодавстві. До них належать такі засади як, верховенство права, законність, повага до людської гідності, рівність перед законом і судом, забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла чи іншого володіння особи, таємниця спілкування, невтручання у приватне життя, недоторканність права власності, доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень.

Наступну групу принципів, яка володіє меншим ступенем узагальнення, в літературі іменують принципами міжгалузевими, тобто принципами, які діють у декількох галузях права, у тому числі в кримінальному процесуальному праві. До них належать: змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, безпосередність дослідження показань, речей і документів, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, диспозитивність, публічність,

гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами, розумність строків, мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Принципи, які поширюють свою дію винятково на окрему галузь права, називаються галузевими. До них відносяться: презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, свобода від самовикриття та право не свідчити проти себе та близьких родичів та членів сім'ї, заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і теж саме правопорушення, забезпечення права на захист.

2. Загальноправові засади в кримінальному процесі: визначення, особливості реалізації та використання практики ЄСПЛ при тлумаченні їх змісту. Загальноправові засади належать до права в цілому, поширюються на всі його галузі (в тому числі на галузь кримінального процесуального права), сприяючи єдності та стабільності діючої системи права. Оскільки загальноправові принципи входять до системи принципів кримінального процесу, тому вони набувають специфічні процесуальні ознаки. Особливості прояву даних принципів у кримінальному процесі обумовлено завданнями кримінального провадження (ст. 2 КПК) та його характерними ознаками (зокрема, публічний характер, наявність заходів примусу та ін.).

Положення багатьох загальноправових засад базуються як на нормах Конституції України (ст.ст. 1, 2, 8, 21, 28, 29, 30, 31 та ін.), так і на нормах та принципах міжнародно-правових актів, які виробили стандарти захисту прав і свобод людини і громадянина. До числа таких актів, зокрема, відносяться Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р., Міжнародна Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, схвалена Генеральною Асамблеєю ООН 21 грудня 1965 р. і набрала чинності після підписання державами 4 січня 1969 р., Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. та інші.

В чинному КПК закріплені такі загальноправові принципи кримінального провадження: верховенство права (ст. 8 КПК), законність (ст. 9 КПК), рівність перед законом і судом (ст. 10 КПК), повага до людської гідності (ст. 11 КПК), забезпечення права на свободу та особисту недоторканність (ст. 12 КПК), недоторканність житла чи іншого володіння особи (ст. 13 КПК), таємниця спілкування (ст. 14 КПК), невтручання у приватне життя (ст. 15 КПК); недоторканність права власності (ст. 16 КПК), доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень (ст. 21 КПК), розумні строки (ст. 28 КПК).

При вивченні цього питання особливу увагу необхідно приділити питанню щодо застосування засад з врахуванням практики ЄСПЛ:

- ✓ *верховенство права («Брумареску проти Румунії», «Рябих проти Росії», «Христов проти України»);*
- ✓ *законність («Михайлюк та Петров проти України», «Кац та інші проти України»);*
- ✓ *рівність перед законом і судом («Надточій проти України», «Бендерський проти України»);*

- ✓ повага до людської гідності («Нечипорук і Йонкало проти України», «Каверзін проти України»);
- ✓ забезпечення права на свободу та особисту недоторканність («Харченко проти України», «Чанев проти України», «Ігнатов проти України», «Луценко проти України», «Зякун проти України»);
- ✓ недоторканність житла чи іншого володіння особи («Пантелеєнко проти України», «Німітц проти Німеччини», «Головань проти України», «Володимир Поліщук та Світлана Поліщук проти України»);
- ✓ таємниця спілкування («Волохи проти України», «Сергій Волосюк проти України», «Класс та інші проти Німеччини»);
- ✓ невтручання у приватне життя («Німітц проти Німеччини», «Пантелеєнко проти України», «Котій проти України»);
- ✓ недоторканність права власності («Христов проти України», «Новоселецький проти України», «East/West Alliance Limited проти України», «Гогімідзе та інші проти Грузії», «ТОВ «КД-Консалтинг» проти Росії»);
- ✓ доступ до правосуддя («Голдер проти Сполученого Королівства», «Герен проти Франції», «Перетяка та Шереметьєв проти України», «Кузьменко проти України»).

Верховенство права. Кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ч. 1 ст. 8 КПК). Відповідно до ч. 2 ст. 8 КПК принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ.

Термін «верховенство права» широко вживається як у міжнародних договорах, учасницею яких є Україна, так і в її внутрішньодержавному законодавстві, а верховенство права розглядається як один з основоположних принципів сучасного права. Так, відповідно до ст. 8 Конституції «в Україні визнається і діє принцип верховенства права».

Принцип верховенства права передбачає дію в державі правових законів та пов'язаність держави цими законами.

У Рішенні КСУ у справі про призначення судом більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 зазначив, що «верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо.

Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства.

Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у т.ч. обмежувати свободу та рівність особи. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню».

Принцип верховенства права ґрунтується на забезпеченні 3 свобод особи: політичної, правової та особистої, а також на інституціональному захисті свободи через покладання застосування закону на суд.

Політична свобода полягає у можливості реальної участі в ухваленні колегіальних рішень відповідно до наявної політичної та правової структури суспільства і передбачає право голосу і посідання виборної посади, захист свободи слова, зібрань і спілок.

Правова свобода – у можливості передбачати дію законів, внаслідок їх публічного проголошення, ясного та чіткого формулювання, однакового для всіх та недвозначного застосування.

Особиста свобода означає мінімальний обсяг автономності, який індивіди зберігають за собою, погоджуючись підкорятися закон.

Дія вказаних свобод передбачає накладання на державу обмежень на втручання матеріально-правового характеру (змістовних) та процедурного (представники держави, щоб виконати певну дію примусового характеру, мають довести крайню необхідність, що зумовлює таке втручання). Існування вказаних свобод буде примарним, якщо не буде забезпечено ефективний механізм їх правового захисту, яким є суд та судова влада.

До основних рис верховенства права практика ЄСПЛ відносять (*П.М. Рабінович*):

- поширення пріоритетності, домінування, визначальної ролі прав людини у діяльності держави на діяльність усіх органів держави, включаючи органи прокуратури
- правова визначеність становища людини у тій ситуації, в якій вона перебуває
- неприпустимість затримання особи на невизначений і непередбачуваний термін, якщо воно не ґрунтується на законі чи судовому рішенні
- обсяг будь-якого правового розсуду й спосіб його здійснення мають бути з достатньою ясністю визначені законом
- наявність громадської довіри до судів як до гарантів справедливості
- майже безвиняткова можливість доступу до суду
- наявність судового контролю за втручанням виконавчих органів у права людини
- підпорядкованість судовому рішенню усіх органів держави, обов'язковість виконання будь-якими органами і посадовцями
- можливість скасування вищим судом рішення нижчого суду, яке не набрало чинності
- незмінність, неоспорюваність остаточного судового рішення, яке набрало чинності
- невтручання законодавчої влади у відправлення правосуддя

- секулярність (світський характер) держави
- забезпечення державою, у разі застосування смертельної зброї, швидкого й ефективного розслідування справи її органами, «аби підтримувати громадську довіру у дотримання ними верховенства права»

Законність. Відповідно до цього принципу під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися Конституції України, КПК, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства.

Особливої уваги заслуговує положення про те, що прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, що згідно цієї засади передбачає обов'язок зазначених суб'єктів виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

В ст. 9 КПК ще раз підкреслюється ієрархія кримінального процесуального законодавства та пріоритет КПК над іншими законами. Так, при здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить КПК, та закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати КПК. Крім того, ще раз підкреслюється пріоритет міжнародно-правових (ч. 4 ст. 9 КПК).

Особливе значення для правозастосовчої практики має положення, яке міститься в ч. 5 ст. 9 КПК та визначає, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

На підставі аналізу нормативного змісту засади законності можна зробити висновок про пряме закріплення можливості застосування кримінальному процесі аналогії. Так, в ч. 6 ст. 9 КПК зазначається, що у випадках, коли положення КПК не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження.

Повага до людської гідності. Під час кримінального провадження повинна бути забезпечена повага до людської гідності, прав і свобод кожної особи. Згідно ч. 2 ст. 11 КПК забороняється під час кримінального провадження: піддавати особу катуванню жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню вдаватися до погроз застосування такого поводження (жорстокого, нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження) утримувати особу у принизливих умовах примушувати до дій, що принижують її гідність.

ЄСПЛ у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» визнав такими, що суперечать ст. 3 Конвенції 5 методів сенсорної депривації («дезорієнтації» або «втрати чутливості»):

- стояння біля стіни у надзвичайно незручному положенні
- покриття голови непрозорим каптуром
- шумовий вплив на підозрюваних
- позбавлення сну
- позбавлення необхідної їжі та води

Суд розмежував 3 групи забороненого поводження з особами:

- катування полягає у нелюдському поводженні, що здійснюється навмисно і призводить до дуже серйозних та тяжких страждань
- нелюдське поводження полягає у нанесенні особі сильних фізичних і моральних страждань
- поводження, що принижує гідність – у знущаннях, які мають викликати у жертви почуття страху, страждання і почуття власної неповноцінності, а також принизити її гідність, та, по можливості, зламати її фізичний або моральний опір

Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність. Дане право є одним з фундаментальних прав людини, яке закріплено в ряді міжнародно-пракових актів (Конвенція (ст. 5); Загальна Декларація прав людини; Мінімальні стандартні правила ООН поводження з в'язнями (1955); Міжнародний пакт (1966); Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином (1988) тощо); а також в Конституції України (ст. 29) та КПК (ст. 12).

Відповідно до ч. 1 ст. 12 КПК під час кримінального провадження ніхто не може триматися під вартою, бути затриманим або обмеженим у здійсненні права на вільне пересування в інший спосіб через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення інакше як на підставах та в порядку, передбачених КПК, тобто дане право не є абсолютним і його обмеження можливе в наступних випадках: тримання під вартою, затримання, домашнього арешту. Крім того може бути й обмеження у здійсненні права на вільне пересування в інший спосіб (наприклад, при проведенні обшуку, огляду; застосування приводу; примусового поміщення особи до лікувального закладу для проведення стаціонарної експертизи).

При цьому існує ряд гарантій законності обмеження права особи на свободу та особисту недоторканність, Так, згідно з ст. 12 КПК кожен, кого затримано через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення або інакше позбавлено свободи, повинен бути в найкоротший строк доставлений до слідчого судді для вирішення питання про законність та обґрунтованість його затримання, іншого позбавлення свободи та подальшого тримання. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого судового рішення про тримання під вартою; про затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб, а також про її місце перебування має бути негайно повідомлено її близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи; кожен, хто понад строк, передбачений КПК, тримається під вартою або позбавлений свободи в інший спосіб, має бути негайно звільнений.

Крім того, законом передбачена відповідальність за затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб під час кримінального провадження, здійснене за відсутності підстав або з порушенням порядку, визначеному в КПК.

Недоторканність житла чи іншого володіння особи. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених КПК.

Ст. 30 Конституції гарантована недоторканність житла і встановлено заборону проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

Недоторканність житла полягає в негативному обов'язку держави утриматися від здійснення дій з боку її органів і посадових осіб, пов'язаних із таємним або відкритим вторгненням у будь-якій формі в житло, як з подоланням перешкод або опору людей, так і безперешкодно, а також за допомогою різних способів, які дозволяють чинити будь-які дії в житлі без входу в нього.

Під *житлом особи* розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення.

Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом.

Під *іншим володінням особи* розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи (ч. 2 ст. 233 КПК).

В ст. 13 КПК міститься заборона будь-якому державному органу, посадовій особі порушувати право на недоторканність житла або обмежувати його інакше ніж у порядку, передбаченому законом.

Будь-яке проникнення в житло або інше володіння особи може бути визнано законним лише у разі, якщо підстава і порядок такого проникнення передбачені в законі і відображені в мотивованому рішенні суду.

Законом врегульовані підстави і порядок проведення обшуку житла або іншого володіння (ст.ст. 234-235 КПК), проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст. 233 КПК), обстеження житла чи іншого оволодіння особи (ст. 267 КПК).

Входження в житло є здійсненим проти волі осіб, які у ньому проживають, якщо відсутня ясно виражена згода на те даних осіб. Цю згоду може бути дано ними працівникам судових і правоохоронних органів як в усній, так і в письмовій формі.

Таємниця спілкування. Інформація, отримана внаслідок втручання у спілкування, не може бути використана інакше як для вирішення завдань кримінального провадження (ч. 3 ст. 14 КПК)

Необхідно звернути увагу, що положення ст. 31 Конституції України та ст. 14 КПК виходять за межі виключно приватного життя

У ч. 1 ст. 14 передбачено перелік форм спілкування, таємниця яких гарантується: листування, телефонні розмови, телеграфна та інша кореспонденція, інші форми спілкування, хоча він не є вичерпний. До інших форм спілкування необхідно віднести наступні: безпосереднє спілкування осіб (не опосередковане технічними чи іншими засобами), спілкування за допомогою телекомунікаційних засобів (електронної пошти, ICQ тощо).

Втручання у таємницю спілкування можливе лише на підставі відповідного судового рішення (§ 2 гл. 21 КПК, а також ст.ст. 246, 248, 249 КПК).

Ч. 2 ст. 14 передбачає виключний характер втручання у таємницю спілкування, а також додаткову умову втручання у таємницю спілкування – з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети.

3. Особливості реалізації міжгалузевих засад в кримінальному процесі та використання практики ЄСПЛ при тлумаченні їх змісту. Засада публічності у кримінальному провадженні. Засада (принцип) публічності закріплена у ст. 25 КПК та зазначає що діяльність слідчого, прокурора щодо початку, розслідування і судового розгляду кримінального провадження має публічно-правовий характер.

Зміст принципу публічності складають такі положення:

а) встановлення кримінального правопорушення, обов'язок розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, розгляд кримінальних проваджень, а також боротьба з ними є не справою жертв даних правопорушень або діянь, інших приватних осіб, а обов'язком уповноважених на те законом державних органів, які не вправі перекладати даний обов'язок на громадян та інших осіб;

б) державні органи та їхні посадові особи, на яких законом покладений обов'язок здійснення кримінально-процесуальної діяльності у зв'язку зі вчиненими кримінальними правопорушеннями (прокурор, слідчий, дізнавач), діють не як особи, а від імені держави (офіційно), тому що провадження ведеться ex officio, тобто від імені та за дорученням держави, а не приватних осіб. Відповідно до ч. 5 ст. 124 Конституції України, судові рішення постановляються іменем України;

в) публічна діяльність у сфері кримінального процесу повинна здійснюватися у формі, встановленій Конституцією і законами України в повній відповідності із правами людини, обмеження даних прав допускаються тільки на підставі закону й у передбачених ним межах;

г) покладений на уповноважені державні органи обов'язок здійснювати кримінально-процесуальну діяльність на підставі закону надає зацікавленим особам (фізичним і юридичним) право вимагати від них здійснення даної діяльності.

Даний принцип обмежує коло державних органів, на які покладено обов'язок провадження кримінально-процесуальних дій щодо розслідування і

вирішення кримінальних проваджень про вчинені кримінальні правопорушення. Компетенція даних органів у кримінальному провадженні визначається правилами підвідомчості, тобто сукупністю ознак кримінального провадження, на підставі яких це провадження підлягає розслідуванню і вирішенню певним державним органом. На ці органи покладені певні обов'язки: в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила; встановити всі суттєві обставини, зібрати і перевірити всі необхідні докази незалежно від клопотань сторін провадження; здійснити процесуальну діяльність протягом певного строку; за наявності відповідних підстав надати певний статус тим чи іншим його учасникам; щодо забезпечення прав всіх учасників кримінального процесу.

Винятком із принципу публічності є кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення. Це провадження, яке може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, які зазначені в ст. 477 КПК.

Застосування прокурором, слідчим, дізнавачем всіх заходів щодо встановлення події кримінального правопорушення охоплюється обов'язком цих осіб провести всі необхідні слідчі дії, а також прийняти необхідні процесуальні рішення, спрямовані на досягнення завдань, які стоять перед кримінальним провадженням.

Диспозитивність як засада кримінального провадження, є правом суб'єктів кримінального провадження самостійно або за допомогою захисників, представників обирати засоби реалізації своїх матеріальних та процесуальних прав, використовувати за власним розсудом форми захисту, які передбачені законом, реалізовувати свої суб'єктивні права та законні інтереси в межах та способом, передбачений законом.

Дії суду тут обмежені бажанням сторін, а одним із прав останніх є можливість відмовитися від цього державного сприяння й вирішити суперечку угодою. Принцип диспозитивності також припускає, що держава не повинна втручатися в конфлікт між приватними особами, якщо інтереси його при цьому не зачіпаються.

Потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК, підозрюваний, обвинувачений, засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники є вільними у використанні своїх прав та у способі, передбачений КПК. Так, сторони мають право давати показання, заявляти відводи, клопотання, подавати докази, оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку,

передбаченому КПК, знайомитися з матеріалами кримінального провадження, журналом судового засідання тощо.

З реалізацією диспозитивних повноважень сторін кримінального провадження пов'язане положення про можливість відкриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення тільки на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, передбачених у ст. 477 КПК або укладання угоди у кримінальному провадженні про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим або визнання винуватості.

Якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується, він після погодження відповідних процесуальних документів з прокурором вищого рівня, повинен відмовитися від підтримання державного обвинувачення і викласти мотиви відмови у своїй постанові, яка долучається до матеріалів кримінального провадження. Копія постанови надається обвинуваченому, його захиснику, потерпілому, його представнику та законним представникам, а також представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

У разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді головуєчий роз'яснює потерпілому його право підтримувати обвинувачення в суді. Якщо потерпілий висловив згоду на підтримання обвинувачення в суді, головуєчий надає йому час, необхідний для підготовки до судового розгляду. У цьому випадку, кримінальне провадження за відповідним обвинуваченням набуває статусу приватного і здійснюється за процедурою приватного обвинувачення (п. 4 ч. 3 ст. 56, п. 2 ч. 2 ст. 284, ч. 2-5 ст. 340 КПК).

Потерпілий, який погодився підтримувати обвинувачення в суді, користується всіма правами сторони обвинувачення під час судового розгляду. У разі якщо потерпілий, його представник не погоджується далі підтримувати обвинувачення у суді, суд виносить ухвалу про закриття кримінального провадження (п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК).

На всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення. Примирення може бути підставою для закриття кримінального провадження.

Змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Принцип змагальності сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості – це принцип, який закріплений у ст. 129 Конституції України, ст. 6 КЗПЛ, п. 1 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 7 Загальної декларації прав людини. Виділяють три основних елементи принципу змагальності: 1) поділ функцій обвинувачення, захисту й вирішенні кримінального провадження; 2) наділення сторін рівними процесуальними правами для здійснення своїх функцій; 3) керівне положення суду в кримінальному процесі й надання тільки суду права ухвалювати рішення щодо справи. Змагальність сторін спонукає суд правильно розглянути матеріали кримінального провадження і ухвалити законне і обґрунтоване судове рішення.

Наділення сторін рівними процесуальними правами також є одним із елементів принципу змагальності. Сторони мають право повною мірою

реалізувати при розгляді кримінального провадження свої права і законні інтереси, на рівних правах відстоювати свою точку зору перед судом.

Права та обов'язки прокурора передбачені у ЗУ «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р., у ст. 36 КПК. Права та обов'язки потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, захисника, цивільного відповідача та його представника передбачені у нормах КПК.

Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав.

Під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та вирішення кримінального провадження не може покладатися на один і той самий орган чи службу особу.

Підтримання обвинувачення у суді здійснюється прокурором. Згідно зі ст. 340 КПК прокурор має право відмовитися від підтримання обвинувачення, та у разі такої відмови потерпілий або його представник може підтримувати обвинувачення в суді. У цьому випадку потерпілий або його представник буде користуватися усіма процесуальними правами сторони обвинувачення під час судового розгляду.

Захист здійснюється підозрюваним, обвинуваченим, його захисником або законним представником.

Суд, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, створює необхідні умови для виконання сторонами їхніх процесуальних обов'язків і здійснення наданих їм прав. Суд під час судового розгляду керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи з судового розгляду все, що не має значення для кримінального провадження.

До елементів засади *безпосередності дослідження показань, речей і документів* слід віднести: особисте сприйняття доказів особами, які їх оцінюють; обґрунтування рішення доказами, сприйнятими та оціненими особисто.

Безпосередність дослідження показань, речей і документів означає, що судді мають особисто дослідити докази – допитати обвинувачених, потерпілих, свідків, за власною ініціативою викликати експерта для допиту для роз'яснення висновку, оглянути речові докази, оголосити протоколи слідчих (розшукових) дій, інші документи долучені до матеріалів кримінального провадження, відтворити звукозапис і відеозапис, провести огляд на місці.

Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів має значення для повного з'ясування обставин кримінального провадження та його об'єктивного вирішення. Безпосередність сприйняття доказів дає змогу суду належним чином дослідити і перевірити їх (як кожний доказ окремо, так і у взаємозв'язку з іншими доказами), здійснити їх оцінку за критеріями, визначеними у ч. 1 ст. 94 КПК, і сформулювати повне та об'єктивне уявлення про фактичні обставини конкретного кримінального провадження.

Недотримання засади безпосередності призводить до порушення інших засад кримінального провадження: презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, забезпечення права на захист, змагальність сторін та свобода в поданні ними своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (пп. 10, 13, 15 ст. 7 КПК). Тому засада безпосередності виступає необхідним елементом процесуальної форми судового розгляду, недотримання її судом, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 23 та ст. 86 КПК, означає, що докази, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, не можуть бути визнані допустимими і враховані при постановленні судового рішення судом, крім випадків, передбачених КПК, а отже, судові рішення не може бути визнано законним і обґрунтованим і, згідно з ч. 1 ст. 412 КПК, підлягає скасуванню.

Гласність і відкритість судового провадження та повне фіксування технічними засобами судового засідання і процесуальних дій. Законодавець виділяє два терміни для визначення єдиного принципу, а саме «гласність» та «відкритість». Принцип гласності судового процесу та його повне фіксування технічними засобами відображається у ст. 129 Конституції України. Відкритість судових процесів є однією з гарантій об'єктивності суду, можливості для захисту обвинуваченого. В умовах відкритого судового розгляду суд повинен допитати всіх обвинувачених, потерпілих, свідків, вислухати висновки експертів, оглянути речові докази, оголосити протоколи слідчих (розшукових) дій та інші документи долучені до матеріалів кримінального провадження, дослідити звуко- і відеозапис, провести огляд на місці.

Предметом гласності є інформація про хід і результати розгляду кримінального провадження, про прийняті по ньому судом процесуальних рішень. Так, учасники судового провадження, а також особи, які не брали участі у кримінальному провадженні, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути обмежені у праві на отримання в суді як усної, так і письмової інформації щодо результатів судового розгляду та у праві на ознайомлення з процесуальними рішеннями й отримання їх копій. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді інформації про дату, час і місце судового розгляду та про ухвалені в ньому судові рішення, крім випадків, встановлених законом.

Ухвали (постанови), постановлені в судовому засіданні, оголошуються негайно після їх постановлення.

Учасники судового провадження мають право отримати в суді копію вироку чи ухвали (постанови) суду. Копія вироку негайно після його проголошення вручається обвинуваченому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, та прокурору. Копія судового рішення не пізніше наступного дня після ухвалення надсилається учаснику судового провадження, який не був присутнім в судовому засіданні.

Відкритість судового провадження забезпечується шляхом розгляду кримінального провадження у відкритому судовому засіданні, на якому може бути присутньою будь-яка бажаюча особа і не бере участь у кримінальному провадженні. Близькі родичі та члени сім'ї обвинуваченого і потерпілого, а також представники засобів масової інформації мають пріоритетне право бути

присутніми під час судового засідання. Кількість присутніх у залі судового засідання може бути обмежена головуючим лише у разі недостатності місць у залі судового засідання.

Слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у випадках: якщо обвинуваченим є неповнолітній; розгляду справи про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи; якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом; необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Кримінальне провадження у закритому судовому засіданні суд здійснює з додержанням всіх правил судочинства. На судовому розгляді в закритому судовому засіданні можуть бути присутні лише сторони та інші учасники кримінального провадження.

Особисті записи, листи, зміст особистих телефонних розмов, телеграфних та інших повідомлень можуть бути оголошені у відкритому судовому засіданні, якщо слідчий суддя, суд не прийме рішення про їх дослідження у закритому судовому засіданні.

Під час судового розгляду та у випадках, передбачених КПК, під час досудового розслідування забезпечується повне фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому КПК.

Рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію. За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим. Про застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії заздалегідь повідомляються особи, які беруть участь у процесуальній дії.

Виконання ухвали слідчого судді, суду про проведення обшуку в обов'язковому порядку фіксується за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів. Право безперешкодного фіксування проведення обшуку за допомогою відеозапису надається стороні захисту.

Фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження під час розгляду питань слідчим суддею, крім вирішення питання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, та в суді під час судового провадження є обов'язковим. Тобто, слідчий суддя під час розгляду будь-яких клопотань, ініційованих сторонами кримінального провадження, за винятком випадків, передбачених ч. 4 ст. 107 КПК, зобов'язаний здійснювати фіксування судового засідання як за допомогою звуко-, так і відеозаписувальних технічних засобів.

Слідчий суддя, суд може обмежити чи заборонити доступ сторін кримінального провадження з боку захисту до результатів технічного запису з

метою забезпечення недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування у разі, якщо на обґрунтування клопотання про проведення обшуку слідчий, прокурор надали результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження в суді під час судового провадження є обов'язковим. У разі неприбуття в судове засідання всіх осіб, які беруть участь у судовому провадженні, чи в разі, якщо відповідно до положень КПК судове провадження здійснюється судом за відсутності осіб, фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження в суді не здійснюється.

Незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, але якщо при цьому сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними, не тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів і тому не є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону.

Учасники судового провадження мають право отримати копію запису судового засідання, зробленого за допомогою технічного засобу.

Під час судового засідання ведеться журнал судового засідання, який ведеться та підписується секретарем судового засідання.

Кожен, хто присутній в залі судового засідання, може вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіо записуючі пристрої. Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, транслявання судового засідання по радіо і телебаченню, а також проведення звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури допускаються на підставі ухвали суду, що приймається з урахуванням думки сторін та можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду.

Судове рішення, ухвалене у відкритому судовому засіданні, проголошується прилюдно. Якщо судовий розгляд відбувався у закритому судовому засіданні, судове рішення проголошується прилюдно з пропуском інформації, для дослідження якої проводилося закрите судове засідання та яка на момент проголошення судового рішення підлягає подальшому захисту від розголошення.

Принцип мови, якою здійснюється кримінальне провадження. Під мовою, якою провадиться кримінальне провадження, розуміється мова, якою повинні проводитися процесуальні дії (у тому числі й судові засідання), складатися всі процесуальні документи в конкретному кримінальному провадженні.

Згідно зі ст. 10 Конституції, державною мовою в Україні є українська мова, всебічний розвиток і функціонування якої у всіх сферах громадського життя на всій території України забезпечується державою. Виходячи із цього конституційного положення, судочинство в Україні повинне вестися українською мовою. Українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи,

діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом.

ЗУ «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 у ст. 9 визначено коло суб'єктів, які зобов'язані володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків. У судах України судочинство провадиться, а діловодство здійснюється державною мовою.

Особам, що беруть участь у кримінальному провадженні і не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, забезпечується право давати показання, заявляти клопотання, подавати скарги, знайомитися з усіма матеріалами справи, виступати в суді рідною мовою і користуватися послугами перекладача в порядку, встановленому КПК. У разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження або слідчий суддя чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача) (ст. 68 КПК).

До перекладача повинні пред'являтися вимоги вільного володіння мовою судочинства і мовою, якою розмовляє особа, яка бере участь у справі, наявності документа про спеціальну лінгвістичну або філологічну освіту при цьому не обов'язково. На перекладача покладено обов'язок прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду; заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК; здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом; не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі перекладачу у зв'язку з виконанням його обов'язків. За наявності підстав, встановлених законом, перекладач підлягає відводу (ст. 79 КПК).

Судові рішення, якими суд закінчує судовий розгляд по суті, надаються сторонам кримінального провадження або особі, стосовно якої вирішено питання щодо застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, а також представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження у перекладі на їхню рідну або іншу мову, якою вони володіють.

Переклад судових рішень та інших процесуальних документів кримінального провадження засвідчується підписом перекладача.

Розумні строки. Засада розумності строків впливає із завдань кримінального провадження, які визначені у ст. 2 КПК, та відповідає вимогам міжнародно-правових актів (ст. ст. 9, 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, ч. 1 ст. 6 Конвенції). Кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону (ч. 1 ст. 21 КПК). Під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати

передбачені КПК строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень.

Проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), а судового провадження – суд. Отже, з метою забезпечення реалізації принципу розумності строків на судових стадіях суд керує перебігом судового розгляду та може власними рішеннями впливати на поведінку інших учасників кримінального провадження.

У постанові від 17.10.2014 № 11 Пленуму Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» визначається, що вважається розумним строком у контексті судового розгляду справи: «Розумним, зокрема, вважається строк, що є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення своєчасного (без невинуватих зволікань) судового захисту» .

Відповідно ч. 3 ст. 28 КПК критеріями для визначення розумності строків кримінального провадження є: 1) складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачуваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо; 2) поведінка учасників кримінального провадження; 3) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень.

Кримінальне провадження щодо особи, яка тримається під вартою, неповнолітньої особи має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово.

Кожен має право, щоб обвинувачення щодо нього в найкоротший строк або стало предметом судового розгляду, або щоб відповідне кримінальне провадження щодо нього було закрито. Строки досудового розслідування та порядок їх продовження визначається ст.ст. 219, 294, 295, 295-1). Судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку.

Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, інші особи, права чи інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування, мають право на звернення до прокурора, слідчого судді або суду з клопотанням, в якому викладаються обставини, що обумовлюють необхідність здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені КПК. Слідчий суддя, слідчий, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання клопотання і задовольнити їх за наявності відповідних підстав.

Відповідно до ст. 308 КПК підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, інші особи, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування, мають право оскаржити прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування. Отже, прокурор вищого рівня зобов'язаний розглянути скаргу протягом трьох днів після її подання і, у разі наявності підстав для її задоволення, надати

відповідному прокурору обов'язкові для виконання вказівки щодо строків учинення певних процесуальних дій або ухвалення процесуальних рішень.

При вивченні цього питання особливу увагу необхідно приділити питанню щодо застосування засад з врахуванням практики ЄСПЛ:

- ✓ здійснення правосуддя тільки судом
- ✓ незалежність суддів та керування верховенством права
- ✓ свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї («Саундерс проти Сполученого Королівства», «Нечипорук та Йонкало проти України», «Яллог проти Німеччини», «Чопенко проти України»);
- ✓ обґрунтованість процесуальних рішень
- ✓ заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення («Ігор Тарасов проти України»)
- ✓ обов'язковість судових рішень
- ✓ забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності («Руслан Яковенко проти України». «Кромбах проти Франції», «Лазу проти Республіки Молдова», «Лучанінова проти України»)
- ✓ диспозитивність
- ✓ змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості («Фуше проти Франції», «Булут проти Австрії», «Жук проти України»)
- ✓ розумність строків («Меріт проти України», «Салов проти України», «Девеєр проти Бельгії»)
- ✓ мова, якою здійснюється кримінальне провадження
- ✓ гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами («Монель проти Швеції», «Моріс проти Швеції», «Лучанінова проти України», «Ле Конт, Ван Льовен та Де Мейер проти Бельгії»)

4. Галузеві засади: особливості їх реалізації під час кримінального провадження та використання практики ЄСПЛ при тлумаченні їх змісту.

Свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї. Конституція України (ч. 1 ст. 63) закріплює право кожної особи відмовитись давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Кримінальний кодекс України в ст. 385 передбачає, що не підлягає кримінальній відповідальності особа за відмову давати показання під час провадження досудового розслідування або в суді щодо себе, а також членів її сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Визначення свободи особи від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів полягає у тому, що кожна особа-суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності має можливість і не може бути примушена надавати органам, які ведуть кримінальний процес, інформацію про вчинення цією особою, членом її сім'ї чи близьким родичем діяння, за яке встановлений будь-який з видів юридичної відповідальності (кримінальна, адміністративна, цивільна, дисциплінарна), а також інформацію, що становить таємницю

особистого життя особи, що дає показання і пояснення, або особи, щодо якої даються показання і пояснення.

Право на свободу від самовикриття розповсюджує свободу від самовикриття на випадки отримання як показань, так і пояснень; це право мають усі суб'єкти кримінально-процесуальної діяльності; не обмежує зміст інформації, яку особа може відмовитись повідомляти стосовно себе, членів своєї сім'ї чи своїх близьких родичів.

Свідок згідно зі ч. 1 п. 3 ст. 66 КПК має право відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, які згідно з положеннями ст. 65 КПК не підлягають розголошенню.

У разі допиту як свідка особи, що є близьким родичем або членом сім'ї підозрюваного, обвинуваченого, вона сама вирішує, чи повинна інформація, якою вона володіє, стати таємницею для слідства. Це право особи, яке вона може і не реалізувати. Особа не несе юридичної відповідальності за розголос інформації про обставини, які інші члени сім'ї або близькі родичі вважають конфіденційними, якщо це не підтверджене законодавчо. Коли усвідомлення свідка про таємність такої інформації стикаються із вимогою закону давати показання, свідок має право настояти на своєму, тобто звільнити себе від дачі показань. Свідок може відмовитися свідчити на будь-якому етапі розслідування та судового розгляду кримінального провадження. Це положення обумовлене положенням ст. 64 Конституції, де вказується, що право, передбачене ст. 63 Конституції, не може бути обмежене в будь-якому випадку. Таким чином, якщо на допиті в якості свідка під час досудового розслідування особа дала показання стосовно себе, членів своєї сім'ї та близьких родичів, але надалі відмовляється свідчити про ці обставини на допиті як свідка в суді, то вона також не несе відповідальності за відмову давати показання за вищевказаних обставин.

Заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення. Конституцією України закріплює даний принцип у ст. 61 «ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення». Також дане положення відображається у міжнародних актах. Так, згідно з п. 7 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року ніхто не повинен бути вдруге засуджений чи покараний за злочин, за який він уже був остаточно засуджений або виправданий відповідно до чинного закону або кримінально-процесуального права кожної країни. Відповідно до цих норм не допускається повторне притягнення до кримінальної відповідальності як тоді, коли особа вже зазнала раніше покарання за той самий злочин, так і тоді, коли перше притягнення до кримінальної відповідальності завершилося її виправданням.

У ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, прийнятого 22 листопада 1984 р., закріплено право не бути притягненим до суду або покараним двічі. Згідно з її положеннями нікого не можна вдруге притягнути до суду або покарати в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за

яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави. Положення попереднього пункту не перешкоджають повторному розгляду кримінального провадження згідно із законом та кримінальною процедурою відповідної держави за наявності нових або нововиявлених фактів чи суттєвих недоліків у попередньому судовому розгляді, які могли вплинути на результати розгляду справи.

Не можуть вважатися повторним притягненням до кримінальної відповідальності також і випадки коли згодом вирок чи інші рішення судів у кримінальних провадженнях на законних підставах скасовуються чи змінюються судами вищого рівня, а рішення слідчих чи прокурорів (зокрема, про закриття кримінального провадження) – прокурором чи судом.

Забезпечення права на захист є однією із конституційних засад судочинства. Цей принцип передбачений у кількох статтях Конституція України, у яких говориться що кожен має право на професійну правничу допомогу, у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно; кожен є вільним у виборі захисника своїх прав (ст. 59); підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист (ч. 2 ст. 63); забезпечення обвинуваченому права на захист є однією з основних засад судочинства (п. 6 ч. 3 ст. 129).

Зміст принципу забезпечення підозрюваному, обвинуваченому та засудженому, виправданому права на захист складають такі положення:

1) закон наділяє підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого такою сукупністю процесуальних прав, використання яких дає їм можливість особисто захищатися від підозри чи обвинувачення у вчиненні злочину, відстоювати свої законні інтереси (особистий захист);

2) закон надає підозрюваному, обвинуваченому право скористатися допомогою захисника, а в окремих випадках визнає обов'язковим призначення захисника за рахунок держави (професійний захист). Захисник може у будь-який момент бути залученим підозрюваним, обвинуваченим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого до участі у кримінальному провадженні. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані надати затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника. Слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках, якщо: 1) відповідно до вимог статті 52 КПК участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника; 2) підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно; 3) слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його. Захисник може бути залучений слідчим,

прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги. Стаття 52 КПК передбачає обов'язкову участь захисника у кримінальному провадженні.

3) слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника (офіційний захист). Право на кваліфіковану правову допомогу - це конституційне право особи, гарантоване державою, яке спрямоване на реалізацією особою прав, свобод та законних інтересів, передбачених законодавством, як на оплатній так і на безоплатній основі. Захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів (свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю; ордера, договору із захисником або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги) слідчому, прокурору, слідчому судді, суду. Захисник має право брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних діях, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого, до першого допиту підозрюваного мати з ним конфіденційне побачення без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту - такі ж побачення без обмеження кількості та тривалості. Такі зустрічі можуть відбуватися під візуальним контролем уповноваженої службової особи, але в умовах, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування.

Відмова від захисника допускається тільки в будь-який момент кримінального провадження з ініціативи підозрюваного, обвинуваченого, і не позбавляє його права запросити того ж чи іншого захисника в подальших стадіях процесу. Здійснення захисту під час проведення окремої процесуальної дії не покладає на захисника обов'язку надалі здійснювати захист у всьому кримінальному провадженні або на окремій його стадії.

Порушення права на захист є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону і тягне скасування судового рішення з призначенням судом апеляційної інстанції нового розгляду у суді першої інстанції. Виявлення порушення щодо захисту прав підозрюваного, обвинуваченого під час проведення слідчих дій або інших процесуальних дій, або під час прийняття рішень тягне за собою їх скасування відповідними органами.

У випадках, коли сам підозрюваний, обвинувачений з тих чи інших причин не може запросити захисника, але не відмовляється від юридичної допомоги, суд, слідчий суддя, прокурор, слідчий зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні. З урахуванням матеріального становища чи інших обставин підозрюваний, обвинувачений має право на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави. У ст. 49 КПК передбачено, що захисник може бути залучений слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги. Ці випадки передбачені у ст. 14 ЗУ «Про безоплатну правову допомогу».

Принцип доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень. Стаття 21 КПК закріплює дві засади кримінального провадження: засаду доступу до правосуддя та засаду обов'язковості судових рішень. Кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону. Кожен має право на участь у розгляді в суді будь-якої інстанції справи, що стосується його прав та обов'язків, у порядку, передбаченому КПК. Доступ до правосуддя є необхідним елементом верховенства права. Доступ до правосуддя у ст. 21 КПК пов'язується із гарантуванням права на справедливий розгляд та вирішенням справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону. Таке формулювання закріплює такі елементи права на справедливий судовий розгляд, як інституціональний, процесуальний, спеціальний. Інституціональний елемент проявляється у вимозі здійснення судового розгляду незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. Процесуальний елемент проявляється у праві кожного на публічний судовий розгляд; праві на судовий розгляд у розумний строк; змагальності; участі особи у провадженні, яке стосується її інтересів. Спеціальний елемент права на справедливий судовий розгляд полягає у комплексі процесуальних гарантій особи, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, що надаються статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.: право на встановлення обґрунтованості кримінального обвинувачення; презумпція невинуватості; право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою мовою про характер і причини висунутого обвинувачення; мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту; захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; право отримувати безоплатну допомогу перекладача, якщо особа, яка обвинувачується у вчиненні кримінального злочину, не розуміє і не розмовляє мовою, яка використовується у суді.

Прецедентна практика ЄСПЛ сформулювала поняття «право на суд», яке складається з трьох основних елементів: 1) «суд», який встановлений відповідно до закону і відповідає вимогам незалежності та неупередженості; 2) такий суд повинен мати достатньо широку компетенцію для вирішення всіх аспектів спору чи обвинувачення, до яких застосовується стаття 6; 3) особа повинна мати доступ до такого суду. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. прямо не передбачає право на доступ до суду, у тому числі при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення. Однак у одному із своїх рішень ЄСПЛ зазначив: «Було б неприйнятним, на думку Суду, якби частина 1 статті 6 детально визначала процесуальні гарантії сторонам у судовому провадженні, не забезпечивши насамперед того, без чого користування такими гарантіями було б неможливим, а саме – доступ до суду. Характеристики

справедливості, публічності та оперативності судового провадження були б марними, за відсутності судового провадження».

Обов'язковість судових рішень полягає у тому, що вирок та ухвала суду, що набрали законної сили в порядку, визначеному КПК, є обов'язковими і підлягають безумовному виконанню на всій території України. Обов'язковість рішень суду є конституційною засадою судочинства (ст. 129 Конституції України). Вона зафіксована і у ст. 13 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів»: судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається процесуальним законом. Судові рішення не можуть бути переглянуті іншими органами чи особами поза межами судочинства, за винятком рішень про амністію та помилування. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи не можуть приймати рішення, які скасовують судові рішення або зупиняють їх виконання. Ця норма конкретизується у засаді кримінального провадження – обов'язковості судових рішень. Вирок та ухвала суду, що набрали законної сили, є обов'язковими і підлягають безумовному виконанню на всій території України. Стаття 533 КПК, додатково розкриваючи це положення, вказує, що вирок або ухвала суду, які набрали законної сили, обов'язкові для осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також для усіх фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб, і підлягають виконанню на всій території України.

Принцип забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності. Засада забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності полягає у тому, що кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому КПК. Гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому КПК, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді.

Стаття 24 КПК не закріплює вичерпний перелік процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, які можуть бути оскаржені, тобто не встановлює жодних обмежень щодо об'єкта оскарження. Однак це положення беззаперечно можна застосувати лише до стадії досудового провадження. Відповідно, ст. 303 КПК, яка деталізує цю засаду, поряд із переліком рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування (ч. 1 зазначеної статті), встановлює у ч. 2, що скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді; тобто, не виключається подання і інших скарг, крім тих, що передбачені у ч. 1 ст. 303, однак вони не розглядаються слідчим суддею у межах досудового провадження, а розглядаються під час підготовчого провадження у суді. Єдине обмеження, що встановлено ч. 1 коментованої статті – гарантується

право на оскарження в порядку, передбаченому цим Кодексом; тобто дії, рішення, бездіяльність владних суб'єктів кримінального провадження можуть бути оскаржені лише в кримінально-процесуальному порядку, а не у порядку інших судових юрисдикцій (судово-адміністративної, цивільної).

Що стосується судового провадження, то КПК обмежує об'єкти, відповідно, апеляційного та касаційного оскарження, встановлюючи коло судових рішень, які можуть бути оскаржені у апеляційному порядку (ст. 393 КПК) та касаційному порядку (ст. 424 КПК). Разом з тим, ВС неодноразово надавав тлумачення положень КПК України у аспекті апеляційного оскарження, і сформував позицію, що апеляційні суди зобов'язані відкривати апеляційне провадження за скаргами на ухвали слідчих суддів про надання дозволу на проведення позапланових перевірок (Постанова ВП ВС від 23 травня 2018 р., справа № 243/6674/17-к), вказавши, серед іншого, що: суд касаційної інстанції дотримувався послідовної практики, згідно з якою апеляційні суди зобов'язані перевіряти законність ухвал, не передбачених кримінальними процесуальними нормами; ухвалу слідчого судді про надання дозволу на проведення позапланової перевірки не передбачено КПК, то немає ні дозволу, ні заборони щодо апеляційного оскарження такої ухвали; зважаючи на важливість для суб'єктів, щодо діяльності яких слідчі судді надають дозволи на проведення позапланових перевірок, прав, установлених статтею 8 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, та враховуючи відсутність надійних процесуальних механізмів захисту прав під час підготовчого провадження, Велика Палата вважає практичним та ефективним право на апеляційний перегляд таких ухвал у стадії досудового розслідування.

Гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому КПК, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді. Тлумачити це положення слід у системному зв'язку із положеннями ч. 1 ст. 393 КПК, ч. 1 ст. 425 КПК, ч. 1 ст. 460 КПК, які встановлюють коло, відповідно, суб'єктів апеляційного, касаційного оскарження та коло суб'єктів подання заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами. Натепер практика ВСУ та ВС виходить з того, що особа, якщо її інтересів торкається судове рішення, має право на оскарження, навіть якщо вона не вказана у переліку осіб, зокрема, які мають право на подання скарги на відповідне судове рішення. КПК встановлює такі порядки розгляду та вирішення скарг: слідчим суддею (ст. 306 КПК); судом першої інстанції у підготовчому провадженні (ч. 2 ст. 303 КПК); прокурором (скарги на постанову слідчого про закриття кримінального провадження – ч. 5 ст. 284 КПК); прокурором вищого рівня (оскарження недотримання розумних строків – ст. 308 КПК); прокурором вищого рівня (при оскарженні рішень, дії чи бездіяльності прокурора слідчим – ст. 313 КПК); судом апеляційної інстанції; судом касаційної інстанції.

Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини. Принцип презумпції невинуватості становить ядро кримінального провадження, є фундаментальним принципом кримінального провадження. Презумпція невинуватості передбачена низкою міжнародних нормативно-правових актів,

таких як Загальна декларація прав людини (ч. 1 ст. 11), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (ст. 14), Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (ч. 2 ст. 6), а також закріплена у ст. 62 Конституції України. Забезпечення доведеності вини означає, що кожний елемент обвинувачення, кожна кваліфікуюча та обтяжуюча чи пом'якшуюча відповідальність обставина, кожна обставина, від якої залежать певні правові наслідки, кожний висновок судді чи суду повинні ґрунтуватися на відповідних доказах, зібраних у передбаченому законом порядку.

Юридичний зміст принципу презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини складають такі правила:

- ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом;

- заборонено перекладати обов'язок доказування на підозрюваного, обвинуваченого, домагатися його показань шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів;

- обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях (ч. 3 ст. 62 Конституції);

- усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь;

- якщо не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді та вичерпані можливості їх отримати означає її невинуватість і тягне за собою закриття кримінального провадження на досудовому слідстві слідчим або прокурором;

- до остаточного вирішення по кримінальному провадженню та офіційного визнання особи винною у вчиненні злочину з нею не можна поводитися як з винною, а також публічно, в засобах масової інформації та будь-яких офіційних документах твердити, що така особа є злочинцем;

- факт притягнення особи до участі у справі як підозрюваної, обвинуваченої, обрання щодо неї запобіжного заходу не повинні розцінюватися як доказ її винуватості, як покарання винного.

При вивченні цього питання особливу увагу необхідно приділити питанню щодо застосування засад з врахуванням практики ЄСПЛ:

Засади (принципи), що реалізуються на всіх його стадіях:

- ✓ *презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини («Шагін проти України», «Довженко проти України», «Барбера, Мессегуе і Джабардо проти Іспанії», «Грабчук проти України», «Аленне де Рібемон проти Франції»);*
- ✓ *забезпечення права на захист («Артіко проти Італії», «Балицький проти Укр», «Шабельник проти України», «Яременко проти України», «Титаренко проти України»);*
- ✓ *публічність*
- ✓ Засади (принципи), що реалізуються в досудовому провадженні:
- ✓ *недопустимість розголошення відомостей ДР*
- ✓ *нагляд прокурора, відомчий та судовий контроль за законністю дій органів, що здійснюють досудове провадження*

- ✓ Засади (принципи), що реалізуються в судовому провадженні:
- ✓ *безпосередність дослідження показань, речей і документів («Корнєв і Карпенко проти України», «Жогло проти України», «Аль-Хавайя і Тахєрі проти Сполученого Королівства», «Шачашвілі проти Німеччини»);*
- ✓ *гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами («Монель проти Швеції», «Моріс проти Швеції», «Лучанінова проти України», «Ле Конт, Ван Льовен та Де Мейер проти Бельгії»);*
- ✓ *змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості*
- ✓ *підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором*
- ✓ *забезпечення вільного оскарження рішень суду*
- ✓ *обов'язковість рішень суду*

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Визначте поняття та систему засад кримінального провадження.
2. Охарактеризуйте засаду верховенства права у кримінальному провадженні.
3. Як співвідносяться засади публічності та диспозитивності в кримінальному процесі?
4. Розкрийте нормативний зміст засади законності в кримінальному провадженні.
5. Як у кримінальному провадженні забезпечується доступ до правосуддя?
6. Охарактеризуйте зміст засади змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості в кримінальному провадженні.
7. Які гарантії недоторканності житла та іншого володіння особи передбачені кримінальним процесуальним правом?
8. Назвіть випадки, коли проводиться закрите судове засідання.
9. Розкрийте сутність засади забезпечення права на захист у кримінальному провадженні. Які існують форми здійснення захисту в кримінальному провадженні?
10. Яку роль у кримінальному провадженні відіграє засада свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї?
11. Визначте зміст обов'язковості судових рішень.
12. Розкрийте юридичний зміст презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини. Вкажіть чи розповсюджується дія презумпції невинуватості на осіб, щодо яких вирішується питання щодо застосування запобіжних заходів?

ТЕМА 2

ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ: ПРОБЛЕМАТИКА В УМОВАХ ЗМІНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Мета вивчення

Метою вивчення є удосконалення знань та розуміння питань теорії та практики кримінального процесуального доказування.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

- 1) демонструвати глибинне розуміння доктрини прав людини, людиномірності та людиноцентризму, правової політики та способів реалізації правових приписів;
- 2) продемонструвати знання щодо нормативно-правової регламентації доказів та доказування;
- 3) визначити види доказування в кримінальному провадженні;
- 4) продемонструвати знання щодо предмету доказування та значення локального предмету доказування в кримінальному провадженні;
- 5) визначити проблемні аспекти визнання доказів недопустими;
- 6) виділити проблеми реалізації положень кримінального процесуального законодавства щодо кримінального процесуального доказування та запропонувати шляхи їх вирішення.

Література

1. Конституція України: від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2-%D1%80>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
5. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційської комісії) 2011 р. «Верховенство права». URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr).
6. Аленін Ю.П., Лукашкіна Т.В. Локальний предмет доказування в кримінальному процесі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 4.
7. Аленін Ю.П., Мурзановська А.В. Методологія кримінально-процесуальної науки: сучасний стан та перспективи розвитку. *Право України*. 2019. № 9. С. 17-30.

8. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. 504 с.
9. Аленін Ю.П., Мурзановська А.В. Методологія кримінально-процесуальної науки: сучасний стан та перспективи розвитку. *Право України*. 2019. № 9. С. 17-30.
10. Басай Н.М. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України: підстави, процесуальний порядок і правові наслідки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2012. 22 с.
11. Брич Л.П. Застосування практики Європейського суду з прав людини як джерела права для оцінки допустимості та достовірності доказів у кримінальних провадженнях в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 253-266.
12. Вапнярчук В.В. Допустимість доказів (доказування) в практиці Європейського Суду. *Публічне право*. 2015. № 2. С. 177-183.
13. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Х.: Юрайт, 2017. 408 с.
14. Воробчак А.Р. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2019. 236 с.
15. Гмирко В.П. Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація: моногр. Дніпропетровськ: Акад. митної служби України, 2010.
16. Гмирко В.П. Генеза теорії доказів вітчизняного кримінального процесу: методологічна рефлексія. *Часопис Нац. ун-ту «Остроз. акад.»* Серія: право. 2015. № 2. С. 1-60. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15hvppmr.pdf>
17. Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Теорія доказів у кримінальному судочинстві: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2016. 80 с.
18. Калиновська М. Межі кримінального процесуального доказування під час застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 243-248. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/42.pdf>
19. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. 618 с.
20. Козленко А.А. Належність та допустимість доказів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 252 с.
21. Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи. Автореф. дис. ... д.ю.н. Одеса, 2020. 44 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/13756/Крет%20Г.Р..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
22. Крет Г.Р. Стандарти доказування у системі понятійно-категоріального апарату теорії кримінального процесуального доказування. *Вісник*

- кримінального судочинства*. 2018. № 4. С.43-53. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/4_2018_kret.pdf
23. Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування в системі стандартів справедливого правосуддя у кримінальному провадженні. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. Випуск 4 (29) Том 1. С. 178-182. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v4-1_2019/37.pdf
24. Крет Г.Р. Імплементация стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальне процесуальне законодавство України і практику національних судів. Право і суспільство. 2019. № 2. С. 215-220. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/2_2019/part_1/38.pdf
25. Крицька І.О. Речові докази у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид.наук: 12.00.09. Харків, 2017. 261 с.
26. Лань О.Ю. Захисник як суб'єкт доказування у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2016. 226 с.
27. Литвин О.В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 214 с.
28. Лобойко Л.М. Співвідношення даних досудового розслідування і доказів. *Право України*. 2014. № 10. С. 82-88.
29. Лукашкіна Т.В. Участь сторони захисту в доказуванні на досудовому розслідуванні у кримінальному провадженні України. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. URL: http://pap.in.ua/2_2017/53.pdf
30. Лукашкіна Т.В. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні України. *Вісник Південного регіонального центру національної академії правових наук України*. 2017. № 11. С.137-143. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2017_11_21.
31. Лукашкіна Т.В. Деякі проблеми визначення підстав для зупинення досудового розслідування у кримінальному провадженні України. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія*. Одеса, 2018. С. 702-729. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9497/Kol_monogr_CPC2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y
32. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
33. Осетрова О.С. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Київ, 2016. 216 с.
34. Панова А.В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: монографія. Харків: Право, 2017. 256 с.
35. Панова А.В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Харків, 2017. 20 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12538/1/Panova_2016.pdf

36. Погорецький М. Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання. *Право України*. 2014. № 10. С. 12-25. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravoukr_10_14/Pogoretskyi_10_14/
37. Погорецький М.А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravoukr_10_14/Pogoretskyi_10_14/
38. Погорецький М.А., Міцкан О.А. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у практиці Європейського суду з прав людини: вплив на вітчизняну правозастосовну практику. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 37-49.
39. Погорецький М.А., Міцкан О.А. Стандарт доказування «достатня підстава». *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 31-42. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2019_POGORETSKIY_MITSK_AN.pdf
40. Слюсарчук Х.Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2017. 23 с. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Avtoref_Slusarchyk_.pdf
41. Старенький О.С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика: моногр. / за загал. ред. д.ю.н., проф. М.А. Погорецького. К.: Алерта, 2016. 336 с.
42. Степаненко А.С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. 234 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7009/Дисертація%20Степаненко%20А.С..pdf?sequence=4&isAllowed=y>
43. Степаненко А.С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7009/Степаненко%20А.С..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
44. Степаненко А.С. Теорія та практика застосування стандарту доказування «поза розумним сумнівом» Європейським судом з прав людини. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 184-191. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2015_4_28.
45. Стоянов М.М. Властивості доказів у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2010. 20 с.
46. Стоянов М.М. Правові засади визначення властивостей доказів. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса, 2012. Вип. 64. С. 470.
47. Стоянов М.М. Система правил допустимості доказів у кримінальному провадженні України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. С. 245-250.
48. Стоянов М.М., Торбас О.О. «Нові» критерії допустимості доказів у кримінальному процесі. *Правові новели*. 2021. № 13. С. 125-130. URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/13_2021/21.pdf

49. Сучасний кримінальний процес країн Європи: монографія; за ред. В.В. Луцика та В.І. Самаріна. Харків: Право, 2018. 792 с.
50. Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / За заг. ред. В.М. Тертишника. К.: Алерта, 2015. 294 с. URL: http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2019/1/Tertishnik_Teoriya_dokaziv_150430_avt.pdf
51. Теорія та практика кримінального процесуального доказування: навч. посібник для підготовки до іспиту / В.В. Вапнярчук, С.В. Давиденко, О.В. Капліна та ін. Харків: Право, 2021. 276 с.
52. Шило О.Г. Загальна характеристика показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 151-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2015_1_21
53. Шумило М.Є. Поняття доказів у кримінальному процесі: пролегомени до розуміння «невловного» феномену доказового права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 95-104. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Shumilo.pdf
54. Юдківська Г. Допустимість доказів як одна з гарантій справедливого судового процесу відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод. *Слово Національної школи суддів України*. 2014. № 1. С. 7-13.

План

1. Теорія доказів як розділ науки кримінального процесуального права. Предмет теорії доказів. Доказове право, поняття, значення доказового права у вирішенні завдань кримінального провадження.
2. Теорія пізнання як основа теорії доказів і доказового права. Доказування як різновид пізнання. Особливості пізнання в кримінальному провадженні.
3. Поняття та види доказування у кримінальному провадженні.
4. Предмет доказування у кримінальному провадженні. Структура предмету доказування. Зміст обставин, що становлять кінцеву мету доказування. Поняття проміжних (доказових) фактів і допоміжних фактів. Локальний предмет доказування, його значення для прийняття проміжних процесуальних рішень.
5. Проблемні аспекти визнання доказів недопустими.

Матеріали для вивчення

1. Теорія доказів як розділ науки кримінального процесуального права. Предмет теорії доказів. Доказове право, поняття, значення доказового права у вирішенні завдань кримінального провадження. Теорія доказів – це розділ науки кримінального процесуального права, предметом дослідження якого є доказове право та механізм його застосування у кримінальному провадженні.

Предмет теорії доказів також охоплює доказове право та практику його застосування зарубіжних держав, визначення можливості використання такого досвіду в законодавстві та правозастосовній практиці України, а також історію

розвитку відповідних інститутів та норм, що регулюють діяльність з доказування.

Функціональне призначення теорії доказів полягає в тому, що на основі дослідження норм доказового права та практики його застосування даний розділ науки кримінального процесу виявляє протиріччя, прогалини, що, на жаль, притаманні нашому законодавству, та визначає наукові пропозиції щодо удосконалення норм кримінального процесуального законодавства.

Теорія доказів складається із загальної та особливої частин. Загальна частина вивчає питання про поняття докази і їх класифікації, предмет і межі доказування, процес доказування та його суб'єкти, а також інші питання, що відносяться до доказування в цілому. Змістом особливої частини є вчення про окремі види доказів – показання свідків, висновки експерта, речові докази та ін.

Теорія доказів ґрунтується на загальних філософських положеннях, що визначають принципову можливість пізнання людиною оточуючого світу. Крім того, теорія доказів використовує досягнення інших наук – логіки, психології, кібернетики, особливо її розділу – теорії інформації та ін. У практичній доказовій діяльності активно застосовується досягнення технічних і природничих наук. Особливо це характерно для такого засобу доказування, як експертиза.

Доказове право як предмет теорії доказів. Система норм доказового права. Доказове право – це підгалузь кримінального процесуального права, що визначає загальні правила (принципи) доказування, предмет доказування, поняття та джерела доказів, способи збирання та перевірки доказів, правила оцінки доказів, права та обов'язки суб'єктів доказування.

Систему норм доказового права складають:

1) норми глави 4 КПК «Докази і доказування», що регулюють загальні положення доказування: поняття доказів; умови належності та допустимості доказів; предмет доказування; способи збирання доказів; правила оцінки доказів; процесуальні джерела доказів;

2) норми-засади кримінального провадження – презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини (ст. 62 Конституції України, ст. 17 КПК), безпосередність дослідження показань, речей і документів (ст. 23 КПК) тощо;

3) норми, якими врегульовані права і обов'язки учасників кримінального провадження в частині доказування – наприклад, право підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді, суду докази (п. 8 ч. 3 ст. 42, п. 3 ч. 1 ст. 56 КПК); обов'язок оперативного підрозділу виконати доручення слідчого, прокурора про провадження слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 41 КПК);

4) норми, якими регламентується провадження слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій зі збирання та перевірки доказів (гл. 20, 21, п. 3 гл. 28 КПК);

5) норми, що встановлюють підстави і порядок прийняття і обґрунтування процесуальних рішень.

Норми доказового права поділяються на дві частини: загальну та особливу. До загальної частини відносяться норми, що визначають поняття доказів, мету і предмет доказування, права та обов'язки сторін тощо.

Особлива частина доказового права містить норми, які регулюють зміст і порядок провадження слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій під час доказування; особливості збирання (формування), перевірки та оцінки доказів та їх процесуальних джерел.

Теорія доказів в системі правових знань. Доказування є серцевиною кримінальної процесуальної діяльності, займає в ній основне місце, тому теорія доказів, як розділ науки кримінального процесуального права, що вивчає доказове право та практику його застосування, тісно пов'язана з іншими розділами науки кримінального процесу. Так, скажімо, в теорії доказів досліджується питання про способи збирання доказів, а розділ науки, що присвячений правовому регулюванню проведення слідчих (розшукових) дій, визначає процесуальний порядок провадження окремих слідчих (розшукових) дій, підстави, суб'єкти їх проведення, а також пропозиції щодо вдосконалення провадження таких процесуальних дій. Ці пропозиції потребують узгодження як з позиції основних наукових положень теорії доказів, так і з позиції розділу науки кримінального процесуального права, що визначає процесуальний порядок провадження окремих слідчих (розшукових) дій, з метою забезпечення ефективності процесуальної діяльності учасників кримінального провадження та досягнення його завдань.

Окрім того, теорія доказів має зв'язок з іншими науками кримінально-правового циклу такими як: кримінальне право, криміналістики, кримінологія, судова психіатрія тощо. Наприклад, зв'язок теорії доказів та кримінального права проявляється в наступному: кримінальне право визначає яке діяння необхідно визнавати злочином, вказуючи на ознаки складу злочину, а останні, в свою чергу, входять до складу предмета доказування, що є об'єктом дослідження теорії доказів; з криміналістикою теорію доказів поєднує процес доказування, проте криміналістика більш детально розробляє закономірності формування інформації стосовно знарядь злочину, утворення слідів тощо.

Також під час доказування у кримінальному провадженні використовуються засоби, що за природою властиві природничим та іншим наукам. Тому теорія доказів має зв'язок з різними галузями знань, зокрема, з медициною, біологією, психологією, логікою тощо.

2. Теорія пізнання як основа теорії доказів і доказового права. Доказування як різновид пізнання. Особливості пізнання в кримінальному провадженні. Теорія доказів, як розділ науки кримінального процесуального права, та його предмет – доказове право, ґрунтуються на філософській теорії, яка визнає принципову можливість пізнання людиною навколишнього світу. У кримінальному провадженні з метою забезпечення правильного та справедливого застосування норм матеріального кримінального права (іноді – і цивільного, трудового права) встановлюється у повній відповідності до дійсності подія кримінального правопорушення, винуватість певних осіб у його вчиненні, кому і як заподіяно кримінальним правопорушенням шкоду тощо. Пізнання цих обставин, як правило, є ретроспективним. Отже, за ґносеологічною суттю доказування є різновидом пізнання дійсності.

Пізнання – це соціальна діяльність, спрямована на одержання знання про навколишній світ. Проблеми пізнання є предметом розділу філософії, який іменують гносеологією. Гносеологія (грец. *gnosis* – пізнання і *logos* – вчення) – галузь філософії, яка вивчає сутність пізнавального процесу, його закономірності та принципи, форми і типи одержання знання про світ в усьому його багатоманітті. Гносеологія вивчає структуру і методи пізнання, його рівні і способи, завдяки яким відбувається одержання знань, їх систематизація, оформлення у наукові гіпотези, концепції, теорії.

Доказуванню, як різновиду пізнання, притаманні всі закономірності, які характерні будь-якій пізнавальній діяльності. До них відносяться філософські закономірності розуміння навколишнього світу, самої людини, її мислення, а також процесу її пізнання. Філософія, виступаючи в якості загального методу пізнавальної діяльності, надає не тільки спеціальні, загальнонаукові і універсальні методи пізнання, а й визначає світогляд людини.

Кримінально-процесуальне доказування, як різновид пізнання, має свої особливості, що відрізняє його від інших видів пізнання:

1) предмет пізнання в кримінальному процесі має свою специфіку – це не загальні закономірності природи та суспільства, а конкретні факти минулого та теперішнього, які в загальному вигляді визначені в законі;

2) на здійснення пізнання уповноважені тільки певні суб'єкти, для яких така діяльність є юридичним обов'язком; інші суб'єкти, які мають у справі особисті інтереси, а також особи, які захищають або представляють їх права та інтереси мають право брати участь у доказуванні в певних процесуальних формах;

3) процес доказування докладно регламентовано законом;

4) процес пізнання в кримінальному провадженні обмежений певними строками;

5) комунікативний характер пізнання в кримінальному процесі – результати пізнання мають певного адресата;

6) необхідність прийняття рішення – незалежно від того, чим завершується доказування, в справі повинно бути винесено рішення, яке повідомляється зацікавленим особам;

7) пізнання досить часто провадиться в умовах, коли суб'єкту, що здійснює доказування, протистоїть особа, яка не зацікавлена у встановленні фактичних обставин, іноді така особа докладає зусиль, щоб перешкодити одержанню необхідних доказів, перекручує певні дані.

Отже, доказування як різновид пізнання – це діяльність, що спрямована на встановлення фактичних обставин кримінального провадження шляхом збирання, перевірки, оцінки доказів, яка здійснюється уповноваженими суб'єктами (слідчим, керівником органу досудового розслідування, прокурором, слідчим суддею, судом) з участю інших осіб, в порядку передбаченому законодавством.

3. Поняття та види доказування у кримінальному провадженні. Відповідно до ч. 2 ст. 91 КПК доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального

провадження. У науковій літературі доказування як діяльність, що спрямована на встановлення фактичних обставин кримінального провадження визначають як обов'язок доказування. Обов'язок доказування – це різновид юридичного обов'язку, який можна визначити як міру належної поведінки. Невиконання чи неналежне виконання юридичного обов'язку тягне за собою застосування санкції правової норми. Таке доказування здійснює суб'єкт, який зобов'язаний прийняти рішення в кримінальному провадженні. Ч. 1 ст. 92 КПК покладає обов'язок доказування обставин, за винятком випадків, що передбачені ч. 2 ст. 92 КПК, на слідчого, прокурора та, в установлених КПК випадках, на потерпілого. Вважаємо, що обов'язок доказування покладається також на слідчого суддю та на суд.

Іншим видом доказування – є діяльність з обґрунтування своєї позиції в кримінальному провадженні, що визначається як тягар доказування. Тягар доказування таке положення, коли особа, намагається довести, аргументувати свою позицію, надає для цього докази, бере участь в їх дослідженні та доведеності їх переконливості, а в тому випадку, коли довести свою позицію особі не вдається, настають несприятливі наслідки – суд не погоджується з наведеними доводами і ухвалює інше рішення.

Ч. 2 ст. 92 КПК вказує, що обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на сторону, що їх подає. Вважаємо, що в ч. 2 ст. 92 КПК йдеться не про обов'язок доказування, а про тягар доказування, оскільки ніякі правові санкції не будуть застосовуватися, якщо сторона кримінального провадження не зможе довести належність та допустимість доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого.

Мета доказування. Проблема істини у кримінально-процесуальному доказуванні. Чинний КПК України, як і його попередник, прямо не визначає мету доказування. В юридичній літературі майже одностайною панує думка, що метою доказування в кримінальному провадженні є встановлення істини.

Істина, як філософська категорія, – є об'єктивним знанням, адже зміст знання не залежить від суб'єкта пізнання. Проте щодо суті та змісту поняття «істина» науковці висловлювали різні точки зору.

Традиційною є концепція, згідно з якою метою доказування є об'єктивна істина. Ця концепція побудована на двох марксистських тезах: світ може бути пізнаний; практика є критерієм істинності пізнання. Разом з тим у результаті доказування висновку суду про наявність чи відсутність обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, може бути або імовірним або достовірним, тому вести мову про визнання мети доказування, як встановлення об'єктивної істини, є не логічним.

Більш слушним видається застосування поняття конвенціональної істини. Конвенціональною вважають істину, яка визнається такою на підставі конвенції, угоди, тобто люди як би домовились вважати істинним знання, отримані з додержання певних умов. Саме про таке йдеться в кримінальному судочинстві, коли закон вважає істинним знання, одержані за умови додержання певних

правил (правило про тлумачення сумнівів на користь підозрюваного, обвинуваченого, правило про визнання обвинувачення таким, що не вчиняв кримінального правопорушення, коли бракує доказів для впевненого висновку про його винуватість). Одним із проявів існування конвенціональної істини у кримінальному провадженні України є ухвалення судового рішення на підставі угод.

Процесуальні гарантії в кримінально-процесуальному доказуванні. Кримінально-процесуальні гарантії – це передбачені кримінальним процесуальним правом правові засоби забезпечення реалізації прав та обов'язків суб'єктів кримінального процесу, засоби досягнення завдань кримінального процесу. Систему кримінальних процесуальних гарантій становлять: кримінальна процесуальна форма; засади кримінального провадження; процесуальний статус учасників кримінального провадження; можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження; прокурорський нагляд; судовий контроль; відомчий контроль; інститут оскарження дій, рішень і бездіяльності органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження; юридична відповідальність учасників кримінального процесу та ін.

Процесуальні гарантії безпосередньо впливають на процес доказування. Реалізація процесуальних гарантій у кримінально-процесуальному доказуванні забезпечує дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального провадження при збиранні, перевірці і оцінці доказів, належну поведінку державних органів і посадових осіб під час доказування, належну якість доказів для прийняття законного, обґрунтованого та вмотивованого рішення у кримінальному провадженні.

Кримінально-процесуальна форма – є процесуальною гарантією, особливим, встановленим законом процесуальним порядком початку кримінального провадження, розслідування, розгляду і вирішення кримінального провадження, який полягає у визначені: послідовності стадій кримінального процесу і умов переходу з однієї в іншу; загальних умов провадження в конкретній стадії; підстав, умов і порядок провадження окремих процесуальних дій, за допомогою яких держані органи та посадові особи реалізують свої процесуальні повноваження, а громадяни і юридичні особи здійснюють свої права і виконують обов'язки; видів, змісту і форми процесуальних рішень, які можуть бути прийняті у провадженні. Порушення кримінально-процесуальної форми має результатом визнання процесуальних дій незаконними і скасування процесуальних рішень, отже отриманий доказ з порушення процесуальної форми, за умови неможливості нейтралізації такого порушення, має визнаватись недопустимим.

Етичні основи процесу доказування у кримінальному провадженні. Процес доказування у кримінальному провадженні детально регламентований законодавством, проте законодавець не завжди може передбачити всі ситуації, які можуть виникнути на практиці, тому істотний вплив на зміст діяльності щодо встановлення фактичних обставин кримінального провадження мають здійснювати норми моралі. Право не може бути «очищеним» від моралі, воно

має ґрунтуватися на моралі. Доказування, як і вся кримінально-процесуальна діяльність, має здійснюватися на основі закону та у повній відповідності з мораллю.

Забезпечення реалізації етичних основ у кримінально-процесуальному доказуванні, передусім, залежить від розуміння суті професійної етики особами, що здійснюють кримінальне провадження. Моральний критерій має стати визначальним в діяльності осіб, що уповноважені приймати процесуальні рішення. Так, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд керуючись правовими та моральними нормами, зобов'язані ретельно перевіряти докази з тим, щоб не допустити прийняття поспішних, незаконних, несправедливих рішень.

Деякі моральні засади кримінально-процесуального доказування безпосередньо зайшли своє відображення у нормах чинного КПК. Наприклад, відповідно до ст. 18 КПК жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення; жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення. Іншим прикладом – є встановлення ліміт часу на загальний термін допиту, відповідно до ч. 2 ст. 224 КПК України допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день.

4. Предмет доказування у кримінальному провадженні. Структура предмету доказування. Зміст обставин, що становлять кінцеву мету доказування. Поняття проміжних (доказових) фактів і допоміжних фактів. Для досягнення завдань кримінального провадження необхідно здійснення процесу доказування з метою встановлення наявності або відсутності обставин, які мають значення для кримінального провадження. Предмет доказування – це система обставин та фактів, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, які необхідно встановити (точніше – доказати) для правильного вирішення кримінального провадження. Поняття «факт» та «обставина» не тотожні: факт – реальна подія, явище, реальність, а обставина – це явище, яке супроводжує що-небудь, впливає на щось. Отже, предмет доказування являє собою сукупність обставин та фактів, які необхідно доказати для правильного вирішення кримінального провадження.

У предметі кримінально-процесуального доказування можна виділити кримінально-правовий, цивільно-правовий, кримінально-процесуальний та кримінологічний елементи. Кримінально-правовий елемент предмета доказування утворює сукупність обставин, визначенні в ч. 1 ст. 91 КПК. Цивільно-правовий елемент предмета доказування визначається обставинами, пов'язані із заявленим та вирішенням цивільним позовом, а також із можливою конфіскацією майна. Кримінально-процесуальний елемент – це ті обставини, доказати які необхідно для вирішення поточних питань у кримінальному провадженні (підстави до провадження обшуку, до приводу свідка, до оголошення розшуку підозрюваного тощо). Кримінологічний елемент предмету

доказування складають причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, які можуть існувати на момент провадження.

Предмет доказування має складну структуру: обставини, що є кінцевою метою доказування, вони визначені в КПК України; доказові (проміжні) факти; допоміжні факти.

Правильне визначення змісту предмета доказування забезпечує цілеспрямованість і плановість дій осіб, що здійснюють кримінальне провадження. Значення предмету доказування полягає в тому, що кримінально-процесуальне доказування спрямоване на встановлення тих фактичних обставин, які необхідно з'ясувати для правильного застосування норм кримінального права, а в деяких випадках, і норми цивільного, трудового права (при вирішенні цивільного позову), визначення таких обставин дозволяє здійснювати процес доказування цілеспрямовано, збирати тільки ті докази, за допомогою яких можна виявити, доказати необхідні обставини, що їх є предметом доказування.

Обставини, що складають кінцеву мету доказування визначені в ч. 1 ст. 91 КПК. У кримінальному провадженні підлягають доказуванню:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Послідовність, в якій перелічені обставини, що підлягають доказуванню, має істотне значення. В процесі доказування перш за все необхідно встановити подію кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК), після цього необхідно вирішити питання про винність особи. Доказувати будь-які обставини,

до того як буде доказана наявність події кримінального правопорушення неможливо.

До складу предмет доказування, окрім кінцевої мети доказування, входять проміжні (доказові) та допоміжні факти.

Проміжні або доказові факти – це обставини, які необхідно доказати на певному етапі розслідування для того, щоб з їхньою допомогою можна було б зробити висновок про наявність або відсутність обставин, які є кінцевою метою доказування. Тобто під час здійснення процесу доказування доводиться встановлювати (а точніше – доказувати) ще деякі обставини, наприклад, перебування підозрюваного на місці злочину або в іншому місці, знайдення в оселі підозрюваного речей, які були викрадені у потерпілого (треба встановити, що знайдені саме ті речі, що були викрадені) тощо. Такі обставини не складають кінцевої мети доказування, але на певному етапі кримінального провадження їх необхідно доказати.

Допоміжні факти – це обставини, за допомогою яких можна встановити достовірність наявних доказів або відшукати нові докази. Наприклад, з метою перевірки наявних доказів доводиться встановлювати, чи міг свідок бачити обставини, про які він дає показання, чи міг підозрюваний подолати визначену відстань за певний час тощо.

Розглядаючи структуру предмету доказування варто зазначити, що він включає в себе всі обставини, які необхідно доказати для правильного вирішення кримінального провадження, тому немає ніяких принципів підстав для того, щоб не включати до нього проміжні (доказові) факти, а також допоміжні факти. Саме ці три групи обставин необхідно доказати. Відсутність доказів відповідно будь-якої з названих груп обставин може розглядатися як неповнота досудового розслідування чи судового розгляду кримінального провадження.

Специфіка предмету доказування у окремих категоріях кримінальних проваджень. Обставини, які складають предмет доказування, сформовані в законі в загальному вигляді та стосуються будь-яких кримінальних правопорушень. Проте, у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх та щодо застосування примусових заходів медичного характеру предмет доказування має більш деталізований характер обставин, які необхідно встановити для правильного вирішення кримінального провадження.

Так, відповідно до ст. 485 КПК під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, крім обставин, передбачених ст. 91 КПК, також з'ясовуються:

1) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;

2) ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;

3) умови життя та виховання неповнолітнього;

4) наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

Зазначені обставини складають предмет доказування в провадженні щодо кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, а також в провадженні про застосування примусових заходів виховного характеру відносно осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності.

Регулюючи особливості провадження в справах про застосування примусових заходів медичного характеру, КПК в ст. 505 визначає обставини, що підлягають встановленню в такому провадженні. Під час досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру встановлюються:

1) час, місце, спосіб та інші обставини вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення;

2) вчинення цього суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення цією особою;

3) наявність у цієї особи розладу психічної діяльності в минулому, ступінь і характер розладу психічної діяльності чи психічної хвороби на час вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи на час досудового розслідування;

4) поведінка особи до вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення і після нього;

5) небезпечність особи внаслідок її психічного стану для самої себе та інших осіб, а також можливість спричинення іншої істотної шкоди такою особою;

б) характер і розмір шкоди, завданої суспільно небезпечним діянням або кримінальним правопорушенням.

7) обставини, що підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення, в тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення.

Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється за наявності достатніх підстав вважати, що: особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності; особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку.

Локальний предмет доказування, його значення для прийняття проміжних процесуальних рішень. Під час кримінального провадження окрім вирішення справи по суті також виникає низка проміжних питань, що не пов'язані ані з обставинами кінцевої мети доказування, ані з проміжними (доказовими) чи допоміжними фактами. Такі питання виникають, наприклад, в зв'язку із здійсненням слідчим суддею функції судового контролю: вирішення питання про застосування запобіжного заходу (ст. 194 КПК), надання дозволу на обшук житла чи іншого володіння особи (ст. 234 КПК), розгляд скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення (ст. 306 КПК) тощо. Саме в зв'язку з формуванням в законодавстві функції судового контролю в науковій літературі набрало актуальності питання про обставини, які необхідно встановити слідчому судді на підставі доказів під час розгляду клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, що обмежують права громадян, про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також скарг на дії та рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого суддю. Вважаємо, що локальний предмет доказування охоплює сукупність обставин, що необхідно встановити суду у судовому провадженні при вирішенні проміжних питань судом (наприклад, вирішення питання про відвід (ст. 81 КПК), розгляду клопотання про надання тимчасового доступу до речей і документів (ч. 2 ст. 333 КПК). Питання про те, які саме факти та обставини повинен встановити залежить від того, яке клопотання, скаргу буде розглядати слідчий суддя чи суд. Ті обставини та факти, що складають локальний предмет доказування, визначені в окремих статтях КПК, які регулюють порядок розгляду конкретних клопотань чи скарг.

Поняття «локальний предмет доказування» доцільно вживати і для визначення обставин, що підлягають доказуванню під час розгляду різних питань в стадії виконання вироку.

Межі та фактичний обсяг (об'єм) доказування у кримінальному провадженні. Межі доказування розглядають як деяку ідеальну сукупність доказів, які повинні бути зібрані для встановлення всіх обставин, що складають предмет доказування і таким чином забезпечують правильне вирішення кримінального провадження. Така сукупність доказів: визначає коло обставин, що є достатніми для прийняття процесуального рішення; визначає ступінь точності знання про обставини кримінального провадження – їх вірогідність. Межі доказування пов'язані з достатньою сукупністю доказів і забезпечують обґрунтованість процесуальних рішень. сукупність наявних у кримінальному провадженні доказів можуть бути визначена як достатня у разі відсутності розумного сумніву з приводу існування фактів.

Реально в справі може бути зібрано доказів більше або менше такої ідеальної сукупності, тому в літературі запропоноване ще одне поняття – обсяг доказування. Обсяг доказування визначають як сукупність доказів, які реально наявні в справі. Таким чином, межі доказування та обсяг доказування можуть співпадати, але частіше вони не співпадають, оскільки обсяг доказування може

бути більшим за межі доказування або меншим. Фактичний обсяг доказів протягом всього провадження коригується в напрямку максимального наближення до меж доказування, тобто визначення меж доказування – це не разова дія. Так, під час досудового розслідування можуть виникнути нові версії, коли, наприклад, підозрюваний, який заперечував свою участь у вчиненні кримінального правопорушення, висловлює своє припущення щодо осіб, які могли вчинити його. Перевірка такої версії потребує збирання нових доказів, нові докази необхідно буде одержати і для перевірки заперечень підозрюваного.

Всебічність, повнота і неупередженість дослідження обставини кримінального провадження як умова визначення меж доказування. Певним орієнтиром у визначенні меж доказування є вимога ч. 2 ст. 9 КПК щодо всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. Чинний КПК України покладає такий обов'язок на прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого. Крім того, вони зобов'язані надати належну правову оцінку вказаним обставинам та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. Таким чином, вимога прийняття законного, обґрунтованого, мотивованого і неупередженого рішення впливає з принципу законності. Лише за такої умови можливе виконання завдань кримінального провадження. Зазначимо, що розглядуваний обов'язок не покладається на суд. Суд розглядає справу в межах того обвинувачення, яке підтримує в суді прокурор, а в деяких випадках – потерпілий.

Вимога проводити доказування всебічно і повно означає необхідність на досудовому розслідуванні висунути і перевірити всі можливі версії таким чином, щоб на підставі достатньої сукупності доказів можна було зробити висновок про одну певну версію, яка знайшла підтвердження, а інші версії можна обґрунтовано відкинути. Об'єктивність дослідження означає необхідність збирати докази, які підтверджують версію, так і ті, що спростовують версію, як докази, що викривають певну особу, свідчать про обтяжуючі обставини, так і ті, що виправдовують особу і свідчать про пом'якшуючі обставини.

Роль правових презумпцій, преюдиціальних встановлених фактів при визначенні меж доказування. Презумпція – це припущення про існування факту, котрий вважається дійсним до тих пір, поки хибність такого припущення не буде доведена. Презумпції – важливий і досить гнучкий інструмент регулювання правовідносин, завдяки якому зникають сумніви в існуванні певного юридичного факту, оскільки в них: відображаються вихідні, принципові засади права; закладений механізм реалізації цих засад.

Презумпції поділяються на правові та фактичні. При цьому зазвичай вважають, що правові презумпції – це ті, які закріплені в нормах права, а фактичні – ті, які в нормах права не закріплені. Правові презумпції в кримінальному провадженні – це прямо або опосередковано закріплені нормами кримінального процесуального законодавства вірогідні припущення, які

відображають звичайний порядок зв'язку між предметами та явищами стосовно існування юридичних фактів при наявності уже відомих або встановлених інших юридичних фактів з метою досягнення завдань кримінального провадження.

Преюдицією у кримінальному процесі є доказове правило, що встановлює підстави та порядок використання в процесі доказування слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом, суддею фактів та правових висновків, встановлених такими, що мають юридичну силу рішеннями слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, судді у кримінальних, цивільних, господарських або адміністративних справах, якими справу вирішено по суті, як таких, що не потребують повторного доведення. Преюдиція, що реалізується у межах кримінального процесу, розмежовується на преюдицію у кримінальному процесі та кримінально-процесуальному преюдицію, тобто преюдицію саме кримінально-процесуальних рішень. Преюдиціальні факти входять у предмет доказування, якщо вони входять до кола тих обставин, які мають бути встановлені у кримінальному провадженні.

5. Критерії допустимості доказів. Чинне кримінальне процесуальне законодавство України містить визначення поняття допустимості доказів (ст. 86 КПК), але не виділяє, за винятком випадків істотного порушення прав та свобод людини (ст. 87 КПК), критерії вирішення питання про недопустимість доказів. В науковій літературі традиційно визначають певні умови (критерії) визнання доказів допустимими, а саме:

а) допустимим доказ можна визнати за умови одержання його тільки суб'єктом, які уповноважені на це законодавцем. Відповідно до ст. 93 КПК докази можуть збирати сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Вважаємо, що слідчий суддя та суд також є належними суб'єктами одержання доказів (ст.ст. 155, 193, 332, 356 КПК);

б) одержання доказів з належного джерела. КПК зазвичай не визначає конкретно з якого джерела можна одержати ті чи інші відомості. В деяких випадках такі вказівки є. Так, ст. 242 КПК визначає, що певні обставини (наприклад, причини смерті) можна встановити тільки на підставі висновку експерта;

в) дотримання належної процедури одержання доказів, тобто послідовності проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, належне оформлення рішення про проведення дії, дотримання умов та порядку здійснення таких дій. Засоби збирання доказів визначені в ст. 93 КПК;

г) належне оформлення (закріплення) ходу та результатів дії. Форми фіксування кримінального провадження докладно регламентовано Главою 5 КПК.

6. Проблемні аспекти визнання доказів недопустими. Процесуальні порушення і допустимість доказів. Відповідно до ч. 2 ст. 86 КПК недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення. Питання про те, що чи всі порушення вимог законодавства, які допущені під час збирання доказів, повинні потягти визнання відомостей недопустимими, науковцями вирішуються

по-різному. Складність та багатогранність допустимості доказів у її процесуальному та прикладному прояві породили численну кількість підходів, доктрин, концепцій.

Концепції допустимості доказів. В науковій літературі отримала поширення концепція «асиметрії правил допустимості доказів». Зміст її полягає в різних правових наслідках порушень, допущених при одержанні доказів, для сторони обвинувачення і сторони захисту.

Відповідно до концепції «плодів отруєного дерева», якщо на підставі незаконно набутих доказів були одержані інші докази, то останні виключаються із розгляду як похідні від незаконно одержаних. Наприклад, якщо слідчий провів обшук без одержання ухвали слідчого судді (за відсутності підстав, передбачених ч. 3 ст. 233 КПК України), під час обшуку були вилучені деякі предмети – зброя, склянка з відбитками пальців, тощо, а потім була призначена експертиза, об'єктом дослідження якої були вилучені предмети, то висновок експерта також містить дані, які є недопустимими. Дана концепція закріплена в ст. 87 КПК.

Суть концепції «чаю та чорнил» полягає в тому, що будь-яке порушення вимог допустимості доказів тягне неможливість його використання у кримінальному процесі. Концепція «розбитого дзеркала» зводиться до того, що підходить до оцінки доказів більш глибоко і оцінює їх з точки зору не єдиного масиву інформації, що міститься у передбаченому законом джерелі, а відносно самостійних її блоків, кожен з яких пов'язаний єдиним змістом та підтверджує або спростовує одну або декілька обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Тобто, використання правил диференціації доказів є правомірним лише у випадках, коли порушення вимог допустимості стосується не всього доказу, а лише окремого блоку.

Концепція «срібного блюдця», що застосовується при оцінці допустимості з урахуванням тієї ролі, яку виконує особа, що отримує відомості. А саме: якщо вона є суб'єктом доказування, то допущені нею суттєві порушення закону виключають допустимість отриманого нею або з її ініціативи доказу, коли ж особа не є у справі суб'єктом доказування і стороною, то незаконно отримана нею незалежна інформація може стати доказом після залучення її до справи у встановленому процесуальному порядку.

Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Відповідно до ч. 1 ст. 87 КПК недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини

Істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, є такі діяння:

1) здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов;

2) отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження;

3) порушення права особи на захист;

4) отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права;

5) порушення права на перехресний допит.

Недопустимими є також докази, що були отримані:

1) з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні;

2) після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених КПК України, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Докази, передбачені ст. 87 КПК, повинні визнаватися судом недопустимими під час будь-якого судового розгляду, крім розгляду, якщо вирішується питання про відповідальність за вчинення зазначеного істотного порушення прав та свобод людини, внаслідок якого такі відомості були отримані.

Недопустимість доказів та відомостей, які стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого. Відповідно до ч. 1 ст. 88 КПК докази, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом цього кримінального провадження, а також відомості щодо характеру або окремих рис характеру підозрюваного, обвинуваченого є недопустимими на підтвердження винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Проте, такі докази можуть бути визнані допустимими, якщо:

1) сторони погоджуються, щоб ці докази були визнані допустимими;

2) вони подаються для доказування того, що підозрюваний, обвинувачений діяв з певним умислом та мотивом або мав можливість, підготовку, обізнаність, потрібні для вчинення ним відповідного кримінального правопорушення, або не міг помилитися щодо обставин, за яких він вчинив відповідне кримінальне правопорушення;

3) їх подає сам підозрюваний, обвинувачений;

4) підозрюваний, обвинувачений використав подібні докази для дискредитації свідка.

Звернемо увагу, що п. 2 ч. 2 ст. 88 КПК містяться вказівки, які теж не можна тлумачити однозначно. Якщо в кримінальному провадженні є дані про вчинення підозрюваним, обвинуваченим злочину із застосуванням певних знань або навичок, то такі дані можна розглядати тільки як відомості про наявність таких навичок або знань, але, на наш погляд, вони не можуть слугувати доказами вчинення певного злочину саме цим підозрюваним чи обвинуваченим. Так, якщо підозрюваний був раніше засуджений за виготовлення підробленої національної валюти, то це свідчить про наявність у нього певних знань. Такі дані можуть у досудовому кримінальному провадженні бути підставою для висунення версії

про причетність даного підозрюваного до вчинення злочину, передбаченого ст. 199 КК. Для того щоб дійти висновку про винність такої особи у вчиненні злочину, необхідно зібрати відповідні докази. Дані про відсутність певної обізнаності, навичок, знань у особи свідчать про те, що ця особа не могла бути виконавцем певного злочину.

Докази щодо певної звички або звичайної ділової практики підозрюваного, обвинуваченого є допустимими для доведення того, що певне кримінальне правопорушення узгоджувалося із цією звичкою підозрюваного, обвинуваченого.

Процесуальний порядок визнання доказу недопустимим. Законом визначено, що недопустимі докази не можуть бути використані при прийнятті процесуальних рішень, на такі дані не може посилатися суд при ухваленні судового рішення (ч. 2 ст. 86 КПК). Отже, питання про допустимість доказів повинен вирішувати той суб'єкт кримінального судочинства, який здійснює кримінальне провадження і, відповідно, приймає процесуальне рішення. Так, відповідно до ст. 94 КПК слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Звернемо увагу, що чинний КПК не передбачає процесуального порядку визнання доказу недопустимим слідчим, прокурором, слідчим суддею.

Відповідно до ч. 1 ст. 89 КПК суд вирішує питання допустимості доказів під час їх оцінки в нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення. А ч. 2 ст. 89 КПК передбачено право суду визнати доказ недопустимим до видалення в нарадчу кімнату, це можливо в разі встановлення очевидної недопустимості доказу. В КПК не вказано, які порушення правил допустимості доказів є очевидними. Аналізуючи п. 8 Інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.10.2012 року № 223-1446/0/4-12 «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України», можна визначити очевидно недопустимими доказами – докази, які: 1) отримані органом досудового розслідування в непередбаченому процесуальним законом порядку чи з його порушенням; 2) отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Законодавець не визначив порядок визнання судом доказів недопустимими до видалення суду до нарадчої кімнати. На наш погляд, таке рішення суд може ухвалити за клопотанням сторони кримінального провадження або потерпілого та його представника, заслухавши думку іншої сторони. Рішення про визнання доказу недопустимим суд повинен сформулювати в ухвалі.

**Контрольні запитання
для перевірки досягнення результатів навчання**

1. Визначте предмет теорії доказів.
2. В чому полягає значення доказового права у вирішенні завдань кримінального провадження.
3. Охарактеризуйте особливості пізнання в кримінальному провадженні.
4. Визначте поняття та види доказування у кримінальному провадженні.
5. В чому полягає практичне значення визначення структури предмету доказування.
6. Розкрийте значення локального предмету доказування для прийняття проміжних процесуальних рішень.
7. Надайте визначення доказів в кримінальному провадженні та їх процесуальних джерел.
8. Що означає «формальна» та «вільна» оцінка доказів?
9. Чи має висновок експерта перевагу серед інших доказів в кримінальному провадженні?
10. Які існують проблемні аспекти визнання доказів недопустими.
11. Розкрийте сутність теорій визнання доказів допустимими та їх значення в процесі доказування.
12. Визначте підстави та порядок визнання доказів недопустимими.

ТЕМА 3

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Мета вивчення

Метою вивчення є формування у аспірантів комплексного бачення і розуміння питань, пов'язаних з визначенням правової природи та видів примусу в кримінальному процесі України в цілому, та заходів забезпечення кримінального провадження зокрема.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде спроможний:

- 1) демонструвати глибинне розуміння доктрини прав людини, людиномірності та людиноцентризму, правової політики та способів реалізації правових приписів;
- 2) демонструвати знання та розуміння значення та співвідношення в механізмі кримінально-процесуального регулювання примусу та переконання;
- 3) демонструвати ґрунтовні знання щодо загальних правил застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- 4) розкрити зміст вимог щодо пропорційності обмеження прав людини при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження;
- 5) визначити поняття, систему та значення кримінально-процесуальної відповідальності.

Література

1. Конституція України: від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2-%D1%80>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
5. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційської комісії) 2011 р. «Верховенство права». URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr).
6. Посібник зі статті 5 Конвенції (право на свободу і особисту недоторканність). Стаття 5 Конвенції. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf
7. Інструкція про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності,

- та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України 26.08.2014 № 872/88/537 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14>
8. Аленін Ю. П. Заходи кримінально-процесуального примусу. *Кримінально-процесуальне право України*. Харків: Одиссей, 2009. С. 325-329.
 9. Андрушко О.В. Система юридичної відповідальності за правопорушення в кримінальному процесі. Наукові праці НУ ОЮА. С. 17-26. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom23/4.pdf>
 10. Андрушко О.В. Теорія та практика юридичної відповідальності за правопорушення в кримінальному процесі: монографія. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2020. 480 с.
 11. Авраменко О.В. Заходи забезпечення кримінального провадження [Текст] : навч. посіб / О.В. Авраменко, Р. І. Благута, А. Я. Хитра ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 191 с.
 12. Агакерімов О.Н. Домашній арешт в системі запобіжних заходів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 226 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5958/Дисертація%20Агакерімов%20О.Н..pdf?sequence=4&isAllowed=y>
 13. Арланова Р.Д. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 147-149. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2017/39.pdf
 14. Бабіч Л. М. Застава як вид запобіжного заходу у кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Бабіч Лідія Миколаївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2014. 19 с.
 15. Бабіч Л.М. Застава як вид запобіжного заходу у кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. 2014. 250 с.
 16. Білецька К.К. Особиста порука як запобіжний захід: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 240 с.
 17. Гловюк І.В. Пропорційність та механізм кримінально-процесуального регулювання: теорія і практика. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія*. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. С. 11-48. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9497/Kol_monogr_CPC2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y
 18. Завтур В.А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2018. 20 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9117/Завтур%20В.А..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
 19. Завтур В.А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення

- кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2018. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9117/Завтур%20В.А..pdf?sequence=4&isAllowed=y>
20. Заходи забезпечення кримінального провадження: навч. посіб. / О.В. Авраменко, Р.І. Благута, А.Я. Хитра ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 191 с.
21. Заходи забезпечення кримінального провадження: наук.-практ. посіб. / [Богатирьова О.І., Галай А.О., Гладун О.З. та ін.]; за заг. ред. доктора юридичних наук, професора В.Т. Маляренка. К.: Національна академія прокуратури України, 2015. 310 с.
22. Зіньковський І.П. Повноваження слідчого при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження: дис. доктора філософії 081. Одеса, 2019. 281 с.
23. Калиновська М. Межі кримінального процесуального доказування під час застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 243-248. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/42.pdf>
24. Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Калуш: Петраш К.Т., 2020. 452 с.
25. Мурзановська А.В. Встановлення строку для ознайомлення сторін із матеріалами кримінального провадження при закінченні досудового розслідування: окремі питання правових наслідків. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Юридичні науки. 2016. № 3. С. 111-113.
26. Мурзановська А.В. Кримінально-процесуальна відповідальність за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7954/Мурзановська.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
27. Мурзановська А.В. Кримінально-процесуальна відповідальність за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7954/Мурзановська%20А.В..pdf?sequence=4&isAllowed=y>
28. Мурзановська А.В. Кримінально-процесуальна відповідальність за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року: монографія. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. 192 с. URL: <https://oldiplus.ua/downloads/504.pdf>
29. Мурзановська А.В. Окремі питання конституювання системи заходів кримінально-процесуальної відповідальності. *Юридичний вісник*. 2016. № 4. С. 205-215.

30. Мурзановська А.В. Проблеми кримінально-процесуальної відповідальності в контексті підвищення ефективності досудового провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 153-157.
31. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
32. Погорецький М.А., Міцкан О.А. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у практиці Європейського суду з прав людини: вплив на вітчизняну правозастосовну практику. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 37-49.
33. Погорецький М.А., Міцкан О.А. Стандарт доказування «достатня підстава». *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 31-42. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2019_POGORETSKIY_MITSKAN.pdf
34. Починок В.М. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в системі заходів забезпечення кримінального провадження. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2018. Вип. 48. С. 161-169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2018_48_18
35. Фаринник В.І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика: монографія. К.: Алерта, 2017. 548 с.
36. Шило О.Г., Шаренко С.Л. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою: проблеми правового регулювання і правозастосування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 50-57.

План

1. Примус і переконання в механізмі кримінально-процесуального регулювання.
2. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Пропорційність обмеження прав людини при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження: належність, необхідність, балансування.
3. Поняття, цілі і значення запобіжних заходів. Система та види запобіжних заходів. Підстави застосування запобіжних заходів і обставини, що враховуються при обранні запобіжних заходів. Обґрунтованість підозри у контексті практики ЄСПЛ.
4. Кримінально-процесуальна відповідальність.

Матеріали для вивчення

1. Примус і переконання в механізмі кримінально-процесуального регулювання. Серед завдань кримінального провадження законодавець визначив недопустимість застосування необґрунтованого процесуального примусу до жодної особи, оскільки кримінальний процес являє собою сферу широкого та

інтенсивного застосування примусу, де посадові особи та державні органи, на яких покладено обов'язок ведення кримінального провадження, можуть застосовувати певні обмеження прав та інтересів осіб, які залучаються до кримінального провадження. Тому важливо, щоб застосування таких обмежень та примусових заходів було викликане реальною необхідністю розкриття правопорушення і викриття винних, за умови, що іншим шляхом таке завдання виконати неможливо та дуже важливим є те, що застосування таких заходів повинно бути пропорційним (доклад.: Гловюк І.В. *Пропорційність та механізм кримінально-процесуального регулювання: теорія і практика. В кн.: Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. 1148).*

Чинний КПК містить самостійний Розділ II «Заходи забезпечення кримінального провадження», де закріплені заходи кримінально-процесуального примусу, до яких віднесені: виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід, накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна, арешт майна, а також запобіжні заходи (в т.ч. затримання особи). Одні з них закріплені вперше, а інші – отримали більш розгорнуту правову регламентацію, порівняно з КПК 1960 року.

У чинному КПК законодавець застосував новий термін – «заходи забезпечення кримінального провадження», тому постає проблема визначення співвідношення цих заходів та заходів кримінально-процесуального примусу. В літературі з цього питання є наступні позиції: 1) кримінально-процесуальний примус ширше за заходи забезпечення кримінального провадження; 2) заходи забезпечення кримінального провадження та заходи кримінально-процесуального примусу співвідносяться як загальне та часткове; 3) отождошення цих понять.

Проблеми примусу в кримінальному провадженні мають комплексну природу, тому для розуміння його сутності, він має розглядатись з різних позицій, адже багатоманітність примусу як соціально-правового явища дає підстави визначити його за допомогою різних підходів, і в першу чергу – з точки зору права. В загальнотеоретичних дослідженнях підкреслюється, що діючий правоохоронний механізм в залежності від закладених в ньому соціально-юридичних програм, а саме в залежності від способу охорони правопорядку та забезпечення суспільної безпеки, включає певні форми державного примусу, хоча їх види не знаходять однозначного тлумачення. Так, виділяють наступні форми державного примусу: попередження, запобігання, юридичну відповідальність, правовідновлення та процесуальне забезпечення; юридичну відповідальність, засоби захисту, запобіжні заходи, примусові заходи виховного впливу, примусові заходи медичного характеру, реквізицію. Проте видається більш доцільним визначення форм державного примусу по функціональному значенню в справі охорони правопорядку, де виокремлюються державні засоби попередження, запобігання та покарання. Серед примусових заходів значну роль відіграють заходи захисту,

які необхідно відрізнити від заходів юридичної відповідальності (штрафні заходи), що виконують різні функції.

Невизначеність на загальнотеоретичному рівні знаходить своє відображення в дослідженнях з кримінального процесуального права. Варіативність кримінально-процесуального примусу за метою, підставами, характером та межами, зумовила те, що він піддавався класифікаціям, які здійснювались за різними підставами, серед яких можна виділити наступні: в залежності від внутрішнього змісту; за метою застосування; в залежності від поділу їх на міри, які є реакцією на процесуальне правопорушення (процесуальні санкції) та ті, які застосовуються не у зв'язку з процесуальним правопорушенням; за сферами застосування, а також за проявом охоронної функції права; за характером виразу в них примусу; за своєю правовою природою, за метою, терміном дії, за підставами застосування, за режимом обмеження прав і свобод людини та ін., проте, навіть, взявши однаковий критерій, автори пропонують різні групи кримінально-процесуального примусу та перелік в них конкретних заходів.

Вбачається доцільним виділення таких видів примусу в кримінальному провадженні: превентивні заходи, які передбачають попередження несприятливих дій або їх наслідків; запобіжні заходи, які спрямовані на припинення протиправних діянь або їх несприятливих наслідків; заходи захисту, суть яких, як було зазначено вище, полягає в тому, що у вказаних в законі випадках держава застосовує примусові заходи з метою відновлення порушеного права і захисту суб'єктивних прав без притягнення порушника до відповідальності; кримінально-процесуальна відповідальність (як вид юридичної відповідальності).

В свою чергу даний поділ не виключає, а передбачає можливість виділення наступних груп кримінально-процесуального примусу, запропонованих Ю.А. Аленіним, таких як: 1) заходи, які забезпечують неухилення підозрюваного, обвинуваченого від правосуддя; 2) заходи, що спрямовані на забезпечення отримання засобів доказування; 3) заходи процесуального примусу, за допомогою яких забезпечується законний порядок у ході провадження в справі; 4) заходи по забезпеченню цивільного позову і можливої конфіскації майна (Див.: Аленін Ю. П. *Заходи кримінально-процесуального примусу. Кримінально-процесуальне право України. Харків: Одиссей, 2009. С. 325-329*).

Так, за чинним КПК до зазначених груп можна віднести наступні заходи кримінально-процесуального примусу або заходів забезпечення кримінального провадження: 1) *заходи, які забезпечують неухилення підозрюваного, обвинуваченого від правосуддя* – затримання (ч. 2 ст. 176 КПК), запобіжні заходи (ст.ст. 176, 493, 508, 583, 584 КПК), звернення застави в дохід держави (ч. 8 ст. 182 КПК), зміна раніше обраного запобіжного заходу в разі його порушення на більш суворий; 2) *заходи, що спрямовані на забезпечення отримання засобів доказування* – освідування, обшук, тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна, виклик слідчим, прокурором, судовий виклик, отримання зразків для експертного дослідження, поміщення обвинуваченого в медичну установу для обстеження, арешт, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з

електронних інформаційних систем, неможливість використати як докази відомості, щодо яких не було здійснено відкриття, тобто виконання вимог ст. 290 КПК; 3) *заходи процесуального примусу, за допомогою яких забезпечується законний порядок у ході провадження в справі* – грошове стягнення, письмове зобов'язання підозрюваного, обвинуваченого про явку на виклик, привід, відсторонення від посади, тимчасове вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, у затриманої особи (ч. 1 ст. 148 КПК), тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом (ст. 148 КПК), попередження про можливість видалення із зали судового засідання (ст. 330 КПК), попередження про відповідальність за неповагу до суду (ст. 330 КПК), видалення підсудного із зали судового засідання, поміщення особи, яка після досягнення 11-річного віку до досягнення віку, з якого може настати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, у приймальник-розподільник для дітей (ч. 4 ст. 499 КПК), покладення на спеціаліста витрат, пов'язаних з оголошенням перерви в судовому засіданні, при його неприбутті до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття (ст. 72 КПК), скасування заходів безпеки у випадках невиконання особою, взятою під захист, законних вимог органів, що здійснюють заходи безпеки; 4) *заходи по забезпеченню цивільного позову і можливої конфіскації майна* – тимчасове вилучення майна, арешт майна.

В свою чергу всі вказані заходи кримінально-процесуального примусу обмежують певні конституційні права громадян, тому дуже важливим є те, що їх застосування повинно бути співвіднесене з тяжкістю кримінального правопорушення (пропорційним), із необхідністю в певних випадках знехтувати можливістю розкриття злочину для захисту більш важливих цінностей. Тому кримінальне процесуальне законодавство має чітко визначати коло посадових осіб, які мають право застосовувати заходи процесуального примусу, а також встановлювати перелік осіб, щодо яких вони можуть бути застосовані. Тільки в такому разі застосування примусу під час кримінального провадження буде законним та обґрунтованим та буде сприяти ефективності кримінального провадження

2. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження. В ст. 132 КПК визначені загальні положення, що є обов'язковими при застосуванні всіх заходів забезпечення кримінального провадження. Проте, вони можуть конкретизуватися залежно від особливостей того чи іншого заходу, в нормах, які регулюють порядок застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження.

Одним із загальних правил відповідно до ч. 1 ст. 132 КПК є застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді або суду, що в цілому відповідає європейським стандартам визначення та забезпечення прав людини у кримінальному процесі.

Винятками з цього правила є випадки, передбачені КПК, де визначенні інші рішення, на підставі яких застосовуються заходи забезпечення кримінального провадження, а саме: ч. 1 ст. 133 КПК – *виклик слідчим, дізнавачем, прокурором;*

ч. 1 ст. 148 КПК – тимчасове вилучення документів, що посвідчують користування спеціальним правом, у затриманій особи (слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа мають право тимчасово вилучити документи, які посвідчують користування спеціальним правом, у законно затриманій ними особи); ч. 3 ст. 154 КПК – відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України; ч. 1 ст. 155¹ КПК – тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; ч. 9 ст. 170 КПК – арешт майна (за рішенням Директора НАБУ (або його заступника), погодженим з прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах у невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину); ч. 1 ст. 168 КПК тимчасового вилучення майна.

Також ці випадки включають застосування запобіжних заходів, зокрема затримання особи (причому це стосується всіх видів затримання, крім затримання на підставі ухвали слідчого судді з метою приводу): у випадках, передбачених ст.ст. 207, 208 КПК, превентивного затримання (Див.: Інструкція про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України 26.08.2014 № 872/88/537 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14>) та затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок (ст. 298-2 КПК). Крім того, на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення АТО, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених ст.ст. 163, 164 (тимчасовий доступ до речей і документів), а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114¹, 258-258⁵, 260-263¹, 294, 348, 349, 377-379, 437-444 КК, ці повноваження виконує відповідний прокурор.

Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді подається: 1) до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, якщо інше не передбачено п. 2 ч. 2 ст. 132 КПК; 2) у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду.

Клопотання слідчого, дізнавача, прокурора про застосування заходів забезпечення кримінального провадження має обов'язково містити: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; правову кваліфікацію кримінального правопорушення за законом України про кримінальну відповідальність; відомості про особу, стосовно якої ставиться питання про обрання, зміну, скасування заходу забезпечення кримінального

провадження; захід забезпечення кримінального провадження, про обрання, зміну, скасування якого подається клопотання; відомості про наявність умов та підстав для обрання, зміни та скасування заходу забезпечення кримінального провадження, посилення на фактичні дані, якими вони обґрунтовуються; строк застосування заходу забезпечення кримінального провадження; прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора; дату та місце складення клопотання.

В окремих випадках визначені певні особливості щодо змісту клопотань стосовно певних заходів забезпечення кримінального провадження (ст.ст. 141, 145, 150, 155, 160, 171, 184, 200, 201 КПК).

Слід взяти до уваги, що сторона захисту також має право подавати клопотання про застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження (наприклад, тимчасовий доступ до речей і документів).

Відповідно до ч. 6 ст. 132 КПК до клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження додається витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, що підтверджує внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР та свідчить про можливість застосування заходу забезпечення кримінального провадження.

Крім того, зважаючи на нормативні приписи, що містяться в інших статтях КПК, також мають додаватись копії матеріалів, якими сторона кримінального провадження, що подала відповідне клопотання, обґрунтовує свої доводи (див.: ст. 141, 145, абз. 2 ч. 2 ст. 150, абз. 2 ч. 2 ст. 157, абз. 2 ч. 2 ст. 171 КПК). Такі ж копії матеріалів, з огляду на зміст положень ч. 6 ст. 9 КПК, мають долучатися й до клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів; а також документи, які підтверджують надання підозрюваному (обвинуваченому) копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання (абз. 2 ч. 2 ст. 150, абз. 2 ч. 2 ст. 157 КПК).

В ч. 3 ст. 132 КПК закріплено ще одне із загальних правил застосування заходів забезпечення кримінального провадження, де передбачено, що його застосування не допускається, якщо слідчий, дізнавач, прокурор не доведе, наступне:

1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження (для розуміння категорії «обґрунтована підозра», доцільно звертатись до тлумачення, що неоднаразово надавав ЄСПЛ (наприклад, у рішенні *«Нечипорук і Йонкало проти України»* вказується (п. 175), що «термін *«обґрунтована підозра»* означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення» (*Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04)*). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683));

2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора (для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов'язаний врахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи, які можуть

бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні).

3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, дізнавач, прокурор звертається із клопотанням (дане положення спрямовано на попередження необґрунтованого втручання у права та свободи особи, адже існують випадки, коли застосовувати примусові заходи для забезпечення кримінального провадження не має необхідності, тобто це може бути зроблено особою добровільно, наприклад, надання речових доказів та документів тощо).

Водночас, як впливає зі змісту норм кримінального процесуального закону, присвячених врегулюванню окремих заходів забезпечення кримінального провадження вказане правило не може носити загальний характер, оскільки поширюється лише на частину з них (*Доклад. див.: Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Калуш: Петраш К.Т., 2020. С. 363-368*).

В частині 5 ст. 132 КПК міститься нормативне положення, яке визначає, що під час розгляду питання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються (*Див.: Завтур В.А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса 2017. 237 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9117/Завтур%20В.А..pdf?sequence=4&isAllowed=y>*).

Докази, якими обґрунтовується необхідність застосування заходів забезпечення кримінального провадження мають бути нелегними та допустимими відповідно до нормативних положень, що містяться в ст.ст. 85, 86 КПК, враховуючи доктринальні визначення умов (критеріїв) допустимості доказів: одержання доказів належним суб'єктом; одержання доказів з належного джерела; дотримання належної процедури одержання доказів; належне оформлення (закріплення) ходу та результатів дій, за допомогою яких було одержано (або перевірено) докази.

Крім того, необхідно взяти до уваги, що у ч. 3 ст. 17 КПК зазначається, що не лише обвинувачення, але й підозра не можуть ґрунтуватись на доказах, отриманих незаконним шляхом; відповідно до ч. 2 ст. 86 КПК недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, до яких закон відносить, в т.ч., всі рішення слідчого судді (ч. 1 ст. 110 КПК). Таке тлумачення співвідноситься із практикою ЄСПЛ: у справі «Подвезько проти України» (п. 21) ЄСПЛ зазначив, що п. 3 ст. 5 Конвенції вимагає надання переконливого обґрунтування органами влади будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки коротким він є. Аргументи «за» і «проти» звільнення (з-під варти), включаючи ризик того, що обвинувачений може перешкоджати належному провадженню у справі, не повинні оцінюватись абстрактно (in abstracto), але мають підтверджуватись фактичними даними¹.

¹ Справа «Подвезько проти України» (Заява № 74297/11). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a47

Особливості застосування заходів забезпечення кримінального провадження у судовому розгляді регламентовано ч.ч. 1, 2 ст. 333 КПК.

4. Кримінально-процесуальна відповідальність. При опрацюванні цього питання доцільно звернутись до: Мурзановська А.В. *Кримінально-процесуальна відповідальність за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7954/Мурзановська%20А.В..pdf?sequence=4&isAllowed=y>*. Кримінально-процесуальна відповідальність є одним із видів примусу в кримінальному провадженні та існує поряд з превентивними заходами, спрямованими на попередження несприятливих дій та їх наслідків, запобіжними заходами, суть яких полягає у припиненні протиправних діянь або їх несприятливих наслідків, та заходів захисту, які мають забезпечити відновлення порушеного права і захист суб'єктивних прав без притягнення порушника до відповідальності.

Кримінально-процесуальну відповідальність необхідно відмежовувати від заходів процесуальної превенції, запобіжних заходів та заходів правового захисту. Критеріями розмежування кримінально-процесуальної відповідальності з суміжними інститутами є мета, підстави застосування, коло суб'єктів, до яких можуть бути застосовані відповідні заходи кримінально-процесуального примусу, та частина норми, де міститься вказівка на відповідний захід.

Кримінально-процесуальна відповідальність – це існуюче у формі кримінально-процесуального правовідношення застосування у встановленому законом порядку до особи, яка вчинила кримінально-процесуальне правопорушення, заходів кримінально-процесуального примусу, передбачених санкцією кримінально-процесуальної норми, які полягають у накладенні на правопорушника додаткового обов'язку або позбавленні (звуженні обсягу) його суб'єктивних прав.

Особливостями кримінально-процесуальної відповідальності є такі: її встановлення нормами кримінального процесуального права (галузева належність та юридична підстава); настання за вчинення кримінально-процесуального правопорушення (фактична підстава); існування в формі кримінально-процесуального правовідношення; суб'єктом такої відповідальності може виступати тільки відповідний суб'єкт кримінального провадження; пов'язана з накладенням на правопорушника додаткового обов'язку або позбавленням (звуженням обсягу) його суб'єктивних прав.

Значення кримінально-процесуальної відповідальності полягає в тому, що вона забезпечує в першу чергу дотримання приписів кримінального процесуального права державними органами та посадовими особами, які здійснюють кримінальне провадження, а також виконання обов'язків суб'єктами кримінального процесу, і тому є специфічним процесуальним засобом забезпечення кримінально-процесуальних відносин та гарантією виконання процесуальних обов'язків усіма суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності, що в цілому сприяє ефективності досудового провадження, а також провадження в судових стадіях кримінального процесу.

В кримінальному процесуальному праві виділяють штрафні (каральні) й правовідновлюючі заходи кримінально-процесуальної відповідальності.

В доктрині запропоновано визначення системи заходів кримінально-процесуальної відповідальності за КПК, яка включає: 1) *штрафні заходи кримінально-процесуальної відповідальності*: грошове стягнення (ст. ст. 144, 144-147 КПК); звернення застави в дохід держави (ч. 8 ст. 182 КПК); обрання запобіжного заходу, якщо особою було порушено зобов'язання з'являтися; зміна раніше обраного запобіжного заходу в разі його порушення на більш суворий; не визначення розміру застави при обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею (п. 3 ч. 4 ст. 183 КПК); скасування заходів безпеки у випадках невиконання особою, взятою під захист, законних вимог органів, які здійснюють заходи безпеки; видалення обвинуваченого із зали суду за порушення порядку в судовому засіданні (ч. 1 ст. 330 КПК); відмова захисника від виконання своїх обов'язків (п. 3 ч. 4 ст. 47 КПК); наслідки невиконання угоди про примирення або угоди про визнання винуватості (ст. 476 КПК); проведення кримінального провадження (досудового розслідування та судового розгляду) *in absentia* (ч. 1 ст. 297-1 КПК); 2) *правовідновлюючі заходи кримінально-процесуальної відповідальності*: накладення судових витрат, пов'язаних з оголошенням перерви в судовому засіданні, на спеціаліста у разі його неприбуття до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття (ст. 72 КПК); відсторонення слідчого від подальшого ведення досудового розслідування (п. 2 ч. 2 ст. 39 КПК); покладення обов'язків по здійсненню нагляду на іншого прокурора (ч. 3 ст. 37 КПК); скасування за наявності відповідних підстав незаконних рішень (ст. 412, п. 2 ч. 2 ст. 452, п. 7 ч. 2 ст. 36, п. 1 ч. 2 ст. 307 КПК); відмова від захисника (ст. 54 КПК); заміна захисника (ст. 54 КПК); усунення законного представника від участі у кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 488 КПК); обмеження участі законного представника у кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 488 КПК України); усунення присяжного у разі невиконання присяжним обов'язків, передбачених ч. 2 ст. 386 КПК (ст. 390 КПК); рішення про відвід, якщо за наявності підстав для відводу не був заявлений самовідвід (ст.ст. 75, 76, 77, 78, 79, 81 КПК); проведення обшуку у разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 166 КПК); неможливість використати як докази відомості, щодо яких не було здійснено відкриття (ч. 12 ст. 290 КПК); визнання доказів недопустимими (ст. 87 КПК).

Юридичною підставою застосування заходів кримінально-процесуальної відповідальності є норми кримінального процесуального права, що передбачають як обов'язки та заборони, так і заходи кримінально-процесуальної відповідальності (в санкції) за порушення відповідного правового обов'язку (заборони). Фактичною підставою кримінально-процесуальної відповідальності виступає кримінально-процесуальне правопорушення, тобто невиконання або неналежне виконання передбачених кримінальним процесуальним законом дій.

Кримінально-процесуальна відповідальність має бути передбачена для всіх суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, адже на всіх суб'єктів під час кримінального провадження покладаються відповідні обов'язки.

Основними умовами притягнення особи до кримінально-процесуальної відповідальності є такі: наявність відповідного суб'єкту, який встановлює факт кримінально-процесуального правопорушення та приймає рішення про притягнення до кримінально-процесуальної відповідальності; процесуальне оформлення кримінально-процесуального правопорушення й прийнятого рішення по ньому (постанови або ухвали).

Залежно від суб'єкта, який встановлює підстави та приймає рішення про застосування заходів кримінально-процесуальної відповідальності, слід виділити певні процесуальні порядки притягнення осіб до кримінально-процесуальної відповідальності: судовий (відповідні дії та прийняття рішення про застосування заходів кримінально-процесуальної відповідальності здійснює суд, слідчий суддя); відомчий (відповідні дії та прийняття рішення про застосування заходів кримінально-процесуальної відповідальності приймає прокурор); змішаний (відповідні дії та прийняття рішення про застосування заходів кримінально-процесуальної відповідальності здійснює суд, слідчий суддя або прокурор, керівник органу досудового розслідування).

Можна виділити наступні тенденції розвитку інституту кримінально-процесуальної відповідальності: визначення заходів кримінально-процесуальної відповідальності як наслідків порушення основних засад кримінального провадження для досягнення його завдань та мети; нормативне закріплення її заходів як складового елементу спеціального процесуального статусу суб'єктів кримінального процесу, що має забезпечити виконання процесуальних обов'язків кожним із суб'єктів кримінального провадження; забезпечення ефективного результату при реалізації норм кримінального та інших галузей права в сфері кримінального судочинства. Розвиток даного інституту має відбуватись у зв'язку з необхідністю подолання таких негативних явищ, як зловживання правами та повноваженнями суб'єктами кримінального провадження.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Що необхідно розуміти під заходами забезпечення кримінального провадження?
2. Визначте та надайте характеристику загальних правил застосування заходів забезпечення кримінального провадження.
3. Які існують концепції співвідношення кримінального-процесуального примусу та заходів забезпечення кримінального провадження?
4. Визначте поняття та значення кримінально-процесуальної відповідальності.

ТЕМА 4 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Мета вивчення

Встановити основні процесуальні особливості проведення досудового розслідування; визначити проблемні питання, які виникають у правозастосувачів при здійсненні процесуальних дій на стадії досудового розслідування; опрацювати шляхи подолання колізій та прогалин чинного кримінального процесуального законодавства

Результати навчання

- 1) демонструвати глибинне розуміння доктрини прав людини, людиномірності та людиноцентризму, правової політики та способів реалізації правових приписів;
- 2) знання критеріїв ефективності розслідування у контексті практики ЄСПЛ;
- 3) проблемні аспекти початку досудового розслідування;
- 4) демонструвати знання системи слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукові) дії;
- 5) демонструвати знання та розуміння питань щодо форм закінчення досудового розслідування.

Література

1. Конституція України: від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2-%D1%80>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
5. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційської комісії) 2011 р. «Верховенство права». URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr).
6. Посібник зі статті 5 Конвенції (право на свободу і особисту недоторканність). Стаття 5 Конвенції. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf
7. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затверджені Наказом Генерального прокурора 30.06.2020 р. № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#n11>
8. Інструкція з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного

- інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затверджена наказом МВС України від 16.02.2018 № 111. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
9. Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяві повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затверджена наказом МВС № 1377 від 06.11.2015, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 01.12.2015 за № 1498/27943. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15>
 10. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>)
 11. Аленін Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий. Одесса, 2002. 264 с.
 12. Аленін Ю.П. Напрями удосконалення законодавства з метою підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / за заг. ред. Ю. П. Аленіна ; відпов. за вип. І. В. Гловюк*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 656-679. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9497/Kol_monogr_CPC2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y
 13. Аркуша Л.І. Поняття та особливості використання негласних слідчих (розшукових) дій у розслідуванні злочинів. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року : ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відповід. за вип. І.В. Гловюк*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 1148 с. С. 680-702. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9497/Kol_monogr_CPC2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y
 14. Атаманов О. Зміна повідомлення про підозру на досудовому розслідуванні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2020. Том 114. № 1. С. 37-52. URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/scientbul/article/view/1187>
 15. Головка Б.Ю. Звільнення особи від кримінальної відповідальності як окрема форма закінчення досудового розслідування та її значення у діяльності прокурора в кримінальному провадженні. Форум права. 2017. № 5. С. 91-98. URL: <https://forumprava.pp.ua/files/091-098-2017-5-----14-.pdf>
 16. Гринюк В.О. Повідомлення про підозру як форма здійснення первинного обвинувачення у кримінальному провадженні. Форум права. 2017. № 1. С. 20-25. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/301076.pdf>
 17. Гузела М., Палюх А. Поняття повідомлення про підозру в кримінальному провадженні. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13226/249-254.pdf>

- 18.Благута Р.І. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми підготовки та проведення. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 147-152. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4663/1/27.pdf>
- 19.Дрозд В.Г. Розгляд клопотань під час досудового розслідування: дискусійні аспекти. URL: http://naukaipravohorona.com/journal/ukr/2019_3/12.pdf
- 20.Кримінальний процес: навчальний посібник / колектив авторів [електронне видання]. Одеса, 2020. 669 с. URL: <https://bit.ly/33X14My>
- 21.Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.В. Ківалова. Х.: Одісей, 2013.
- 22.Капліна О.В. Проблеми вдосконалення нормативного регулювання проведення слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 40-48. URL: http://vkslaw.univ.kiev.ua/images/verstka/1_2015_Kaplina.pdf
- 23.Литвичук О.І. Електронні докази. Обшук. Частина 1. Х.: Фактор, 2020. 80 с. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/ПДФ_%20Electronni%20Dokazy%20Obshuk%20Part1.pdf
- 24.Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
- 25.Павлишин А.А., Слюсарчук Х.Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні Львів : Видавництво ТЗОВ «Колір ПРО», 2018. 292 с.
- 26.Салматов О.В. Розмежування огляду від інших слідчих (розшукових) дій, що обмежують недоторканність житла чи іншого володіння особи. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Випуск 2. Том 2. С. 141-144. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3561/Стаття%20Розмежування%20огляду.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 27.Сергеева Д.Б., Старенький О.С. Слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх: до визначення поняття. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 81-89. URL: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2017_Sergeeva_Starenkyi.pdf
- 28.Слідчі (розшукові) дії: навч. посібник / О.В. Авраменко, Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Р. І. Благути та Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 416 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/373/1/Слідчі%20розшукові%20дії-навч%20посібник.pdf>
- 29.Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні. Навчальний посібник у схемах і таблицях. Київ. 2015. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1712/1/посібник%20СПД.pdf>
- 30.Салматов О.В. Розмежування огляду від інших слідчих (розшукових) дій, що обмежують недоторканність житла чи іншого володіння особи. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Випуск 2.

- Том 2. С. 141-144. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3561/Стаття%20Розмежування%20огляду.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
31. Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні. Навчальний посібник у схемах і таблицях. Київ. 2015. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1712/1/посібник%20СПД.pdf>
32. Слюсарчук Х.Р. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія право*. 2017. Випуск 42. С. 238-241.
33. Слюсарчук Х.Р. Оскарження повідомлення про підозру у кримінальному провадженні: *Contra Spem Spero! Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 314-322. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/4_2019/49.pdf
34. Стеценко Ю.В. Ефективне досудове розслідування: зміст поняття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Випуск 49. Том 2. С. 126-129. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34774/1/ЕФЕКТИВНЕ%20ДОСУДОВЕ%20РОЗСЛІДУВАННЯ.pdf>
35. Тактика проведення слідчого експерименту під час досудового розслідування [Текст] : метод. рек. / [П.Є. Антонюк, А.О. Антощук, В.В. Пясковський, А.В. Самодін, та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 70 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/18811/1/Методичні%20рекомендації%20Слідчий%20експеримент.pdf>
36. Татаров О. Проблеми повідомлення про підозру та шляхи їх вирішення. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С.179-186. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/4-2015/tatarov.pdf>
37. Туманянц А.Р. Інститут підозри у кримінальному процесі та його значення за новим КПК України. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12169/1/Tumanync_168-172.pdf
38. Горбас О.О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України: моногр. Одеса: Юридична література, 2015. 168 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7335/torbas_o_o_formi_zakinchennya_dosudovogo_rozsliduvannya_za_k.pdf?sequence=1&isAllowed=y
39. Чернобаев С. Міжнародні стандарти ефективного досудового розслідування. *NATIONAL LAW JOURNAL: THEORY AND PRACTICE*. 2020. С. 147-150. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2020/1/33.pdf>
40. Шило А.В. Використання в кримінальному провадженні відомостей, отриманих в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій: дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Харків, 2019. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Shilo/d_Shilo.pdf
41. Шкеблей В.А. Способи та порядок вручення письмового повідомлення про підозру. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 4. С. 110-114. URL:

http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14886/Shkelebei_Sposoby_ta_poriadok_vruchennia_pysmovoho_povidomlennia_pro_pidozru.pdf?sequence=1&isAllowed=y

План

1. Критерії ефективності розслідування у контексті практики ЄСПЛ.
2. Загальні умови досудового розслідування.
4. Поняття, види слідчих (розшукових) дій як основного способу збирання доказів у досудовому провадженні. Підстави і умови провадження слідчих (розшукових) дій. Суб'єкти, уповноважені проводити слідчі (розшукові) дії. Особи, що залучаються до участі у провадженні слідчих (розшукових) дій. Гарантії прав особи при провадженні слідчих дій.
3. Система слідчих (розшукових) дій. Класифікація слідчих (розшукових) дій.
4. Негласні слідчі (розшукові) дії. Поняття та система негласних слідчих (розшукових) дій. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій.
5. Повідомлення про підозру. Підстави та порядок повідомлення про підозру. Зміст письмового повідомлення про підозру. Вручення письмового повідомлення про підозру. Зміна повідомлення про підозру.
6. Форми закінчення досудового розслідування. Закриття кримінального провадження: підстави та порядок. Клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

Матеріали для вивчення

1. Критерії ефективності розслідування у контексті практики ЄСПЛ. Європейський суд з прав людини у низці своїх рішень неодноразово акцентував увагу на необхідності дотримання стандартів ефективності досудового розслідування:

– згідно з мінімальними критеріями ефективності, які ЄСПЛ визначив у своїй практиці, досудове розслідування має бути незалежним, безстороннім і підлягати громадському контролю, а компетентні органи повинні діяти зі зразковою ретельністю та оперативністю (*«Олександр Ніконенко проти України»* (2013) п. 44 (URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_988), *«Гордієнко проти України»* (2014) п. 80 (URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_a39);

– щоб розслідування було ефективним, особи, відповідальні за проведення слідства, мають бути незалежні та безсторонні як за законом, так і на практиці (*«Колєви проти Болгарії»* (2009) п. 193 (URL: <http://hrlibrary.umn.edu/research/bulgaria/KOLEVI.pdf>), *«Курпиченко проти України»* (2015) п. 84 (URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_a76);

– розслідування не буде ефективним доти, доки всі докази не будуть детально вивчені, а висновки не будуть обґрунтовані (*«Начова та інші проти Болгарії»* (2004) п. 131 (URL: <https://www.srji.org/resources/search/21/>), *«Шевченко проти України»* (2006) п. 67 (URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_012);

– щоб таке розслідування вважалось «ефективним», воно повинно призвести до встановлення фактів справи та до встановлення і покарання винних осіб. Це не є обов'язком досягнення результату, але обов'язком вжиття заходів. Державні органи повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для забезпечення збирання доказів, що стосуються події, включаючи, серед іншого, покази свідків, висновки судових експертів та ін. Будь-який недолік розслідування, який підриває його здатність до встановлення походження тілесних ушкоджень або винних осіб, створюватиме небезпеку недотримання цього стандарту, а вимога щодо оперативності та розумної швидкості є безумовною у цьому контексті («*Міхеев проти Росії*» (2006) п. 107 ([URL: https://www.srji.org/resources/search/5/](https://www.srji.org/resources/search/5/)), «*Ассенов та інші проти Болгарії*» (1998) п. 102 ([URL: https://www.srji.org/resources/search/33/](https://www.srji.org/resources/search/33/)), п. 108 рішення у справі «*Каверзін проти України*» (2012) п. 108 ([URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_851](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_851))).

Неефективність досудового розслідування в основному пов'язується з: недотриманням строків здійснення досудового розслідування, порушенням процесуального порядку проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій чи застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження, прийняттям незаконних і необґрунтованих процесуальних рішень, бездіяльністю слідчих органів досудового розслідування, необґрунтованим закриттям кримінальних проваджень, фальсифікацією доказів, використанням у кримінальних провадженнях доказів, які не відповідають вимогам належності, допустимості, достовірності тощо.

Враховуючи те, що такі порушення з боку слідчих органів досудового розслідування є досить поширеним явищем у правозастосовній діяльності й вони в подальшому стають підставою для подання захисниками відповідних протестів (скарг, клопотань) до слідчого судді чи суду, окремими народними депутатами України було розроблено та подано до Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо оптимізації процесу досудового розслідування)» від 20 листопада 2017 р. № 7327, яким пропонувалось ст. 3 чинного КПК України доповнити таким визначенням, як «неефективне досудове розслідування», під яким пропонувалось розуміти встановлений на підставі аналізу матеріалів кримінального провадження стан досудового розслідування, що характеризується низькою якістю та продуктивністю процесуальної діяльності слідчого (групи слідчих), внаслідок чого отримані за певний період часу результати із виконання завдань кримінального провадження значною мірою не відповідають обґрунтовано допустимим результатам, які повинні були і об'єктивно могли бути досягнуті за цей час з огляду на складність та специфіку розслідуваного кримінального правопорушення. На думку багатьох вчених, внесення таких змін до ст. 3 КПК є цілком обґрунтованим.

Як зазначається в літературі, результати проведеного системно-порівняльного аналізу взаємозв'язку оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування, з урахуванням півтора столітнього вітчизняного та зарубіжного досвіду, дають підстави для висновку, що лише поєднання в одній

особі повноважень із здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування може значно підвищити ефективність досудового розслідування й, зокрема кримінального процесуального доказування (М. *Погорецький*). Найкраща форма такого поєднання – це інститут детективів, який в Україні з 2015 р. функціонує в Національному антикорупційному бюро, а з 2017 р. почав запроваджуватися в системі органів Національної поліції (відповідні підрозділи детективів вже діють у Київській, Запорізькій, Львівській, Одеській, Полтавській, Сумській, Харківській і Хмельницькій областях), проте, на жаль, з дуже великим запізненням.

Наведене дало змогу деяким науковцям дійти висновку, що передбачена Законом України «Про Державне бюро розслідувань» сучасна парадигма взаємозв'язку оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування потребує концептуальних змін, а саме: слідчих та оперативних співробітників органів ДБР потрібно замінити на детективів, поєднавши в одній особі детектива повноваження з проведенням оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування. Лише таке поєднання двох проваджень з виявлення, попередження, розкриття та розслідування злочинів забезпечить ефективність діяльності ДБР як органу досудового розслідування (М. *Погорецький*).

Така практика є поширеною майже у всіх західних країнах і виправдала себе впродовж століть. У західних країнах, як правило, уся досудова діяльність з виявлення, попередження, розкриття та розслідування злочинів здійснюється гласними і негласними методами й залежно від форми кримінального процесу та національних традицій називається досудовим розслідуванням, яке здійснюється у більшості цих країн детективами та іншими уповноваженими особами під керівництвом прокурора. При цьому, законодавство західних країн, на відміну від вітчизняного законодавства, не відокремлює від кримінальної процесуальної діяльності ОРД з відповідними її формами (оперативна профілактика, оперативний пошук, оперативна розробка та ін.

Слід мати на увазі, що в західних країнах окремі негласні заходи: аудіоконтроль особи; негласне зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; контроль за телефонними розмовами; негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; відеоконтроль особи; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу з використанням пересувних комплексів радіомоніторингу рухомого (мобільного) зв'язку; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу з використанням встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах операторів зв'язку систем перехоплення телекомунікацій без реєстрації змісту повідомлень або віддалених терміналів доступу до інформаційних систем операторів зв'язку; зняття інформації з електронних інформаційних мереж (систем); аудіоконтроль місця; відеоконтроль місця; візуальне спостереження за особою, місцем, річчю, як правило, здійснюються не особисто детективами, а спеціально уповноваженими підрозділами та особами, які мають для цього спеціальні підготовку, навички та засоби. В Україні за чинним законодавством подібні за своїм змістом негласні заходи також виконуються спеціальними

підрозділами Національної поліції, СБУ, НАБУ, ДФС та ін. (кримінальної розвідки, оперативного документування, оперативно-технічними підрозділами та ін.) на підставі завдань відповідних оперативних підрозділів (кримінальної та спеціальної поліції та ін. (див. ст. 5 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність»), які виконують доручення слідчого (детектива) чи прокурора. Проте, такий механізм проведення негласних заходів є занадто громіздким і таким, що не забезпечує своєчасність отримання доказів і в окремих випадках призводить до витоку таємної інформації).

В свою чергу, дослідивши питання щодо міжнародних стандартів ефективного досудового розслідування, С. Чернобаєв дійшов висновку, щодо критеріїв ефективності досудового розслідування згідно з правовими позиціями ЄСПЛ, необхідно виокремити наступні положення (Див.: Чернобаєв С. *Міжнародні стандарти ефективного досудового розслідування. NATIONAL LAW JOURNAL: THEORY AND PRACTICE. 2020. С. 147-150. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2020/1/33.pdf>).*

1. Метою проведення досудового розслідування завжди має бути досягнення завдань кримінального провадження.

2. Проведення досудового розслідування має відповідати принципу законності, зокрема забезпечувати ефективне виконання положень національного законодавства.

3. Досудовому розслідуванню має бути притаманна засада публічності (ініціативності органу досудового розслідування), яка полягає в тому, що вона має бути реакцією на вчинене кримінальне правопорушення, яка не залежатиме від волі зацікавлених осіб.

4. Вимога оперативності й розумної швидкості досудового розслідування, що передбачає здійснення процесуальних дій на цьому етапі судочинства без зайвих затримок, їх своєчасність, відсутність необґрунтованого зупинення кримінального провадження тощо.

5. Усебічність і повнота застосування заходів, спрямованих на розкриття кримінального правопорушення, яка насамперед передбачає правильність, послідовність і логічність отримання доказів та оперування ними, обґрунтування процесуальних рішень.

6. Незалежність і неупередженість особи, яка здійснює досудове розслідування кримінального правопорушення.

7. Прозорість досудового розслідування, захист прав та інтересів потерпілого та його родичів, що передбачає своєчасне надання їм процесуального статусу, залучення до проведення процесуальних дій, ознайомлення з матеріалами провадження.

8. Урахування під час досудового розслідування індивідуальних особливостей особи правопорушника, зокрема його віку, гендерної належності, національності, релігійних.

9. Диференціація форм досудового розслідування з метою його оптимізації.

2. Загальні умови досудового розслідування. Досудове розслідування – стадія кримінального судочинства, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям

кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Називаючи розслідування «досудовим», законодавець тим самим вказує на його співвідношення з основною частиною судового розгляду – судовим слідством. Досудове розслідування передуює провадженню в суді і покликане забезпечити його успішне проведення. Ця стадія має свої особливості, що свідчать про її самостійний характер, зокрема, вона:

а) має свої самостійні завдання, які впливають із загальних завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК);

б) має чітко окреслені межі в системі кримінального процесу – з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до винесення рішення, яким завершується провадження розслідування (в ряді випадків кримінальне провадження отримує й своє вирішення по суті, коли провадження в ньому закривається за наявності до того законних підстав);

в) має свій зміст та свою процесуальну форму;

г) характеризується колом суб'єктів, які беруть у ній участь;

д) відзначається переліком специфічних рішень, що можуть бути прийняті після закінчення досудового розслідування: закриття кримінального провадження, звернення прокурора до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або звернення прокурора до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру.

Досудове розслідування є основною формою досудової підготовки матеріалів кримінального провадження, яке здійснюється у формі дізнання та досудового слідства.

Дізнання – це одна з форм досудового розслідування, яка представляє собою врегульовану кримінальним процесуальним законодавством діяльність слідчого або у випадках, передбачених законом, співробітників інших підрозділів, що полягає в проведенні розслідування кримінальних проступків, з метою досягнення завдань кримінального судочинства.

Встановивши під час досудового розслідування, що підозрюваний безперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий не заперечує проти такого розгляду, прокурор має право надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначає клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні.

Слідчий, прокурор зобов'язані роз'яснити підозрюваному, потерпілому зміст установлених досудовим розслідуванням обставин, а також те, що в разі надання згоди на розгляд обвинувального акта у спрощеному порядку вони будуть позбавлені права оскаржувати вирок в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження у судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини. Крім того, слідчий, прокурор

зобов'язані впевнитися у добровільності згоди підозрюваного та потерпілого на розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні.

Серед суб'єктів права на розслідування кримінальних правопорушень слід назвати також керівників органу досудового розслідування (начальника слідчого підрозділу), який має право особисто провадити досудове слідство, користуючись при цьому повноваженнями слідчого (ст. 39 КПК), і прокурора, який має право брати участь у провадженні дізнання і досудового слідства і в необхідних випадках особисто провадити окремі слідчі (розшукові) дії або брати в них участь.

Ніякі інші особи, в тому числі співробітники приватних розшукових бюро, агентств, детективних служб, правом розслідування кримінальних правопорушень не наділені.

До загальних умов досудового розслідування відносяться:

- підслідність;
- об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування;
- місце проведення досудового розслідування;
- забезпечення розслідування групою слідчих тощо.

2. Початок досудового розслідування. Єдиний реєстр досудових розслідувань. Про надходження до органу, підрозділу поліції заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення уповноважений працівник чергової частини зобов'язаний негайно доповісти керівникові органу досудового розслідування, який визначає слідчого, що здійснюватиме досудове розслідування, а також поінформувати керівника органу, підрозділу поліції.

Слідчий невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) та розпочати розслідування.

3. Поняття, види та система слідчих (розшукових) дій. Підстави і умови провадження слідчих (розшукових) дій. Слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство виділяє наступні види слідчих (розшукових) дій: допит; пред'явлення для впізнання; обшук; огляд; огляд трупа, пов'язаний з екстумацією; слідчий експеримент; освідування особи; експертиза.

Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети.

Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, передбачені КПК, а також відповідальність, встановлена законом.

Проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного.

У разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Під час проведення такої слідчої (розшукової) дії присутні особи, що її ініціювали, мають право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які заносяться до протоколу.

Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідчування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження.

Зазначені особи можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.

Допит свідка, потерпілого, підозрюваного. Допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні. Допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати. Кожний свідок допитується окремо, без присутності інших свідків. Допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому - понад вісім годин на день.

Перед допитом встановлюється особа, роз'яснюються її права, а також порядок проведення допиту. У разі допиту свідка він попереджається про

кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілий - за давання завідомо неправдивих показань. За необхідності до участі в допиті залучається перекладач.

У разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви.

Під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис.

Допитувана особа має право використовувати під час допиту власні документи і нотатки, якщо її показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими відомостями, які важко зберегти в пам'яті.

За бажанням допитуваної особи вона має право викласти свої показання власноручно. За письмовими показаннями особи їй можуть бути поставлені додаткові запитання.

Особа має право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма заборона у законі (таємниця сповіді, лікарська таємниця, професійна таємниця захисника, таємниця нарадчої кімнати тощо) або які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення, а також щодо службових осіб, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії, та осіб, які конфіденційно співпрацюють із органами досудового розслідування.

Слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях. На початку такого допиту встановлюється, чи знають викликані особи одна одну і в яких стосунках вони перебувають між собою. Свідки попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілі – за давання завідомо неправдивих показань.

Викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, після чого слідчим, прокурором можуть бути поставлені запитання. Особи, які беруть участь у допиті, їх захисники чи представники мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмета допиту.

Оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після давання ними показань.

У кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним.

У виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального

провадження, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит свідка чи потерпілого здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

Неприбуття сторони, що була належним чином повідомлена про місце та час проведення судового засідання, для участі в допиті особи за клопотанням протилежної сторони не перешкоджає проведенню такого допиту в судовому засіданні.

Допит особи згідно з положеннями ст. 225 КПК може бути також проведений за відсутності сторони захисту, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру у цьому кримінальному провадженні.

Для допиту тяжко хворого свідка, потерпілого під час досудового розслідування може бути проведено виїзне судове засідання.

При ухваленні судового рішення за результатами судового розгляду кримінального провадження суд може не врахувати докази, отримані в порядку, передбаченому цією статтею, лише навівши мотиви такого рішення.

Суд під час судового розгляду має право допитати свідка, потерпілого, який допитувався відповідно до правил цієї статті, зокрема у випадках, якщо такий допит проведений за відсутності сторони захисту або якщо є необхідність уточнення показань чи отримання показань щодо обставин, які не були з'ясовані в результаті допиту під час досудового розслідування.

З метою перевірки правдивості показань свідка, потерпілого та з'ясування розбіжностей з показаннями, наданими в порядку, передбаченому ст. 225 КПК, вони можуть бути оголошені при його допиті під час судового розгляду.

Пред'явлення для впізнання, поняття, види, порядок провадження. Перед тим, як пред'явити особу для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати особу. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, особу, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про прикмети цієї особи.

Особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути не менше трьох і які не мають різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі. Перед тим як пред'явити особу для впізнання, їй пропонується у відсутності особи, яка впізнає, зайняти будь-яке місце серед інших осіб, які пред'являються.

Особі, яка впізнає, пропонується вказати на особу, яку вона має впізнати, і пояснити, за якими ознаками вона її впізнала.

З метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання може проводитися в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіоспостереженням. Про умови проведення такого впізнання та його результати зазначається в протоколі. Про результати впізнання повідомляється особа, яка пред'являлася для впізнання.

При пред'явленні особи для впізнання особі, щодо якої вжито заходів безпеки, відомості про особу, взяту під захист, до протоколу не вносяться і зберігаються окремо.

За необхідності впізнання може провадитися за фотознімками, матеріалами відеозапису. Проведення впізнання за фотознімками, матеріалами відеозапису виключає можливість у подальшому пред'явленні особи для впізнання.

Фотознімок з особою, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими фотознімками, яких повинно бути не менше трьох. Фотознімки, що пред'являються, не повинні мати різких відмінностей між собою за формою та іншими особливостями, що суттєво впливають на сприйняття зображення. Особи на інших фотознімках повинні бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

Матеріали відеозапису з зображенням особи, яка підлягає впізнанню, можуть бути пред'явлені лише за умови зображення на них не менше чотирьох осіб, які повинні бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

При пред'явленні особи для впізнання можуть бути залучені спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги та інші спеціалісти.

Крім того, законом передбачена можливість пред'явлення особи для впізнання за функціональними ознаками: за голосом або ходом, при цьому впізнання за голосом повинно здійснюватися поза візуальним контактом між особою, що впізнає, та особами, які пред'явлені для впізнання.

Перед тим, як пред'явити для впізнання річ, слідчий, прокурор або захисник спочатку запитує в особи, яка впізнає, чи може вона впізнати цю річ, опитує про ознаки цієї речі і обставини, за яких вона цю річ бачила, про що складається протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати ознаки, за якими впізнає річ, проте може впізнати її за сукупністю ознак, особа, яка проводить процесуальну дію, зазначає це у протоколі. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, річ, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про її прикмети.

Річ, що підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, в числі інших однорідних речей одного виду, якості і без різких відмінностей у зовнішньому вигляді, у кількості не менше трьох. Особі, яка впізнає, пропонується вказати на річ, яку вона впізнає, і пояснити, за якими ознаками вона її впізнала.

Якщо інших однорідних речей не існує, особі, яка впізнає, пропонується пояснити, за якими ознаками вона впізнала річ, яка їй пред'являється в одному екземплярі.

Поняття обшуку, підстави і умови проведення. Поняття і види огляду. Поняття, підстави, порядок проведення освідчування. Обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – на підставі ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду.

Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором. Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Незалежно від стадії цієї слідчої дії слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведенні обшуку, зобов'язані допустити на місце його проведення захисника чи адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями ст. 50 КПК.

Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді повинен відбуватися в час, коли заподіюється найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може істотно зашкодити меті обшуку.

Перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія.

Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність.

Слідчий, прокурор не має права заборонити учасникам обшуку користуватися правовою допомогою адвоката або представника. Слідчий, прокурор зобов'язаний допустити такого адвоката або представника до обшуку на будь-якому етапі його проведення.

У разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні копія ухвали повинна бути залишена на видному місці у житлі чи іншому володінні особи. При цьому слідчий, прокурор зобов'язаний забезпечити схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб.

Обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. За рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні,

якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження.

Обшук особи здійснюється особами тієї самої статі у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи. Неявка адвоката, представника для участі у проведенні обшуку особи протягом трьох годин не перешкоджає проведенню обшуку. Хід і результати особистого обшуку підлягають обов'язковій фіксації у відповідному протоколі.

Слідчий, прокурор під час проведення обшуку має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити або обшук здійснюється за відсутності осіб, зазначених у ч. 3 ст. 236 КПК.

При обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Особи, у присутності яких здійснюється обшук, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу обшуку. Другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей (за наявності) вручається особі, у якої проведено обшук, а в разі її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї або його представникові.

При проведенні обшуку на підприємстві, в установі або організації другий примірник протоколу вручається керівнику або представникові підприємства, установи або організації.

Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому порядку фіксується за допомогою аудіо- та відеозапису.

Огляд. З метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів. Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами КПК, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи. Для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів.

Особи, у присутності яких здійснюється огляд, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу огляду.

При проведенні огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування.

Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність.

При огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Поняття, підстави, порядок проведення слідчого експерименту. З метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань.

За необхідності слідчий експеримент може проводитися за участю спеціаліста. Під час проведення слідчого експерименту можуть проводитися вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складатися плани і схеми, виготовлятися графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу.

До участі в слідчому експерименті можуть бути залучені підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник, представник.

Проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода.

Слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора, яке розглядається в порядку, передбаченому КПК, для розгляду клопотань про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи.

Про проведення слідчого експерименту слідчий, прокурор складає протокол згідно з вимогами КПК. Крім того, у протоколі докладно викладаються умови і результати слідчого експерименту.

Підстави і порядок проведення експертизи. Експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених ст. 244 КПК, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.

Слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо:

- 1) встановлення причин смерті;
- 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- б) визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням.

Примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду.

Експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження.

Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової.

Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених ст. 244 КПК.

Сторона захисту має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення експертизи у разі, якщо:

- 1) для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або для вирішення залученим стороною обвинувачення експертом поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок;
- 2) сторона захисту не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин.

У клопотанні зазначаються:

- 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;
- 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- 3) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання;

4) експерт, якого необхідно залучити, або експертна установа, якій необхідно доручити проведення експертизи;

5) вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом.

До клопотання також додаються: копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання; копії документів, що підтверджують неможливість самостійного залучення експерта стороною захисту.

Клопотання розглядається не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - слідчим суддею Вищого антикорупційного суду. Особа, яка подала клопотання, повідомляється про місце та час його розгляду, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли участь такої особи визнана слідчим суддею обов'язковою.

У разі встановлення слідчим суддею, що клопотання подано без додержання вимог ч. 2 ст. 244 КПК, слідчий суддя повертає таке клопотання особі, яка його подала, про що постановляє ухвалу.

Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення клопотання.

Слідчий суддя за результатами розгляду клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам, якщо особа, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність підстав, визначених ч. 1 ст. 244 КПК.

До ухвали слідчого судді про доручення проведення експертизи включаються запитання, поставлені перед експертом особою, яка звернулася з відповідним клопотанням. Слідчий суддя має право не включити до ухвали запитання, поставлені особою, яка звернулася з відповідним клопотанням, якщо відповіді на них не стосуються кримінального провадження або не мають значення для судового розгляду, обґрунтувавши таке рішення в ухвалі.

При задоволенні клопотання про залучення експерта слідчий суддя у разі необхідності має право за клопотанням особи, яка звернулася з клопотанням про залучення експерта, вирішити питання про отримання зразків для експертизи відповідно до ст. 245 КПК.

Висновок експерта, залученого слідчим суддею, надається особі, за клопотанням якої він залучений.

4. Негласні слідчі (розшукові) дії. Поняття та система негласних слідчих (розшукових) дій. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій, їх фіксування. Негласні слідчі (розшукові) дії не відокремлюються від інших слідчих (розшукових) дій, а є їх різновидом (ч. 1 ст. 246 КПК).

Факт проведення негласних слідчих (розшукових) дій не підлягає розголошенню, за винятком умов, передбачених ст. 253 КПК. При цьому слід враховувати, що методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій не

повинні бути розголошені (за винятком встановлення фактів порушення діючого законодавства під час їх застосування), а задля забезпечення можливості використання отриманих внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій наявних доказів, їх оцінки та допустимості у відкритому судовому провадженні, передбачено порядок розсекречування, який визначено п.п. 5.9 – 5.30 Інструкції *(Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: спільний наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>).*

Систему негласних (слідчих) (розшукових) дій складають дії, вичерпний перелік яких містить глава 21 КПК, до яких відносяться: аудіо- та відеоконтроль особи (ст. 260 КПК); накладення арешту на кореспонденцію (ст.ст. 261, 262 КПК); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК); моніторинг банківських рахунків (ст. 269⁻¹ КПК); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК); контроль за вчиненням злочину у чотирьох формах: контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину (ст. 271 КПК); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК).

За підставами проведення негласні слідчі (розшукові) дії можливо розподілити на ті, які проводяться у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів виключно (ст. ст. 260, 261, 262, 263, 264 КПК), а також у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді (ст. ст. 267, 269, 269-1, 270, 271, 271, 274 КПК).

Питання про наявність достатніх підстав для проведення негласних слідчих (розшукових) дій в кожному конкретному випадку вирішується чітко визначеним колом осіб, а саме: слідчим, прокурором, слідчим суддею, які приймають рішення про наявність чи відсутність фактів або обставин, що потребують проведення негласних слідчих (розшукових) дій. І тільки виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину (ч. 4 ст. 246 КПК).

У виняткових невідкладних випадках (випадках, пов'язаних з врятуванням життя людей, випадках, пов'язаних з запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (ст. 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини КК України) за рішенням слідчого або прокурора можливо розпочати проведення таких негласних слідчих

(розшукових) дій, як установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК) та спостереження за особою, реччю або місцем (ст. 269 КПК).

Підставою для початку проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій, як установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ч. 2 ст. 268 КПК) та спостереження за особою (ч.ч. 2,3 ст. 269 КПК) у випадках, визначених ч. 1 ст. 250 КПК є рішення слідчого, узгоджене з прокурором, або рішення прокурора. При цьому обов'язок прокурора невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді.

Проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, а також, за дорученням слідчого уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України (ч. 6 ст. 246 КПК). Крім того, слід наголосити на тому, що оперативний підрозділ не має права передоручати виконання доручення іншим оперативним підрозділам (п.3.4.2. Інструкції).

Порядок та тактика проведення негласних слідчих (розшукових) дій визначені та урегульовані відомчими та міжвідомчими нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України, Генеральної прокуратури України, Національної поліції України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, Державної кримінально-виконавчої служби України, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, з урахуванням положень ЗУ «Про державну таємницю».

Процесуальним документом, у якому фіксуються хід та результати негласної слідчої (розшукової) дії є протокол, який повинен відповідати вимогам ч. 3 ст.104 КПК. Крім того в протоколі обов'язково необхідно відображати хід проведення негласної слідчої (розшукової) дії. До протоколу у разі необхідності можуть долучатися додатки.

Протокол про проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинен бути складений особою, яка її проводила та відразу після її закінчення. Складання протоколу проведення негласної слідчої (розшукової) дії через тривалий проміжок часу є підставою для визнання отриманих доказів недопустимими (Див., наприклад, постанову ККС ВС від 18.12.2019, справа № 588/1199/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86505861>).

Якщо протоколи негласних слідчих (розшукових) дій, речі та документи, одержані у результаті їх проведення, не містять інформації або доказів, які можуть бути використані у кримінальному провадженні, зазначені матеріали повинні бути знищено за умовами ст. 255 КПК. При цьому знищення відомостей, речей та документів здійснюється під контролем прокурора.

Підстави та порядок втручання у приватне спілкування. Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами гарантовано право будь-якої особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої

кореспонденції, невтручання у її особисте та сімейне життя. Також визначено можливість обмеження цих прав лише за рішенням суду (ст.ст. 31, 32 Конституції України, п. 7 ч. 1 ст. 7, ст.ст. 14, 15, ч. 1, 5 ст.ст. 258, 260, 261, 263, 264 КПК, ст. 9 ЗУ «Про телекомунікації», ст. 6 ЗУ «Про поштовий зв'язок»).

Спілкуванням є передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб.

При цьому під фізичними умовами дотримання приватності спілкування є обране особою місце, час та форма здійснення спілкування (вербальна, письмова, графічна та ін.), форма обміну інформації (безпосередня або опосередкована, тобто: листами, бандеролями, телеграмами, контейнерами та ін.; із застосуванням технічних засобів дротового та бездротового зв'язку та ін.).

Під юридичними умовами дотримання приватності спілкування можна розуміти наявність підстав згідно з діючим законодавством України, а також наявність угоди між фізичною та юридичною особою, яка надає послуги телекомунікаційного та поштового зв'язку.

Різновидами негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням в приватне спілкування є: аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Втручання у приватне спілкування можливо виключно згідно з ухвалою слідчого судді (ч. 1 ст. 258 КПК). Для отримання ухвали слідчого судді прокурор або слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на втручання у приватне спілкування в порядку, передбаченому ст.ст. 246, 248, 249 КПК.

Категорично заборонено втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим.

Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи це негласна слідча (розшукова) дія, яка полягає у обстеженні публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи шляхом таємного проникнення до них, у тому числі з використанням технічних засобів, з метою: 1) виявлення і фіксації слідів вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речей і документів, що мають значення для їх досудового розслідування; 2) виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів; 3) виявлення та вилучення зразків для дослідження під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину; 4) виявлення осіб, які розшукуються; 5) встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи.

Здійснюється на підставі клопотання слідчого, узгодженого з прокурором, або клопотання прокурора до слідчого судді про дозвіл на проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи з метою встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи та клопотання слідчого, узгодженого з прокурором, або клопотання прокурора до

слідчого судді про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю особи у зазначених місцях.

Може здійснюватися у: публічно недоступних місцях до яких неможливо увійти або в яких неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб (ч. 2 ст. 267 КПК); житлі особи, тобто приміщенні, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення (ч. 2 ст. 233 КПК); іншому володінні особи, тобто транспортному засобі, земельній ділянці, гаражі, інших будівлях чи приміщеннях побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення, які знаходяться у володінні особи (ч. 2 ст. 233 КПК).

Неможливо проведення обстеження приміщень, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку відбуттям покарання, затримання, взяттям під варту тощо), тому що вони мають статус публічно доступних (ч. 3 ст. 267 КПК).

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу – це негласна слідча (розшукова) дія, яка полягає у застосуванні технічних засобів для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження. Проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому ст.ст. 246, 248-250 КПК.

Спостереження за особою, річчю або місцем є негласною слідчою (розшуковою) дією, яка полягає у негласному (замаскованому) візуальному стеженні за діями особи (або групи осіб), з метою пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу (осіб) та її (їх) поведінку або тих, з ким ця особа (особи) контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях з використанням або без використання відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження.

За результатами спостереження за особою, річчю або місцем складається протокол, до якого долучаються отримані фотографії та /або відеозапис.

Спостереження за особою в публічно доступних місцях проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому ст.ст. 246, 248-250 КПК. Цьому передуює складання слідчим клопотання про дозвіл на спостереження за особою з подальшим узгодженням з прокурором (на підставі ст.ст. 246, 248-250, 270 КПК). Таким чином спостереження за річчю або місцем не потребує ухвали слідчого судді, постановленої у передбаченому законом порядку.

За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися інші особи, до яких можуть належати спеціальні оперативні підрозділи, діяльність яких спрямована саме на професійне здійснення візуального спостереження.

Крім того, візуальне спостереження є оперативно-розшуковим заходом, особливості застосування якого регламентуються ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» та іншими відомчими нормативними актами. Зазначений захід оперативно-розшукової діяльності здебільшого має значення на етапі збору оперативної інформації про підготовку до вчинення злочинів, а також при виявленні та встановленні осіб, причетних до вже вчиненого злочину.

Як свідчить аналіз оперативно-розшукової практики, для отримання необхідних результатів від зазначеного заходу необхідно володіти певними професійними здібностями, які десятиріччями накопичувались у підрозділах, обслуговуючих оперативні підрозділи суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, забезпечуючи їх необхідною інформацією, яка має не тільки доказове, але орієнтовне значення. Специфіка (підвищений рівень конфіденційності) існування та застосування зазначених підрозділів також виправдовується сучасними умовами протидії злочинній діяльності.

У кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності НАБУ, за наявності підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, є можливість проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії як *моніторинг банківських рахунків*. Крім перевірки означеної інформації, метою такої негласної слідчої (розшукової) дії є розшук чи ідентифікація майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації.

Підставою для проведення моніторингу банківських рахунків є звернення виключно прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури до слідчого судді в порядку, передбаченому ст.ст. 246, 248, 249 КПК, та винесена після цього ухвала слідчого судді про моніторинг банківських рахунків.

В п. 16. ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», прийнятий від 01.12.2019 (набув чинності 28.04.2020) визначає «державний фінансовий моніторинг спеціально уповноваженого органу – сукупність заходів із збору, обробки та аналізу інформації про фінансові операції, що подається до спеціально уповноваженого органу суб'єктами первинного і державного фінансового моніторингу та іншими державними органами, відповідними органами іноземних держав, іншої інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму та/або фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення та/або з іншими незаконними фінансовими операціями, а також заходів з перевірки такої інформації згідно із законодавством України та інших заходів, спрямованих на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії».

З урахуванням цих положень можливо припустити, що моніторинг банківських рахунків є одним із видів державного фінансового моніторингу зі своєю специфічною метою, завданням, підґрунтям та суб'єктом проведення.

У випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, доцільним є застосування такої негласної слідчої (розшукової) дії як *контроль за вчиненням злочину*, яку може бути проведено у чотирьох формах, а саме:

- *контрольована поставка*, що полягає в організації і здійсненні слідчим та оперативним підрозділом контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена КПК (п. 1.12.1 Інструкції);

- *контрольована закупка*, яка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, який перебуває у вільному обігу, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила (п. 1.12.2 Інструкції);

- *оперативна закупка*, яка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила (п. 1.12.3 Інструкції);

- *спеціальний слідчий експеримент*, який полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину (1.12.4 Інструкції);

- *імітування обстановки злочину*, яке полягає в діях слідчого, уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створюють у оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення. (п. 1.12.5 Інструкції).

Категорично заборонено під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину провокувати (підбурювати) особу на вчинення злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, загрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

У разі необхідності фіксування незаконного переміщення через територію України транзитом, ввезення до України або вивезення за межі України речей, вилучених з вільного обігу, або інших речей чи документів можливо

застосування контролю за вчиненням злочину, який може бути проведений у порядку, передбаченому законодавством, за домовленістю з відповідними органами іноземних держав або на підставі міжнародних договорів України.

При проведенні контролю за вчиненням злочину виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи, однак, воно має здійснюватися в межах, які допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді згідно з вимогами КПК.

Слід зазначити, що при проведенні контролю за вчиненням злочину (усіх чотирьох форм) доцільним є використання конфіденційного співробітництва з певними особами відповідно до вимог ст. 275 КПК (наприклад, у якості закупників наркотичних засобів та психотропних речовин; осіб, які передають неправомірну вигоду; виконавців вчинення вбивства на замовлення задля викриття замовників, тощо).

6. Форми закінчення досудового розслідування. При вивченні цього питання необхідно звернутись до: *Торбас О.О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України: моногр. Одеса: Юридична література, 2015. 168 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7335/torbас_o_o_formi_zakinche_nnya_dosudovogo_rozsliduvannya_za_k.pdf?sequence=1&isAllowed=y*

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Охарактеризуйте критерії ефективності розслідування у контексті практики ЄСПЛ.
2. Надайте характеристику загальних умов досудового розслідування.
3. Початок досудового розслідування.
4. Визначте систему та загальні умови проведення слідчих (розшукових) дій?
5. Якими нормативно-правовими актами урегульовано порядок та тактика проведення негласних слідчих (розшукових) дій?
6. Визначте підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій.
7. Хто має право проводити негласні слідчі (розшукові) дії?
8. Які негласні слідчі (розшукові) дії можливо розпочати за рішенням слідчого або прокурора та у яких виняткових випадках?
9. Прийняти рішення про проведення якої негласної слідчої (розшукової) дії може виключно прокурор?
10. Що Ви розумієте під публічно недоступним місцем?
11. Що таке заочне кримінальне провадження (in absentia)? Які його характерні ознаки?
12. Що таке спеціальне досудове розслідування? Яке значення має застосування режиму спеціального досудового розслідування в кримінальному провадженні?
13. Які гарантії прав особи при провадженні слідчих (розшукових) дій передбачені кримінальним процесуальним законодавством?

ТЕМА 5 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Мета вивчення

Метою вивчення є формування у аспірантів комплексного бачення і розуміння процесуального порядку провадження у суді першої інстанції та шляхів подолання окремих проблем кримінального процесуального законодавства у цій сфері.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде спроможий:

- 1) демонструвати глибинне розуміння доктрини прав людини, людиномірності та людиноцентризму, правової політики та способів реалізації правових приписів;
- 2) демонструвати ґрунтовне знання та розуміння міжнародних та європейських стандартів здійснення правосуддя та права на справедливий судовий розгляд;
- 3) продемонструвати знання щодо нормативно-правової регламентації стадії судового розгляду в частині загальних умов, учасників, застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- 4) виділити проблеми реалізації положень кримінального процесуального законодавства щодо стадії судового розгляду в частині загальних умов, учасників, застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Література

1. Конституція України: від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2-%D1%80>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Довідник із застосування статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект). URL: https://apladm.dn.court.gov.ua/userfiles/dovidnik_st6.pdf
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
6. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційської комісії) 2011 р. «Верховенство права». URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr).

7. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 05.10.2012 р.
8. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 04.04.2013 р.
9. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за січень 2021 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ohliad_KKS_01_2021.pdf
10. Аналіз здійснення судочинства Вищим антикорупційним судом у 1 півріччя 2021 року (як судом першої інстанції). URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/analyses/justice_22.07.2021.pdf
11. Аленін Ю.П. Прийняття процесуальних рішень за новим кримінальним процесуальним законодавством України : навч.-метод. посібник / Ю.П. Аленін, В.Г. Пожар, Гловюк ; НУ "ОЮА". Одеса : Фенікс, 2012. 138 с.
12. Антощак Д.І. Суть та значення загальних положень судового розгляду кримінального провадження. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. № 28. С. 127-130. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc28/33.pdf>
13. Бабаєва О.В. Підготовче провадження як самостійна стадія в системі кримінального судочинства України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право.* 2015. Вип. 35. Ч.2. Т. 3. С.126-132.
14. Бабуніч В.М. Теорія і практика перехресного допиту в суді: процесуальні і криміналістичні аспекти : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2015. 20 с.
15. Басай Н. М. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України: підстави, процесуальний порядок і правові наслідки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2012. 20 с.
16. Бісюк О.С. Окрема думка судді в кримінальному судочинстві України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2012. 20 с.
17. Бояров В.І. Скорочена процедура судового слідства та угода про визнання вини: проблемні питання нового Кримінального процесуального кодексу України. *Часопис цивільного і кримінального судочинства.* 2012. № 4(7). С. 150-154.
18. Гирович В.В. Процесуальні наслідки недотримання засади безпосередності та деякі особливості її дії. *Право і суспільство.* 2016. №2. Ч. 3. С. 178-183.

19. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. 712 с.
20. Гринюк В.О. Проблеми зміни обвинувачення прокурором під час судового розгляду. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 203-206. URL: http://pap.in.ua/2_2016/62.pdf
21. Гринюк В.О. Особливості реалізації функції обвинувачення на стадії підготовчого провадження. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 8. С. 161-166.
22. Гуртієва Л.М. Види судових рішень суду першої інстанції в кримінальному провадженні України. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія*. Одеса, 2018. С. 888-913.
23. Гуртієва Л.М. Правова природа та поняття судового рішення у кримінальному провадженні України. *Правова держава*. 2016. № 22. С. 116-121.
24. Гуртієва Л.М. Засоби збирання та перевірки доказів судом на стадії підготовчого провадження у кримінальному процесі України. *Вісник Чернівецького факультету НУ "ОЮА": збірник наукових статей*. Чернівці. 2015. № 4. С. 306-314.
25. Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Судові рішення у кримінальному провадженні України»: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2017. 112 с.
26. Дехтяр О.Г. Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів та її реалізація у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2014. 20 с.
27. Дьомін Ю.М. Окремі питання участі прокурора в суді за новим КПК України. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=1238
28. Дії захисника під час кримінального провадження в суді першої інстанції. URL: https://radako.com.ua/sites/default/files/docs/mp_sudove.pdf
29. Захист права на справедливий суд відповідно до Європейської Конвенції з прав людини. Посібник для юристів. 2-ге видання підготовлене Довидасом Віткаусом. Рада Європи. 2018. 190 с. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/06/spravedlyviy-sud-ECHR_UKR.pdf
30. Ігнатюк О.В. Судове провадження у першій інстанції в кримінальному процесі України: 12.00.09: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2015. 18 с.
31. Калужинський О.В. Оціночна діяльність судді у підготовчому провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2015. 20 с.
32. Канюка І.М. Реалізація принципу процесуальної економії у судовому провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 1 (10). С. 242-245.
33. Канюка, І.М. Принцип процесуальної економії в кримінальному судочинстві України : 12.00.09 : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.

34. Капліна О.В. Імплементція міжнародно-правових стандартів у кримінальному провадженні України. URL: <http://www.aprnu.kharkiv.org/doc/doklad/5.pdf>
35. Коваленко Л. Аспекти діяльності прокурора при розгляді судом клопотань про застосування запобіжних заходів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 153-159.
36. Коваль О.М. Право особи на виправдання у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 19 с.
37. Колодчин В.В. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2015. 20 с.
38. Колодчин В.В. Туманянц А.Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції: Харків: ТОВ "Оберіг", 2016. 228 с.
39. Крушинський С.А. Подання доказів у кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2015. 20 с.
40. Кучер О.В. Змагальність сторін у кримінальному процесі: проблемні аспекти здійснення захисту під час судового провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 63-69.
41. Кобернюк, В.М. Закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2014. 20 с.
42. Корецька В.В. Межі судового розгляду. *Наше право*. 2020. № 3. С. 99-104.
43. Литвин О.В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 214 с.
44. Моторигіна М. Г. Сторона захисту в судовому провадженні у першій інстанції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с.
45. Мурзановська А.В. Визначення завдань кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.) / відп. ред. Ю.П. Аленін*. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. С. 21-23.
46. Мурзановська А.В. Окрема думка судді в кримінальному провадженні України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої XX-річчю Національної академії правових наук України* (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.). Одеса : Фенікс 2013. С. 349-351.
47. Мурзановська А.В. Кримінально-процесуальна відповідальність за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року: монографія. Одеса: Вид. дім "Гельветика", 2018. 192 с.
48. Мурзановська А.В. Теоретико-методологічні та практичні аспекти дослідження сутності, значення та тенденцій розвитку кримінально-процесуальної відповідальності. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012*

року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія. Одеса, 2018. С. 520-550.

49. Повноваження прокурора щодо визначення меж судового розгляду: матеріали круглого столу (22 листопада 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. 120 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17360/1/Lapkin_64-67.pdf
50. Судове провадження: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс] / Аленін Ю.П., Гловюк І.В., Габлей Н.Г., Мудрак І.В., Мурзановська А.В. Одеса, 2020. 147 с. URL: dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12523. DOI 10.32837/11300.12523
51. Сучасний кримінальний процес країн Європи: монографія; за ред. В.В. Луцика та В.І. Самаріна. Харків: Право, 2018. 792 с.
52. Степанов С.В. Європейські стандарти права на справедливий суд та їх імплементація у національне законодавство України: конституційно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2018. 214 с.
53. Трофименко В.М. Теоретичні та правові основи диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві : монографія. Харків : ТОВ "Оберіг", 2016. 304 с.
54. Черненко А.П., Шиян А.Г. Про право сторони захисту на дослідження і використання матеріалів досудового розслідування під час судового розгляду в суді першої інстанції. Юридичний науковий журнал. 2020. № 3. С. 431-434. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/106.pdf
55. Шевчук М.І. Ініціатива суду та її межі у з'ясуванні обставин кримінального провадження під час судового розгляду: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Львів, 2015. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Автореферат-14.pdf>
56. Шминдрук, О.Ф. Підготовче провадження в кримінальному процесі України : автор. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К. : Акад. адвокатури Укр., 2016. 20 с.

План

1. Міжнародні та європейські стандарти здійснення правосуддя. Право на справедливий судовий розгляд.
2. Загальні умови судового розгляду. Зміст і значення вимог безпосередності, усності, гласності, незмінності складу суду, безперервності судового розгляду.
3. Межі судового розгляду. Зміна обвинувачення в суді. Висунення додаткового обвинувачення. Відмова від підтримання державного обвинувачення. Початок провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду. Погодження зміни обвинувачення, висунення нового обвинувачення та відмови від підтримання державного обвинувачення, початку провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду.

4. Поняття, значення судового слідства.
5. Обрання, скасування або зміна заходів забезпечення кримінального провадження в суді. Обрання, скасування або зміна запобіжного заходу в судовому розгляді.

Матеріали для вивчення

1. Міжнародні та європейські стандарти здійснення правосуддя. Право на справедливий судовий розгляд. Одним із завдань кримінального провадження є забезпечення, щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Концепція належної правової процедури (*due process*) походить з англо-американської правової сім'ї, у континентальній доктрині її можна співвіднести із концепцією справедливого судового розгляду.

Сучасний зміст концепції належної правової процедури включає в себе міжнародні процедурні стандарти кримінального провадження, які умовно можна поділити на кілька груп: 1) стандарти, що стосуються забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; 2) стандарти, що стосуються забезпечення права на справедливий судовий розгляд; 3) стандарти, що стосуються забезпечення дії принципів *nulla poena sine lege* та *non bis in idem*; 4) стандарти, що стосуються охорони «*privacy*»; 5) стандарти, що стосуються доступу до правосуддя та оскарження судових рішень; 6) стандарти, що забезпечують відшкодування завданої внаслідок судової помилки шкоди (докладніше: *Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С.В. Ківалов. Х.: Одиссей, 2013. С. 20-22*).

Ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріплює право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

- a) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;
- b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;
- c) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для

оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

д) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

е) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, – одержувати безоплатну допомогу перекладача.

Для більш глибокого вивчення цього питання доцільно звернутись до: *Захист права на справедливий суд відповідно до Європейської Конвенції з прав людини. Посібник для юристів. 2-ге видання підготовлене Довидасом Віткаусом. Рада Європи. 2018. 190 с. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/06/spravedlyviy-sud-ECHR_UKR.pdf*

2. Загальні умови судового розгляду. Загальні положення (умови) судового розгляду – це сукупність встановлених КПК правил, які відображають характерні риси судового розгляду, спрямовані на виконання основних завдань та реалізацію принципів кримінального судочинства. До них відносяться: безпосередність, усність, безперервність судового розгляду; межі судового розгляду; незмінність складу суду при розгляді справи; головуєчий у судовому засіданні; учасники судового провадження; рівність прав сторін; розпорядок судового засідання; порядок винесення ухвал у судовому розгляді.

Безпосередність, усність, безперервність судового розгляду. Ст. 23 КПК передбачає, суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК. Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених КПК (ст. 225). Сторона обвинувачення зобов'язана забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення з метою реалізації права сторони захисту на допит перед незалежним та неупередженим судом.

При цьому КПК передбачає певні винятки із положення про безпосередність судового розгляду. Так, ст. 349 дозволяє суду застосувати процедуру «скороченого судового слідства»: суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспоруються. При цьому суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку. Крім того, провадження щодо проступків може бути здійснено без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження.

Усність означає, що всі учасники судового розгляду спілкуються між собою, з судом, зі свідками, експертами усно, допитувані в судовому засіданні свідки, потерпілі, обвинувачені дають показання усно, сторони заявляють та обговорюють клопотання, виступають в судових дебатах усно. Це не виключає

надання сторонами певних письмових документів, письмових клопотань, запитань, які адресовано експертові. Всі такі документи оголошуються в судовому засіданні. Вимога усності дозволяє сторонам та присутнім у залі судового засідання особам стежити за усім, що відбувається в судовому розгляді, забезпечує належний виховний рівень судової діяльності, а також певний контроль з боку зацікавлених в справі осіб, інших присутніх в залі судового розгляду громадян за діяльністю суду.

Безперервність судового розгляду. Судовий розгляд відбувається безперервно, крім часу, призначеного для відпочинку.

Не вважаються порушеннями безперервності судового розгляду випадки відкладення судового засідання внаслідок: 1) неприбуття сторони або інших учасників кримінального провадження; 2) складення та погодження прокурором процесуальних документів щодо відмови від підтримання державного обвинувачення, зміни обвинувачення або висунення додаткового обвинувачення; 3) підготовки захисту обвинуваченого від зміненого чи додаткового обвинувачення; 4) підготовки потерпілого для підтримання обвинувачення в суді, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення; 5) проведення дослідження речових доказів за місцем їх знаходження, огляду на місці; 6) проведення експертизи; 7) надання доступу до речей чи документів або доручення проведення слідчих (розшукових) дій.

Незмінність складу суду при розгляді справи. Судовий розгляд у кримінальному провадженні повинен бути проведений в одному складі суддів. У разі якщо суддя позбавлений можливості брати участь у судовому засіданні, він має бути замінений іншим суддею. Після заміни судді судовий розгляд розпочинається спочатку (за загальним правилом). Однак із цього правила є ряд виключень, зокрема, при заміні судді запасним суддею. При цьому докази, що були досліджені під час судового розгляду до заміни судді, зберігають доказове значення та можуть бути використані для обґрунтування судових рішень.

Повноваження головуючого в судовому засіданні. Права і обов'язки членів суду. Запасний суддя. Головуючий у судовому засіданні керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи з судового розгляду все, що не має значення для кримінального провадження. Головуючий у судовому засіданні вживає необхідних заходів для забезпечення в судовому засіданні належного порядку.

У кримінальному провадженні, для проведення якого потрібен значний час, повинен бути призначений запасний суддя, який перебуває в залі судового засідання протягом судового розгляду. Рішення про необхідність призначення запасного судді приймає суд, що здійснюватиме судове провадження, одночасно з призначенням підготовчого судового засідання. Про призначення запасного судді робиться відмітка в журналі судового засідання. Якщо під час судового засідання суддю замінює запасний суддя, судовий розгляд продовжується. Суд вмотивованою ухвалою може прийняти рішення про відсутність необхідності

розпочинати судовий розгляд з початку та здійснювати повторно всі або частину процесуальних дій, які вже здійснювалися під час судового розгляду до заміни судді, якщо таке рішення не може негативно вплинути на судовий розгляд та за умови дотримання таких вимог: 1) сторони кримінального провадження, потерпілий не наполягають на новому проведенні процесуальних дій, які вже були здійснені судом до заміни судді; 2) суддя, що замінив суддю, який вибув, ознайомився з ходом судового провадження та матеріалами кримінального провадження, наявними в розпорядженні суду, згоден з прийнятими судом процесуальними рішеннями і вважає недоцільним нове проведення процесуальних дій, що вже були проведені до заміни судді; 3) у випадку участі у судовому розгляді запасного судді; у кримінальному провадженні, для проведення якого потрібен значний час, повинен бути призначений запасний суддя, який перебуває в залі судового засідання протягом судового розгляду. Рішення про необхідність призначення запасного судді приймає суд, що здійснюватиме судові провадження, одночасно з призначенням підготовчого судового засідання. Про призначення запасного судді робиться відмітка в журналі судового засідання. Судовий розгляд у такому разі закінчує суд у новому складі.

Сторона захисту у судовому розгляді. Участь в судовому розгляді обвинуваченого, його права і обов'язки. Наслідки неявки обвинуваченого. Участь в судовому розгляді захисника, його права і обов'язки. До учасників з боку захисту в судовому розгляді відносяться: обвинувачений (підсудний), особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники. Обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому ст. 291 КПК. Обвинувачений має право: знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його обвинувачують; бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, передбачені КПК, а також отримати їх роз'яснення; на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості; на відмову від захисника в будь-який момент кримінального провадження; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених КПК та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів на її оплату; не говорити нічого з приводу обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання; давати пояснення, показання з приводу обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати; у разі застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою – на негайне повідомлення членів сім'ї, близьких родичів чи інших осіб про затримання і місце свого перебування; заявляти відводи; одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення; користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави; брати участь під час судового

розгляду у допиті свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; збирати і подавати суду докази; висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо клопотань інших учасників судового провадження; виступати в судових дебатах; ознайомлюватися з журналом судового засідання та технічним записом судового процесу, які йому зобов'язані надати уповноважені працівники суду, і подавати щодо них свої зауваження; оскаржувати судові рішення та ініціювати їх перегляд, знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них заперечення; інші процесуальні права, передбачені КПК. Обвинувачений зобов'язаний: прибути за викликом до суду, а в разі неможливості прибути за викликом у призначений строк – заздалегідь повідомити про це суд; виконувати обов'язки, покладені на нього рішенням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; підкорятися законним вимогам та розпорядженням суду.

Якщо за судовим викликом у судове засідання не прибув обвинувачений, до якого не застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою, суд відповідно до ст. 323 КПК має відкласти судовий розгляд, призначити дату нового засідання і вжити заходів до забезпечення прибуття цієї особи до суду. Крім того, якщо обвинувачений, який був своєчасно повідомлений про судовий виклик (у суду є підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, суд вправі згідно зі ст. 139 КПК накладати на нього грошове стягнення у розмірі від 0,5 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати та/або застосувати до нього привід (з власної ініціативи або за клопотанням сторони кримінального провадження). Згідно з ч. 2 ст. 140 КПК рішення про здійснення приводу суд приймає у формі ухвали.

Судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, передбачених ст.ст. 109, 110, 110-2, 111, 112, 113, 114, 114-1, 115, 116, 118, ч.ч. 2-5 ст. 191 (у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), статтями 209, 258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5, 348, 364, 364-1, 365, 365-2, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370, 379, 400, 436, 436-1, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 Кримінального кодексу України, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження), якщо він перебуває поза межами України.

Захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація

яких здійснюється безпосередньо обвинуваченим і не може бути доручена захиснику.

У випадку неприбуття в судове засідання захисника, участь якого відповідно до положень КПК чи за рішенням суду є обов'язковою, суд має відкласти судовий розгляд, визначивши дату, час та місце проведення наступного засідання. Якщо ж причина неприбуття цих осіб не є поважною, суд порушує питання про відповідальність захисника перед кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури. У разі неможливості подальшої участі захисника, головуєчий пропонує обвинуваченому протягом трьох днів обрати собі іншого захисника та відкладає судовий розгляд на цей строк. Якщо судове засідання проводиться у кримінальному провадженні, де участь захисника є обов'язковою, а захисник, обраний обвинуваченим, протягом трьох днів не може з'явитися у судове засідання, суд відкладає судовий розгляд на необхідний для прибуття захисника строк або одночасно з відкладенням судового розгляду залучає захисника для здійснення захисту за призначенням.

Сторона обвинувачення у судовому розгляді. Участь прокурора в судовому засіданні, його повноваження. Потерпілий, його представник та законний представник та підтримання ними обвинувачення у судовому розгляді. До сторони обвинувачення у судовому розгляді відносяться: прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК. Такими випадками є випадки провадження у формі приватного обвинувачення (ст. 477 КПК), при відмові прокурора від підтримання державного обвинувачення та згоди потерпілого на підтримання обвинувачення, зміні прокурором обвинувачення у бік пом'якшення при реалізації потерпілим права підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі.

У випадку неприбуття в судове засідання прокурора, суд також має відкласти судовий розгляд, визначивши дату, час та місце проведення наступного засідання. Якщо ж причина неприбуття не є поважною, суд порушує питання про відповідальність прокурора перед прокурором вищого рівня. У разі неможливості подальшої участі прокурора в судовому провадженні внаслідок задоволення заяви про його відвід, тяжкої хвороби, звільнення з органу прокуратури або з іншої поважної причини – повноваження прокурора згідно з ч. 3 ст. 37 КПК покладаються керівником відповідного органу прокуратури на іншого прокурора.

Якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується, він після виконання вимог ст. 341 КПК повинен відмовитися від підтримання державного обвинувачення і викласти мотиви відмови у своїй постанові, яка долучається до матеріалів кримінального провадження. У разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді головуєчий роз'яснює потерпілому його право підтримувати обвинувачення в суді. Потерпілий, який погодився підтримувати обвинувачення в суді, користується всіма правами сторони обвинувачення під час судового розгляду. Таке кримінальне провадження за відповідним обвинуваченням набуває статусу приватного і здійснюється за

процедурою приватного обвинувачення. Повторне неприбуття в судові засідання потерпілого, який був викликаний у встановленому порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом у інший спосіб), без поважних причин або без повідомлення про причини неприбуття, прирівнюється до його відмови від обвинувачення і має наслідком закриття кримінального провадження за відповідним обвинуваченням.

Потерпілий і його представник в судовому засіданні, їх права і обов'язки, наслідки неявки до суду. Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

Під час судового провадження в будь-якій інстанції потерпілий має право: бути завчасно поінформованим про час і місце судового розгляду; брати участь у судовому провадженні; брати участь у безпосередній перевірці доказів; підтримувати обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення; висловлювати свою думку під час вирішення питання про призначення покарання обвинуваченому, а також висловлювати свою думку при вирішенні питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; знайомитися з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом кримінального провадження в суді; оскаржувати судові рішення. На всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення.

У разі неприбуття до суду потерпілого, належним чином повідомленого про судовий розгляд (за наявності підтвердження отримання ним судового виклику), за відсутності поважних причин такої неявки та клопотання про відкладення судового розгляду у зв'язку з його неприбуттям, суд, заслухавши думку інших учасників судового провадження, відповідно до ч. 1 ст. 325 КПК вправі ухвалити рішення про проведення судового розгляду без потерпілого, за винятком випадків, передбачених КПК, зокрема, якщо кримінальне провадження здійснюється у формі приватного обвинувачення або у судовому провадженні розглядається угода про примирення потерпілого з підозрюваним, обвинуваченим чи ухвала про відмову у її затвердженні тощо. В інших випадках суд повинен прийняти рішення про відкладення судового розгляду та за відсутності поважних причин неприбуття такого потерпілого відповідно до ст. 139 КПК вправі накладати на потерпілого грошове стягнення, привід до потерпілого згідно з ч. 2 цієї статті не застосовується.

Участь в судовому засіданні цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників, їх права і обов'язки, наслідки неявки. Участь в судовому розгляді представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, його права і обов'язки, наслідки неявки. Цивільним позивачем у кримінальному провадженні є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим

суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка в порядку, встановленому КПК, пред'явила цивільний позов. Цивільний позивач має права та обов'язки, передбачені КПК для потерпілого, в частині, що стосуються цивільного позову, а також має право підтримувати цивільний позов або відмовитися від нього до видалення суду в нарадчу кімнату для ухвалення судового рішення. Наслідком неприбуття цивільного позивача у судові засідання є залишення цивільного позову без розгляду, за винятком випадків, коли: а) від цивільного позивача надійшло клопотання про розгляд цивільного позову за його відсутності; б) обвинувачений, цивільний відповідач повністю визнав пред'явлений позов. У таких випадках цивільний позов може бути розглянуто за відсутності цивільного позивача.

Цивільним відповідачем у кримінальному провадженні може бути фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов у порядку, встановленому КПК. Цивільний відповідач має права та обов'язки, передбачені КПК підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються цивільного позову, а також має право визнавати позов повністю чи частково або заперечувати проти нього. Якщо у судові засідання за викликом не прибув цивільний відповідач або його представник, суд, заслухавши думки учасників судового провадження, залежно від того, чи можливо за відсутності зазначених осіб з'ясувати обставини, що стосуються цивільного позову, вирішує питання про проведення судового розгляду без них або приймає рішення про відкладення судового розгляду та вправі відповідно до ст. 139 КПК накласти на цивільного відповідача грошове стягнення у зв'язку з його неявкою до суду за судовим викликом, привід до цивільного позивача та відповідача не застосовується.

Представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, може бути: особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником; керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами; працівник юридичної особи. Якщо в судові засідання не прибув за викликом представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, суд, заслухавши думку учасників судового провадження, залежно від того, чи можливо за його відсутності з'ясувати обставини, що стосуються застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, вирішує питання про проведення судового розгляду без нього або про відкладення судового розгляду. Суд має право накласти грошове стягнення на представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

2. Межі судового розгляду. Зміна обвинувачення в суді. Висунення додаткового обвинувачення. Відмова від підтримання державного обвинувачення. Початок провадження щодо юридичної особи. Аналізуючи ст. 337 КПК, в якій зазначено, що судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта, можна зробити висновок, що межі судового розгляду визначені відносно осіб, щодо яких здійснюється провадження, і

відносно обвинувачення, яке інкриміновано цим особам. Щодо осіб межі судового розгляду визначені таким чином: розгляд справи в суді здійснюється тільки стосовно особи, якій висунуте обвинувачення; при цьому це обвинувачення може бути висунене не тільки в досудовому розслідуванні шляхом затвердження обвинувального акту, а і у судовому розгляді.

Зміна обвинувачення в суді. Прокурор має право змінити обвинувачення як на менш тяжке, так і на більш тяжке. Підставою для зміни обвинувачення є докази, що були досліджені в судовому розгляді, і дозволили прокурору дійти переконання, що обвинувачення необхідно змінити. З метою зміни правової кваліфікації та/або обсягу обвинувачення прокурор має право змінити обвинувачення, якщо під час судового розгляду встановлені нові фактичні обставини кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа. Прокурор після погодження складає обвинувальний акт, в якому формулює змінене обвинувачення та викладає обґрунтування прийнятого рішення. Копії обвинувального акта надаються обвинуваченому, його захиснику, потерпілому, його представнику та законним представникам, а також представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Обвинувальний акт долучається до матеріалів кримінального провадження.

Якщо в обвинувальному акті зі зміненим обвинуваченням ставиться питання про застосування закону України про кримінальну відповідальність, який передбачає відповідальність за менш тяжке кримінальне правопорушення, чи про зменшення обсягу обвинувачення, головуючий зобов'язаний роз'яснити потерпілому його право підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі.

Суд роз'яснює обвинуваченому, що він буде захищатися в судовому засіданні від нового обвинувачення, після чого відкладає розгляд не менше ніж на сім днів для надання обвинуваченому, його захиснику можливості підготуватися до захисту проти нового обвинувачення. За клопотанням сторони захисту цей строк може бути скорочений або продовжений. Після закінчення цього строку судовий розгляд продовжується.

Висунення додаткового обвинувачення. У разі отримання відомостей про можливе вчинення обвинуваченим іншого кримінального правопорушення, щодо якого обвинувачення не висувалось і яке тісно зв'язане з первісним та їх окремий розгляд неможливий, прокурор після погодження має право звернутися до суду з вмотивованим клопотанням про розгляд додаткового обвинувачення в одному провадженні з первісним обвинуваченням. У разі задоволення такого клопотання прокурора, суд зобов'язаний відкласти судовий розгляд на строк, необхідний для підготовки до захисту від додаткового обвинувачення та для повідомлення про підозру, закінчення досудового розслідування, але не більше ніж на чотирнадцять днів. Строк відкладення судового розгляду може бути продовжений судом за клопотанням сторони захисту у випадку, якщо обсяг або складність нового обвинувачення вимагають більше часу для підготовки до захисту.

Після закінчення встановленого судом строку, судове провадження повинно бути розпочате з підготовчого судового засідання. Нове дослідження доказів, які

вже були досліджені судом до висунення додаткового обвинувачення, здійснюється тільки у разі визнання судом такої необхідності.

Початок провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду. У разі встановлення наявності підстав для застосування кримінально-правових заходів до юридичної особи, прокурор після погодження має право звернутися до суду з вмотивованим клопотанням про початок провадження щодо юридичної особи.

У разі задоволення такого клопотання прокурора, суд зобов'язаний відкласти судовий розгляд на строк, необхідний для підготовки представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, до судового розгляду та виконання прокурором вимог, передбачених ст.ст. 276-278, 290-293 КПК, але не більше ніж на чотирнадцять днів. Строк відкладення судового розгляду може бути продовжений судом за клопотанням представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у випадку, якщо обсяг або складність провадження щодо юридичної особи вимагають більше часу для підготовки до захисту.

Після закінчення встановленого судом строку, судове провадження повинно бути розпочате з підготовчого судового засідання. Нове дослідження доказів, які вже були досліджені судом до початку провадження щодо юридичної особи, здійснюється за клопотанням представника такої юридичної особи тільки у разі визнання судом такої необхідності.

Відмова від підтримання державного обвинувачення. Якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується, він після виконання погодження повинен відмовитися від підтримання державного обвинувачення і викласти мотиви відмови у своїй постанові, яка долучається до матеріалів кримінального провадження. Копія постанови надається обвинуваченому, його захиснику, потерпілому, його представнику та законним представникам.

У разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді головуючий роз'яснює потерпілому його право підтримувати обвинувачення в суді. Якщо потерпілий висловив згоду на підтримання обвинувачення в суді, головуючий надає йому час, необхідний для підготовки до судового розгляду. Потерпілий, який погодився підтримувати обвинувачення в суді, користується всіма правами сторони обвинувачення під час судового розгляду.

3. *Поняття, значення судового слідства. Оголошення обвинувального акта, позовної заяви. Роз'яснення обвинуваченому суті обвинувачення.* При вивченні цього питання особливу увагу необхідно звернути на те, що з набранням чинності КПК України від 13 квітня 2012 року особливої актуальності набула *проблема співвідношення діяльності суду, спрямованої на дослідження доказів під час судового розгляду кримінальних справ і проголошеної в ст. 129 Конституції України засади змагальності сторін, на основі якої і має відбуватись діяльність суду.* Квінтесенція проблеми полягає в тому, що невизначеними в законодавстві, теорії та правозастосовній практиці залишаються питання про те, чи повинен суд брати участь в доказуванні, чи лише на основі наявних в справі та досліджених під час судового розгляду доказів

ухвалювати своє рішення; чи діяльність головуючого і суду, яка спрямована на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, обмежується лише організаційно-керівними повноваженнями суду, чи мова також йде про можливість суду здійснювати з власної ініціативи процесуальні дії з метою отримання нових доказів (*Докладніше: Шевчук М.І. Ініціатива суду та її межі у з'ясуванні обставин кримінального провадження під час судового розгляду: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Львів, 2015. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Автореферат-14.pdf>*).

4. Обрання, скасування або зміна заходів забезпечення кримінального провадження в суді. Обрання, скасування або зміна запобіжного заходу в судовому розгляді. Під час судового розгляду суд за клопотанням сторони обвинувачення або захисту має право своєю ухвалою змінити, скасувати або обрати запобіжний захід щодо обвинуваченого. Вирішення питання судом щодо запобіжного заходу відбувається в порядку, передбаченому главою 18 КПК. Незалежно від наявності клопотань суд зобов'язаний розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу двомісячного строку з дня надходження до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру чи з дня застосування судом до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. За наслідками розгляду питання суд своєю вмотивованою ухвалою скасовує, змінює запобіжний захід у вигляді тримання під вартою або продовжує його дію на строк, що не може перевищувати двох місяців. До спливу продовженого строку суд зобов'язаний повторно розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою, якщо судові провадження не було завершено до його спливу. Під час здійснення судового провадження судом присяжних це питання вирішує головуючий. Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються під час судового провадження згідно з положеннями розділу II КПК з урахуванням рядку особливостей. Під час розгляду клопотання про надання тимчасового доступу до речей і документів суд також враховує причини, через які доступ не був здійснений під час досудового розслідування. Якщо судом під час судового провадження прийнято рішення про надання доступу до речей і документів, суд відкладає судовий розгляд на строк, достатній для здійснення такого заходу забезпечення кримінального провадження та ознайомлення учасників судового провадження з його результатами. Особа, яка під час судового провадження отримала речі і документи внаслідок здійснення тимчасового доступу до них, зобов'язана надати до них доступ у порядку, передбаченому ст. 290 КПК.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Визначте систему та значення загальних умов судового розгляду.
2. Розкрийте сутність та значення безпосередності судового розгляду.
3. Які повноваження головуючого в судовому засіданні?
4. Визначте правовий статус обвинуваченого у судовому розгляді.

5. Охарактеризуйте наслідки неявки до суду учасників судового розгляду.
6. Як визначені у КПК межі судового розгляду?
7. Назвіть підстави, порядок та наслідки зміни обвинувачення в суді.
8. Які підстави, порядок та наслідки висунення додаткового обвинувачення?
9. Назвіть підстави, порядок та наслідки відмови від підтримання державного обвинувачення?
10. Які підстави, порядок та наслідки початку провадження щодо юридичної особи?
11. Розкрийте правила обрання, скасування або зміни заходів забезпечення кримінального провадження в суді.
12. Охарактеризуйте правила обрання, скасування або зміни запобіжного заходу в судовому розгляді.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАД СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

План заняття

1. Поняття засад кримінального провадження (принципів кримінального процесу). Значення нормативного закріплення засад (принципів) для забезпечення правильного і точного застосування кримінально-процесуального законодавства.

2. Використання практики ЄСПЛ при тлумаченні змісту засад кримінального провадження.

3. Моральні засади кримінального провадження.

4. Особливості реалізації в кримінальному судочинстві загальносоціальних і загальноправових засад (принципів).

5. Засади (принципи) кримінального процесу, що реалізуються на всіх його стадіях.

6. Засади (принципи), що реалізуються в досудовому провадженні;

7. Засади (принципи), що реалізуються в судовому провадженні.

Завдання 1. Опрацювати відповідну практику ЄСПЛ щодо галузевих засад кримінального процесу та оформити в таблиці/презентації.

Засади (принципи), що реалізуються на всіх його стадіях:

- *презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини («Шагін проти України», «Довженко проти України», «Барбера, Мессегуе і Джабардо проти Іспанії», «Грабчук проти України», «Аленне де Рібемон проти Франції»);*
- *забезпечення права на захист («Артіко проти Італії», «Балицький проти Укр», «Шабельник проти України», «Яременко проти України», «Титаренко проти України»);*
- *публічність*

Засади (принципи), що реалізуються в досудовому провадженні:

- *недопустимість розголошення відомостей ДР*
- *нагляд прокурора, відомчий та судовий контроль за законністю дій органів, що здійснюють досудове провадження*

Засади (принципи), що реалізуються в судовому провадженні:

- *безпосередність дослідження показань, речей і документів («Корнєв і Карпенко проти України», «Жогло проти України», «Аль-Хавайя і Тахері проти Сполученого Королівства», «Шачашивілі проти Німеччини»);*
- *гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами («Монель проти Швеції», «Моріс проти Швеції», «Лучанінова проти України», «Ле Конт, Ван Льовен та Де Мейер проти Бельгії»);*

- змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості
- підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором
- забезпечення вільного оскарження рішень суду
- обов'язковість рішень суду

Задача 1. До поліції звернувся Л. з заявою про вчинення Г. злочину, передбаченого ч. 1 ст. 176 КК (порушення авторського права). Заявник стверджував, що Г. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук, а також видав наукову монографію з викладенням основних положень дисертації, майже 70 відсотків тексту і дисертації і монографії відтворюють його наукову працю, яку було опубліковано за два роки до надання Г. своїх робіт.

Заяву було внесено до ЄРДР, розпочато досудове розслідування, призначено відповідну експертизу.

Через місяць після початку досудового розслідування Л. звернувся з заявою, в якій просив закрити провадження в зв'язку з тим, що він відмовляється від підтримання обвинувачення.

Слідчий повідомив Г. про подання Л. заяви та пояснив йому, що кримінальне провадження буде закрито згідно з п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК. Г. заперечує проти закриття провадження, наполягає на судовому розгляді і ухваленні судом виправдувального вироку. Г. стверджує, що про заяву Л. стало відомо за місцем його роботи, про порушення ним автрських прав були повідомлення в місцевій газеті, чим його було скомпроментовано, він вважає, що тільки виправдувальний вирок зможе його реабілювати.

Яке рішення слід ухвалити в даному провадженні?

Який зміст та значення принципу доступу до правосуддя?

В чому проявляється принцип диспозитивності у кримінальному провадженні?

Задача 2. В районному суді розглядається кримінальна справа, в якій притягнуто до кримінальної відповідальності Блажка за заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (ч. 1 ст. 121 КК). Після дослідження доказів, наданих сторонами, суд перейшов до судових дебатів. Прокурор пропонував визнати Блажка винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 121 КК, наводив відповідні аргументи, пропонував свою оцінку доказів, вважав, що обвинуваченого необхідно засудити до 5 років позбавлення волі. Потерпілий підтримав думку прокурора. Захисник та обвинувачений стверджували, що напад вчинив потерпілий, а обвинувачений захищався та перевищив межі необхідної оборони, отже, його дії слід кваліфікувати за ст. 124 КК, а в зв'язку із зміною обстановки звільнити від кримінальної відповідальності.

Згідно з ч. 1 ст. 31 КПК кримінальне провадження в суді I інстанції здійснювалось суддею одноособово. Суддя не мав достатнього досвіду у розгляді кримінальних справ, тому після судових дебатів перед останнім словом

обвинуваченого він оголосив перерву в судовому розгляді та зі свого кабінету зателефонував судді апеляційного суду та консультувався з ним щодо правильної кваліфікації, виклавши встановлені в справі обставини.

Чи припустився суддя порушення принципів кримінального провадження?

Задача 3. Слідчий здійснює досудове провадження щодо С., якому зроблено повідомлення про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 367 КК (службова недбалість). Підозрюваному було роз'яснено його права, передбачені ст. 42 КПК, в тому числі, право мати захисника. Від участі захисника С. відмовився. Оскільки в кримінальному провадженні не були встановлені підстави для обов'язкового призначення захисника, слідчий та прокурор захисника не призначали. С. не визнавав себе винним, і стверджував, що він дійсно припускався певної недбалості, але істотної шкоди не заподіяв.

Під час судового провадження обвинувачений також відмовився від участі захисника. Суд своїм вироком засудив Сомова до трьох років позбавлення волі з позбавленням права займати посади, пов'язані з розпорядженням матеріальними цінностями, на строк три роки та штрафом в розмірі п'ятисот неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Чи був в даному кримінальному провадженні реалізований принцип забезпечення права на захист?

Розкрийте зміст та значення принципу забезпечення права на захист, форми реалізації цього принципу.

Задача 4. Д. був засуджений за ст. ст. 358 ч. 1, 190 ч. 1, 358 ч. 3 КК за підробку документів та використання їх з метою одержання кредиту в АКБ «Укрсоцбанк», а також заволодінні грошима у розмірі 10 тис. грн. шляхом обману.

У вироку суд, обираючи покарання, послався на те, що він враховує особистість обвинуваченого, характер та ступінь суспільної небезпечності вчиненого ним діяння, а також невизнання обвинуваченим своєї вини.

Дайте оцінку наведеному фрагменту вироку з урахуванням дії принципів кримінального провадження.

Література

1. Аленін Ю.П., Волошина В.К. Поняття та система принципів кримінального провадження. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Том XIV. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/tom-xiv>
2. Беспалько І. Визначення поняття загальних засад кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 242-247. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/5/48.pdf>
3. Вегера-Іжевська І.В. Забезпечення права на недоторканність житла чи іншого володіння особи в кримінальному провадженні: монографія. наук. ред. О.Г. Шило. Харків: Право, 2019. 232 с.

4. Волошина В.К. Щодо окремих аспектів реалізації принципу пропорційності під час застосування запобіжних заходів в кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6. 2019. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv>
5. Волошина В.К. Прокурор як суб'єкт забезпечення принципу розумності строків у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. № 3. 2019. URL: <http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/Porivnyalno-analitichne-pravo-3-2019-1.pdf>
6. Волошина В.К. Щодо права на ефективний захист у кримінальному провадженні та практиці ЄСПЛ. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 225-229.
7. Волошина В.К. Верховенство права та законність як принципи кримінального провадження в розрізі практики Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 250-255.
8. Галаган О.І., Письменний Д.П. Поняття та система засад (принципів) кримінального провадження. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. К., 2013. № 4. С. 167-172.
9. Капля О.М. Верховенство права в системі засад (принципів) кримінального провадження. *Європейські перспективи*. № 3. 2018. С. 55-61.
10. Козаченко В.І. Засада законності у кримінальному процесі Федеративної Республіки Німеччини та України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2018. 20 с.
11. Коровайко О. Проблеми регламентації засади рівності перед законом і судом у кримінальному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 238-243. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/12/45.pdf>
12. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 288 с.
13. Кучинська О.П., Фулей Т.І., Бараннік Р.В. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини: монографія. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. 228 с. URL: http://www.nsj.gov.ua/files/1397569500принципи_крим_пров.pdf
14. Кучинська О. П. Системність принципів кримінального провадження як визначальний фактор їх ефективного регуляторного впливу на кримінально-процесуальні відносини. *Адвокат*. 2017. № 1 (36). С. 7-11.
15. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.В. Ківалова, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченка. Х.: Одісей, 2013.
16. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія. Київ: Юрінком інтер, 2013.
17. Мамка Г.М. Засади кримінального провадження: наукові та правові основи: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Ірпінь, 2019. URL: <https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Aref-Мамка-друк.pdf>

18. Михайленко В.В. Реалізація засади верховенства права у кримінальному провадженні: дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Київ, 2019. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/13968/1/dysertatsia_mykhailenko_vv.pdf
19. Мирошніченко Т.М. Загальні засади кримінального провадження як гарантія реалізації прав потерпілого під час кримінального процесуального доказування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. 2018. Випуск 51. Том 2. С. 131-134. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15923/1/Miroshnichenko_131-134.pdf
20. Назаров В.В. Засади кримінального провадження та проблеми їх реалізації під час досудового розслідування. Правова держава. 2019. № 34 (2019). С. 76-82. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/169539>
21. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
22. Нор В.Т., Крикливець Д.Є. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею. Львів, 2017. 376 с.
23. Пешій Д.А. Засада законності та її забезпечення у досудовому кримінальному провадженні: дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Київ, 2016. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1413/1/pyeshij_dis.pdf
24. Столітній А. Формування та розвиток засад кримінального процесу в Україні в умовах електронного кримінального провадження. Вісник Національної академії прокуратури України. 2016. № 3 (45). С. 95-99. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2016_3_16
25. Шило О.Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України. Х.: Право, 2011. 472 с.
26. Шило О.Г. Проблеми адаптації кримінального процесуального законодавства України до права Європейського Союзу. Вісн. Нац. акад. прав. Наук України. 2016. № 2. С. 109-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2016_2_11

ТЕМА 2. ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ: ПРОБЛЕМАТИКА В УМОВАХ ЗМІНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

План

1. Теорія доказів як розділ науки кримінального процесуального права. Предмет теорії доказів. Доказове право, поняття, значення доказового права у вирішенні завдань кримінального провадження.
2. Теорія пізнання як основа теорії доказів і доказового права. Доказування як різновид пізнання. Особливості пізнання в кримінальному провадженні.
3. Поняття та види доказування у кримінальному провадженні.

4. Предмет доказування у кримінальному провадженні. Структура предмету доказування. Зміст обставин, що становлять кінцеву мету доказування. Поняття проміжних (доказових) фактів і допоміжних фактів. Локальний предмет доказування, його значення для прийняття проміжних процесуальних рішень.

5. Докази в кримінальному процесі: поняття та властивості.

6. Проблемні аспекти визнання доказів недопустими.

Теми доповідей/рефератів/презентацій:

- Концепції допустимості доказів
- Питання допустимості доказів у практиці Верховного Суду.
- Питання допустимості доказів у практиці Конституційного Суду України.
- Стандарти доказування в кримінальному провадженні.

Задача 1. Слідчий розпочав досудове розслідування за фактом вчинення вбивства Сомова. Сомова було знайдено в його квартирі з ножевим пораненням, внаслідок якого настала смерть. Як свідка слідчий допитав сусіда загиблого, Мартовського. Мартовський пояснив, що він бачив, як 10 вересня приблизно о 20 годині (день і час, коли, за припущенням, було вчинено вбивство) з під'їзду, де знаходиться квартира потерпілого, виходив Саприкін; Саприкіна він добре знає, оскільки раніше Саприкін мешкав в тому ж будинку, де проживали загиблий Сомов і Мартовський, а кілька років тому Саприкін придбав собі іншу квартиру, але іноді він заходив до Сомова, як вважав Мартовський, у Сомова та Саприкіна були «спільні справи». Далі Мартовський розповів, що його маленький онук гуляв на дворі, тому він часто підходив до вікна і дивився у двір. Саме з вікна він і бачив, як Саприкін виходив з під'їзда Сомова.

Слідчий викликав та допитав як свідка Саприкіна, і той пояснив, що з Сомовим у нього були дружні стосунки, іноді він заходив до нього, але 10 вересня він до Сомова не приходив, хто і чому вбив Сомова, він не знає. Слідчий ознайомив Саприкіна з показаннями Мартовського, і Саприкін заявив, що Мартовський або помиляється, або свідомо дає неправдиві показання, що легко перевірити. Саприкін стверджує, що з вікна квартири Мартовського взагалі не можна побачити під'їзд, де знаходиться квартира Сомова.

Слідчий має намір перевірити показання свідків і з'ясувати, чи заходив Саприкін в будинок, де знаходиться квартира Сомова, а також встановити, чи міг взагалі Мартовський з вікна бачити ту частину двора, де міститься квартира Сомова.

Чи входять обставини, які має намір встановити слідчий на даному етапі розслідування, до предмету доказування?

Задача 2. К. був притягнений до кримінальної відповідальності за вчинення умисного вбивства своєї дружини за ч. 1 ст. 115 КК. На досудовому розслідуванні К. себе винним не визнавав, слідчий вважав, що ним зібрані достатні докази для направлення справи до суду з обвинувальним актом. В судовому засіданні після оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акту головуючий відповідно до ст. 348 КПК встановив особу

обвинуваченого, роз'яснив йому суть обвинувачення, запитав, чи зрозуміле йому обвинувачення, чи визнає він себе винним, чи бажає давати показання суду. Обвинувачений відповів, що обвинувачення йому зрозуміле, винним він себе визнає, а показання давати відмовляється, оскільки не хоче «ворошити минуле». В судовому засіданні були досліджені надані сторонами докази, проведені судові дебати. Від участі в дебатах обвинувачений відмовився, а в останньому слові заявив, що він визнає себе винним і довіряє суду вирішити свою долю.

Суд ухвалив обвинувальний вирок, в мотивувальній частині якого сформулював обвинувачення, яке визнав доведеним, і як на один з доказів послався на визнання обвинуваченим своєї вини.

Чи обґрунтоване таке посилання? Що є доказом в кримінальному провадженні?

Задача 3. До ЄРДР було внесено відомості по факту кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК (порушення Правил дорожнього руху, що призвело до наїзду на пішохода, який внаслідок одержаних тілесних пошкоджень помер на місці події). Автомобілем «SKODA OKTAVIA», котрим було здійснено наїзд, керував Пивовар, який категорично заперечував свої вину, вважаючи, що він правил дорожнього руху не порушував.

Слідчий, встановлюючи обставини дорожньо-транспортної пригоди, допитав Пивовара як свідка, а потім провів з його участю слідчий експеримент (Пивовар брав участь у слідчому експерименті як свідок) з метою перевірки та уточнення наданих Пивоваром відомостей щодо обставин ДТП. Під час слідчого експерименту Пивовар пояснював, як відбувалися події, внаслідок яких потерпілий потрапив під колеса його авта.

За клопотанням слідчого (погодженого з прокурором) слідчий суддя призначив автотехнічну експертизу, експертам було надано протокол огляду місця події та протокол слідчого експерименту. Експерти дійшли висновку, що події, внаслідок яких стався наїзд на потерпілого, не могли відбуватися так, як пояснював Пивовар під час слідчого експерименту. Пивовар припустився порушення правил дорожнього руху (вказані конкретні пункти правил), внаслідок чого і стався наїзд. Слідчий повідомив Пивовару про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК. Після завершення досудового розслідування обвинувальний акт щодо Пивовара направлений до суду.

Під час судового розгляду прокурор серед інших джерел доказів надав суду протокол огляду місця події, протокол слідчого експерименту, висновок експертизи. Захисник обвинуваченого звернувся з клопотанням про визнання недопустимим висновку експертизи з таких підстав: під час слідчого експерименту Пивовар давав показання як свідок, а після цього йому було повідомлено про підозру; відповідно до ч. 2 ст. 87 КПК недопустимими є докази, що були отримані з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні; на показаннях, які давав Пивовар під час слідчого експерименту ґрунтується висновок експерта, а згідно з ч. 1 ст. 87 КПК докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини також визнаються недопустимими.

*Дайте оцінку аргументам, які висловив захисник.
Сформулюйте позицію прокурора за заявленим клопотанням.
Що означає така умова допустимості доказів як належне джерело?
Які джерела доказів були створені внаслідок проведення слідчих
(розшукових) дій, зазначених у задачі?*

Література

1. Аленін Ю.П., Лукашкіна Т.В. Локальний предмет доказування в кримінальному процесі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 4.
2. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. 504 с.
3. Аленін Ю.П., Мурзановська А.В. Методологія кримінально-процесуальної науки: сучасний стан та перспективи розвитку. *Право України*. 2019. № 9. С. 17-30.
4. Басай Н.М. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України: підстави, процесуальний порядок і правові наслідки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2012. 22 с.
5. Брич Л.П. Застосування практики Європейського суду з прав людини як джерела права для оцінки допустимості та достовірності доказів у кримінальних провадженнях в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 253-266.
6. Вапнярчук В.В. Допустимість доказів (доказування) в практиці Європейського Суду. *Публічне право*. 2015. № 2. С. 177-183.
7. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Х.: Юрайт, 2017. 408 с.
8. Воробчак А.Р. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2019. 236 с.
9. Гмирко В.П. Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація: моногр. Дніпропетровськ: Акад. митної служби України, 2010.
10. Гмирко В.П. Генеза теорії доказів вітчизняного кримінального процесу: методологічна рефлексія. *Часопис Нац. ун-ту «Остроз. акад.»* Серія: право. 2015. № 2. С. 1-60. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15hvppmr.pdf>
11. Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Теорія доказів у кримінальному судочинстві: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2016. 80 с.
12. Калиновська М. Межі кримінального процесуального доказування під час застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 243-248. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/42.pdf>

13. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. 618 с.
14. Козленко А.А. Належність та допустимість доказів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 252 с.
15. Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи. Автореф. дис. ... д.ю.н. Одеса, 2020. 44 с.
URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/13756/Крет%20Г.Р..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
16. Крет Г.Р. Стандарти доказування у системі понятійно-категоріального апарату теорії кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С.43-53. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/4_2018_kret.pdf
17. Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування в системі стандартів справедливого правосуддя у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 4 (29) Том 1. С. 178-182. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v4-1_2019/37.pdf
18. Крет Г.Р. Імплементція стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальне процесуальне законодавство України і практику національних судів. *Право і суспільство*. 2019. № 2. С. 215-220. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/2_2019/part_1/38.pdf
19. Крицька І.О. Речові докази у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид.наук: 12.00.09. Харків, 2017. 261 с.
20. Лань О.Ю. Захисник як суб'єкт доказування у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2016. 226 с.
21. Литвин О.В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 214 с.
22. Лобойко Л.М. Співвідношення даних досудового розслідування і доказів. *Право України*. 2014. № 10. С. 82-88.
23. Лукашкіна Т.В. Участь сторони захисту в доказуванні на досудовому розслідуванні у кримінальному провадженні України. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. URL: http://pap.in.ua/2_2017/53.pdf
24. Лукашкіна Т.В. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні України. *Вісник Південного регіонального центру національної академії правових наук України*. 2017. № 11. С.137-143. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2017_11_21.
25. Лукашкіна Т.В. Деякі проблеми визначення підстав для зупинення досудового розслідування у кримінальному провадженні України. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія*. Одеса, 2018. С. 702-729. URL:

http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9497/Kol_monogr_CPC2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y

26. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
27. Осетрова О.С. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Київ, 2016. 216 с.
28. Панова А.В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: монографія. Харків: Право, 2017. 256 с.
29. Панова А.В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Харків, 2017. 20 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12538/1/Panova_2016.pdf
30. Погорецький М. Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання. *Право України*. 2014. № 10. С. 12-25. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravoukr_10_14/Pogoretskyi_10_14/
31. Погорецький М.А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravoukr_10_14/Pogoretskyi_10_14/
32. Погорецький М.А., Міцкан О.А. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у практиці Європейського суду з прав людини: вплив на вітчизняну правозастосовну практику. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 37-49.
33. Погорецький М.А., Міцкан О.А. Стандарт доказування «достатня підстава». *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 31-42. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2019_POGORETSKIY_MITSKAN.pdf
34. Слюсарчук Х.Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2017. 23 с. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Avtoref_Slusarchyk_.pdf
35. Старенький О.С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика: моногр. / за загал. ред. д.ю.н., проф. М.А. Погорецького. К.: Алерта, 2016. 336 с.
36. Степаненко А.С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. 234 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7009/Дисертація%20Степаненко%20А.С..pdf?sequence=4&isAllowed=y>
37. Степаненко А.С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7009/Степаненко%20А.С..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
38. Степаненко А.С. Теорія та практика застосування стандарту доказування «поза розумним сумнівом» Європейським судом з прав людини. *Вісник*

- кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 184-191.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2015_4_28.
39. Сучасний кримінальний процес країн Європи: монографія; за ред. В.В. Луцика та В.І. Самаріна. Харків: Право, 2018. 792 с.
40. Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / За заг. ред. В.М. Тертишника. К.: Алерта, 2015. 294 с. URL: http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2019/1/Tertishnik_Teoriya_dokaziv_150430_avt.pdf
41. Теорія та практика кримінального процесуального доказування: навч. посібник для підготовки до іспиту / В.В. Вапнярчук, С.В. Давиденко, О.В. Капліна та ін. Харків: Право, 2021. 276 с.
42. Шило О.Г. Загальна характеристика показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 151-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2015_1_21
43. Шумило М.Є. Поняття доказів у кримінальному процесі: пролегомени до розуміння «невловного» феномену доказового права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 95-104. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Shumilo.pdf
44. Юдківська Г. Допустимість доказів як одна з гарантій справедливого судового процесу відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод. *Слово Національної школи суддів України*. 2014. № 1. С. 7-13.

ТЕМА 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

План

1. Примус і переконання в механізмі кримінально-процесуального регулювання.
2. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження.
3. Поняття, цілі і значення запобіжних заходів. Система та види запобіжних заходів. Підстави застосування запобіжних заходів і обставини, що враховуються при обранні запобіжних заходів. Обґрунтованість підозри у контексті практики ЄСПЛ.
4. Кримінально-процесуальна відповідальність.

Теми доповідей/рефератів/презентацій:

- Пропорційність обмеження прав людини при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження: належність, необхідність, балансування.

Задача 1. Головний інженер транспортного підприємства «Південь-Транс», Г., притягнутий до кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки

дорожнього руху, внаслідок якого загинули двоє людей (ч. 3 ст. 286 КК). До нього був обраний запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання. Слідчий звернувся до слідчого судді з клопотанням, погодженим з прокурором, про відсторонення підозрюваного від посади. В клопотанні було зазначено, що під час досудового розслідування зібрані докази, які достатньо обгрутовують підозру у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 286 КК. Як головний інженер підозрюваний повинен забезпечувати дотримання правил безпеки дорожнього руху підлеглими йому водіями підприємства «Південь-Транс», контролювати їх. Але оскільки він сам вчинив грубе порушення таких правил, він не має морального права вимагати від інших дотримання цих правил. Крім того, слідчий зазначив, що Г. вже двічі не з'являвся за викликом для участі в провадженні слідчих (розшукових) дій. Тільки після того, як слідчий нагадував йому про можливість приводу, він з'являвся до слідчого.

Дайте оцінку обгрунтованості клопотання.

Задача 2. Бережний обвинувачується у заволодіння чужим майном шляхом зловживання своїм службовим становищем в особливо великих розмірах (ч. 5 ст. 191 КК). З метою забезпечення можливої конфіскації майна підозрюваного (як передбачена в санкції ч. 5 ст. 191 КК) слідчий (за погодженням з прокурором) звернувся до слідчого судді з клопотанням про накладення арешту на майно підозрюваного. Своєю ухвалою від 29 березня слідчий суддя задовольнив клопотання та наклав арешт на майно, яке на праві власності належало Бережному.

17 квітня (того ж року) слідчий відповідно до ст. 279 КПК змінив повідомлення про підозру, кваліфікував дії Бережного за ч. 4 ст. 191 КК – заволодіння чужим майном шляхом зловживання своїм службовим становищем у великих розмірах.

Бережний вважає, що у нього є підстави для того, щоб поставити питання про скасування арешту майна.

Чи має він таке право, чи є підстави для скасування арешту майна, до кого, в якому порядку він міг би звернутися з зазначеним питанням?

Задача 3. Слідчий здійснює досудове розслідування відносно Кравця, якому було зроблено повідомлення про підозру у заподіянні тяжких тілесних ушкоджень (ч. 1 ст. 121 КК). Захисник підозрюваного має намір самостійно залучити експерта та доручити йому проведення медичної експертизи щодо тяжкості тілесних ушкоджень, які одержав потерпілий Ватажнюк, строку та механізму їх заподіяння. Захисник вважає, що частину ушкоджень потерпілий одержав за кілька днів до бійки з підозрюваним, крім того, наявні у потерпілого ушкодження, на думку захисника, слід віднести до категорії середньої тяжкості.

Для проведення експертизи захисник має намір одержати медичні документи з лікарні, де знаходився на лікування потерпілий. Для одержання таких документів захисник звернувся до слідчого судді з клопотанням про надання тимчасового доступу до медичних документів та вилучення їх на період проведення експертизи.

Слідчий суддя розглянув клопотання та задовольнив його, надавши тимчасовий доступ до документів, про які йшлося у клопотання захисника.

Звернувшись до лікарні з ухвадою слідчого судді, захисник одержав відмову у наданні документів, йому пояснили, що документи загублено, або хтось їх викрав.

Що може вдіяти в такому випадку захисник?

Задача 20. В місцевому суді розглядається провадження, у якому п'ятеро осіб обвинувачуються у хуліганстві, яке було вчинено групою осіб із застосуванням холодної зброї, а також інших предметів, заздалегідь заготовлених для нанесення тілесних ушкоджень (ч. 4 ст. 296 КК). Обвинувачені Продан, Мішко та Саблін уклали договори з адвокатами і в судовому засіданні брали участь їх захисники, а обвинувачені Картопляний і Савостін від участі захисників відмовилися.

Після відкриття судового засідання обвинувачені Картопляний, Савостін та Мішко поводитися зухвало, після оголошення складу суду та прізвищ інших учасників судового провадження, роз'яснення права відводу, почали вигукувати образливі вимоги щодо відводу всіх суддів та прокурорів взагалі, роздані їм пам'ятки про права демонстративно розірвали, почали голосно перемовлятися з присутніми в залі знайомими.

Яким чином може реагувати суд на порушення порядку судового засідання?

Література

1. Інструкція про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України 26.08.2014 № 872/88/537 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14>
2. Аленін Ю. П. Заходи кримінально-процесуального примусу. *Кримінально-процесуальне право України*. Харків: Одіссей, 2009. С. 325-329.
3. Андрушко О.В. Система юридичної відповідальності за правопорушення в кримінальному процесі. Наукові праці НУ ОЮА. С. 17-26. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom23/4.pdf>
4. Андрушко О.В. Теорія та практика юридичної відповідальності за правопорушення в кримінальному процесі: монографія. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2020. 480 с.

5. Авраменко О.В. Заходи забезпечення кримінального провадження [Текст] : навч. посіб. / О.В. Авраменко, Р. І. Благута, А. Я. Хитра ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 191 с.
6. Агакерімов О.Н. Домашній арешт в системі запобіжних заходів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 226 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5958/Дисертація%20Агакерімов%20О.Н..pdf?sequence=4&isAllowed=y>
7. Арланова Р.Д. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 147-149. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2017/39.pdf
8. Бабіч Л. М. Застава як вид запобіжного заходу у кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Бабіч Лідія Миколаївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2014. 19 с.
9. Бабіч Л.М. Застава як вид запобіжного заходу у кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. 2014. 250 с.
10. Білецька К.К. Особиста порука як запобіжний захід: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 240 с.
11. Гловюк І.В. Пропорційність та механізм кримінально-процесуального регулювання: теорія і практика. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія*. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. С. 11-48. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9497/Kol_monogr_CPC2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y
12. Завтур В.А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2018. 20 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9117/Завтур%20В.А..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
13. Завтур В.А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2018. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9117/Завтур%20В.А..pdf?sequence=4&isAllowed=y>
14. Заходи забезпечення кримінального провадження: навч. посіб. / О.В. Авраменко, Р.І. Благута, А.Я. Хитра ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 191 с.
15. Заходи забезпечення кримінального провадження: наук.-практ. посіб. / [Богатирьова О.І., Галай А.О., Гладун О.З. та ін.]; за заг. ред. доктора юридичних наук, професора В.Т. Маляренка. К.: Національна академія прокуратури України, 2015. 310 с.

16. Зінковський І.П. Повноваження слідчого при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження: дис. доктора філософії 081. Одеса, 2019. 281 с.
17. Калиновська М. Межі кримінального процесуального доказування під час застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 243-248. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/42.pdf>
18. Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Калуш: Петраш К.Т., 2020. 452 с.
19. Мурзановська А.В. Встановлення строку для ознайомлення сторін із матеріалами кримінального провадження при закінченні досудового розслідування: окремі питання правових наслідків. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Юридичні науки. 2016. № 3. С. 111-113.
20. Мурзановська А.В. Кримінально-процесуальна відповідальність за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7954/Мурзановська.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
21. Мурзановська А.В. Кримінально-процесуальна відповідальність за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7954/Мурзановська%20А.В.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
22. Мурзановська А.В. Кримінально-процесуальна відповідальність за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року: монографія. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. 192 с. URL: <https://oldiplus.ua/downloads/504.pdf>
23. Мурзановська А.В. Окремі питання конституювання системи заходів кримінально-процесуальної відповідальності. *Юридичний вісник*. 2016. № 4. С. 205-215.
24. Мурзановська А.В. Проблеми кримінально-процесуальної відповідальності в контексті підвищення ефективності досудового провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 153-157.
25. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
26. Починок В.М. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в системі заходів забезпечення кримінального провадження. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2018. Вип. 48. С. 161-169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2018_48_18

27. Фаринник В.І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика: монографія. К.: Алерта, 2017. 548 с.
28. Шило О.Г., Шаренко С.Л. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою: проблеми правового регулювання і правозастосування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 50-57.

ТЕМА 4. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

План

1. Критерії ефективності розслідування у контексті практики ЄСПЛ.
2. Початок досудового розслідування. Єдиний реєстр досудових розслідувань.
3. Підслідність, її види.
4. Поняття, види слідчих (розшукових) дій як основного способу збирання доказів у досудовому провадженні. Підстави і умови провадження слідчих (розшукових) дій. Су'єкти, уповноважені проводити слідчі (розшукові) дії. Особи, що залучаються до участі у провадженні слідчих (розшукових) дій. Гарантії прав особи при провадженні слідчих дій.
3. Система слідчих (розшукових) дій. Класифікація слідчих (розшукових) дій.
4. Негласні слідчі (розшукові) дії. Поняття та система негласних слідчих (розшукових) дій. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій.
5. Повідомлення про підозру. Підстави та порядок повідомлення про підозру. Зміст письмового повідомлення про підозру. Вручення письмового повідомлення про підозру. Зміна повідомлення про підозру.
6. Форми закінчення досудового розслідування.

Теми доповідей/рефератів/презентацій:

- Оскарження повідомлення про підозру.
- Особливості проведення дізнання.
- Підслідність: поняття, види та значення.
- Підстави для закриття кримінального провадження: поняття та види.

Задача 1. За повідомленням про виявлення трупа з ознаками насильницької смерті слідчий поліції виїхав на місце виявлення вбитого та провів огляд місця події і огляд трупа, склавши про це протокол. Особи, що виявили труп, були допитані як свідки. Повернувшись до відділення поліції, слідчий вніс відомості про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочав розслідування.

В ході розслідування слідчим були проведені наступні дії: призначена судово-медична експертиза для встановлення причин смерті; допитані свідки; затриманий і допитаний підозрюваний; проведений огляд підозрюваного;

підозрюваний був пред'явлений для пізнання свідкам; у нього в будинку проведений обшук. Відносно підозрюваного була призначена амбулаторна судово-психіатрична експертиза.

Оцініть правильність дій слідчого до внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР.

Проведення яких з перерахованих дій вимагає участі понятих, фахівця, захисника?

Яким чином необхідно оформити рішення про проведення вказаних процесуальних дій?

Чи потрібне отримання ухвали слідчого судді для провадження вказаних дій?

Задача 2. 17-річний Юзік був затриманий за підозрою у вчиненні ряду грабувань і розбійних нападів, які він здійснював у складі групи з 6 чоловік. До першого допиту як підозрюваного до участі у кримінальному провадженні був допущений захисник підозрюваного Юзіка, адвокат Дулевській, який після побачення зі своїм підзахисним був присутній на допиті Юзіка. Наступного дня після допиту слідчий провів одночасний допит підозрюваного Юзіка та потерпілої, а також слідчий експеримент за участю підозрюваного Юзіка. Дізнавшись про проведення цих слідчих (розшукових) дій, захисник Дулевській звернувся зі скаргою до слідчого судді, вказавши, що він мав намір брати участь у всіх слідчих (розшукових) діях, які проводилися б за участю його підзахисного, проте слідчий не проінформував його ні про одночасний допит підозрюваного Юзіка та потерпілої, ні про слідчий експеримент. Захисник вважає, що результати вказаних слідчих (розшукових) дій не можуть розглядатися як докази, оскільки були проведені без його участі.

Яке рішення повинно бути ухвалено за скаргою захисника?

Задача 3. При розслідуванні кримінального правопорушення слідчий викликав для допиту як свідка Драгуненко і роз'яснив йому, що при допиті буде застосований звукозапис. Драгуненко заявив, що він не зможе надавати свідчення, знаючи, що вони записуватимуться, оскільки це буде його бентежити. Слідчий роз'яснив Драгуненко, що застосування звукозапису передбачене законом, що в даному випадку є необхідність в застосуванні такого додаткового засобу фіксації показань, проте Драгуненко відмовився надавати показання, якщо буде застосований звукозапис. Слідчий нагадав йому про кримінальну відповідальність за ст. 385 КК України, але і після цього свідок наполягав на допиті без застосування звукозапису.

Як повинен поступити слідчий в даному випадку? Чи потрібна згода допитуваного на застосування звукозапису?

Задача 4. При здійсненні кримінального провадження щодо Петренка, якому повідомлено про підозру в зловживанні службовим становищем і в посадовому підробленні, в розпорядженні слідчого виявилися документи, в яких були підробки.

На допиті підозрюваний Петренко визнав себе винним і показав, що підробки виконані його рукою. Враховуючи зізнання підозрюваного, а також таку обставину, що для встановлення фактів підробок не потрібно обов'язкового проведення експертизи, слідчий вирішив експертизу не призначати. Крім того, слідчий протягом досить тривалого часу працював експертом в криміналістичній лабораторії і сам прийшов до висновку про те, що зміни в документах (підробки) виконані підозрюваним.

Чи правильне рішення слідчого (про відсутність необхідності призначати експертизу)?

Література

1. Конституція України: від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2-%D1%80>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
5. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційської комісії) 2011 р. «Верховенство права». URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr).
6. Посібник зі статті 5 Конвенції (право на свободу і особисту недоторканність). Стаття 5 Конвенції. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf
7. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затверджені Наказом Генерального прокурора 30.06.2020 р. № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#n11>
8. Інструкція з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затверджена наказом МВС України від 16.02.2018 № 111. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
9. Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяви повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затверджена наказом МВС № 1377 від 06.11.2015, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 01.12.2015 за № 1498/27943. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15>
10. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в

- запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>)
- 11.Аленін Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий. Одесса, 2002. 264 с.
 - 12.Аленін Ю.П. Напрями удосконалення законодавства з метою підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / за заг. ред. Ю. П. Аленіна ; відпов. за вип. І. В. Гловюк.* Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 656-679. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9497/Kol_monogr_CPC2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y
 - 13.Аркуша Л.І. Поняття та особливості використання негласних слідчих (розшукових) дій у розслідуванні злочинів. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року : ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відповід. за вип. І.В. Гловюк.* Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 1148 с. С. 680-702. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9497/Kol_monogr_CPC2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y
 - 14.Атаманов О. Зміна повідомлення про підозру на досудовому розслідуванні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2020. Том 114. № 1. С. 37-52. URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/scientbul/article/view/1187>
 - 15.Головко Б.Ю. Звільнення особи від кримінальної відповідальності як окрема форма закінчення досудового розслідування та її значення у діяльності прокурора в кримінальному провадженні. Форум права. 2017. № 5. С. 91-98. URL: <https://forumprava.pp.ua/files/091-098-2017-5-----14-.pdf>
 - 16.Гринюк В.О. Повідомлення про підозру як форма здійснення первинного обвинувачення у кримінальному провадженні. *Форум права.* 2017. № 1. С. 20-25. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/301076.pdf>
 - 17.Гузела М., Палюх А. Поняття повідомлення про підозру в кримінальному провадженні. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13226/249-254.pdf>
 - 18.Благута Р.І. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми підготовки та проведення. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 147-152. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4663/1/27.pdf>
 - 19.Дрозд В.Г. Розгляд клопотань під час досудового розслідування: дискусійні аспекти. URL: http://naukaipravoochona.com/journal/ukr/2019_3/12.pdf
 - 20.Кримінальний процес: навчальний посібник / колектив авторів [електронне видання]. Одесса, 2020. 669 с. URL: <https://bit.ly/33X14My>

21. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.В. Ківалова. Х.: Одісей, 2013.
22. Капліна О.В. Проблеми вдосконалення нормативного регулювання проведення слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 40-48. URL: http://vkslaw.univ.kiev.ua/images/verstka/1_2015_Kaplina.pdf
23. Литвичук О.І. Електронні докази. Обшук. Частина 1. Х.: Фактор, 2020. 80 с. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/ПДФ_%20Electronni%20Dokazy%20Obshuk%20Part1.pdf
24. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
25. Павлишин А.А., Слюсарчук Х.Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні Львів : Видавництво ТзОВ «Колір ПРО», 2018. 292 с.
26. Салматов О.В. Розмежування огляду від інших слідчих (розшукових) дій, що обмежують недоторканність житла чи іншого володіння особи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Випуск 2. Том 2. С. 141-144. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3561/Стаття%20Розмежування%20огляду.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
27. Сергеева Д.Б., Старенький О.С. Слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх: до визначення поняття. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 81-89. URL: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2017_Sergeeva_Starenkyi.pdf
28. Слідчі (розшукові) дії: навч. посібник / О.В. Авраменко, Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Р. І. Благути та Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 416 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/373/1/Слідчі%20розшукові%20дії-навч%20посібник.pdf>
29. Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні. Навчальний посібник у схемах і таблицях. Київ. 2015. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1712/1/посібник%20СПД.pdf>
30. Салматов О.В. Розмежування огляду від інших слідчих (розшукових) дій, що обмежують недоторканність житла чи іншого володіння особи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Випуск 2. Том 2. С. 141-144. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3561/Стаття%20Розмежування%20огляду.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
31. Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні. Навчальний посібник у схемах і таблицях. Київ. 2015. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1712/1/посібник%20СПД.pdf>
32. Слюсарчук Х.Р. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія право*. 2017. Випуск 42. С. 238-241.

33. Слюсарчук Х.Р. Оскарження повідомлення про підозру у кримінальному провадженні: *Contra Spem Spero!* Право і суспільство. 2019. № 4. С. 314-322. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/4_2019/49.pdf
34. Тактика проведення слідчого експерименту під час досудового розслідування [Текст] : метод. рек. / [П.Є. Антонюк, А.О. Антощук, В.В. Пясковський, А.В. Самодін, та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 70 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/18811/1/Методичні%20рекомендації%20Слідчий%20експеримент.pdf>
35. Татаров О. Проблеми повідомлення про підозру та шляхи їх вирішення. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. № 4. С.179-186. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/4-2015/tatarov.pdf>
36. Туманянц А.Р. Інститут підозри у кримінальному процесі та його значення за новим КПК України. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12169/1/Tumanync_168-172.pdf
37. Торбас О.О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України: моногр. Одеса: Юридична література, 2015. 168 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7335/torbas_o_o_formi_zakinchennya_dosudovogo_rozsliduvannya_za_k.pdf?sequence=1&isAllowed=y
38. Шило А.В. Використання в кримінальному провадженні відомостей, отриманих в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій: дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Харків, 2019. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Shilo/d_Shilo.pdf
39. Шкеблей В.А. Способи та порядок вручення письмового повідомлення про підозру. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 4. С. 110-114. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14886/Shkelebei_Sposoby_ta_poriadok_vruchennia_pysmovoho_povidomlennia_pro_pidozru.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ТЕМА 5. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

План

1. Загальні умови судового розгляду. Зміст і значення вимог безпосередності, усності, гласності, незмінності складу суду, безперервності судового розгляду.

2. Межі судового розгляду. Зміна обвинувачення в суді. Висунення додаткового обвинувачення. Відмова від підтримання державного обвинувачення. Початок провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду. Погодження зміни обвинувачення, висунення нового обвинувачення та відмови від підтримання державного обвинувачення, початку провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду.

3. Поняття, значення судового слідства. Оголошення обвинувального акта, позовної заяви. Роз'яснення обвинуваченому суті обвинувачення.

4. Ухвалення та проголошення судового рішення. Таємниця наради суддів.

5. Обрання, скасування або зміна заходів забезпечення кримінального провадження в суді. Обрання, скасування або зміна запобіжного заходу в судовому розгляді.

Теми доповідей/рефератів/презентацій:

- Судовий розгляд за відсутності обвинуваченого (in absentia).
- Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження.
- Спрошене провадження щодо кримінальних проступків.
- Провадження в суді присяжних.
- Окрема думка судді.

Задача 1. Захисник обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 122 КК, заявив клопотання про в порядку тимчасового доступу до документів встановити місцезнаходження медичної документації потерпілого ОСОБА_3 – медичної картки та рентген знімків – які були покладені в основу висновку експерта, так як в матеріалах кримінального провадження дані документи відсутні.

Оцініть обґрунтованість клопотання захисника. Яке рішення повинен прийняти суд?

Варіант 2. Здійснюється судовий розгляд кримінального провадження за обвинуваченням П. за ч. 1 ст. 187 КК України.

Задача 2. В ухвалі суду вказане наступне: "Згідно з реєстром матеріалів досудового розслідування відносно обвинуваченого обрано запобіжний захід взяття під варту який було продовжено судом в порядку ч. 3 ст. 331 КПК до 31 липня 2015 року включно. Судом відповідно до положень ч. 3 ст. 331 КПК, у зв'язку з тим що розгляд кримінального провадження триває, було поставлено на розгляд питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу визначеного судом в порядку ст. 331 КПК строку. Прокурор в судовому засіданні вважав доцільним продовження тримання обвинуваченого під вартою. Потерпілі в судовому засіданні не заперечували проти продовження відносно обвинуваченого раніше обраного запобіжного заходу. Обвинувачений та його захисники в судовому засіданні не заперечували проти продовження раніше обраного запобіжного заходу. Оскільки від учасників судового провадження не надійшло клопотань в порядку ч. 1 ст. 331 КПК про зміну або скасування раніше обраного запобіжного заходу, суд з урахуванням положень ст.ст. 177, 178, 183, 197 КПК вважає доцільним продовжити дію запобіжного заходу обраного відносно обвинуваченого на строк що не може перевищувати двох місяців, тобто до 09 вересня 2016 року, оскільки підстави застосування запобіжного заходу відносно обвинуваченого, визначенні

положеннями ст. 177 КПК та враховані судом при обранні даного виду запобіжного заходу на теперішній час не відпали".

Оцініть обґрунтованість ухвали суду.

Задача 3. А. підозрювався у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 358 КК. Досудове розслідування було розпочато 23 листопада 2012 року. Судовий розгляд тривав 2 роки. Під час судового розгляду були проведені наступні судові дії: допитані троє свідків, обвинувачений, досліджено підроблений документ. Сім разів суд відкладав судові засідання у зв'язку з неприбуттям прокурора, про що інформував відповідну прокуратуру. Двічі судові засідання відкладалося через необхідність підготовки захисником клопотання про призначення повторної експертизи та підготовки захисника до участі у судових дебатах. А. вирішив звернутися до Європейського Суду з прав людини, вважаючи що відносно нього порушено ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Чи здійснено кримінальне провадження в розумні строки? Які критерії для визначення розумності строків кримінального провадження?

Задача 4. Розглянувши клопотання обвинуваченого про зміну запобіжного заходу у кримінальному провадженні за обвинуваченням В. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст.121 КК, суд зазначив: "18 червня 2015 року у судовому засіданні обвинуваченим було заявлено клопотання про зміну запобіжного заходу з тримання під вартою на більш м'який запобіжний захід не пов'язаний з триманням під вартою, а саме домашній арешт. В обґрунтування свого клопотання обвинувачений зазначив, що щиро кається у скоєному, має на утриманні матір похилого віку, яка потребує допомоги. Захисник обвинуваченого підтримав клопотання. Потерпілий заперечив проти зміни запобіжного заходу обвинуваченому. Прокурор вказав, що відсутні підстави для зміни запобіжного заходу.

Суд, заслухавши думку учасників судового провадження, приходять до наступних висновків. Вирішуючи клопотання обвинуваченого про зміну запобіжного заходу, з огляду на обставини справи та особу обвинуваченого та те, що при обранні ОСОБА_2 запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою були враховані всі ризики, передбачені ст. 177 КПК, а також обставини, які враховуються при обранні запобіжного заходу, передбачені ст. 178 КПК, Враховуючи, вищевикладене, суд приходять до переконання, що застосований запобіжний захід відносно обвинуваченого відповідає конкретним підставам і меті запобіжного заходу, обґрунтованій підозрі, характеру та тяжкості діянь, які інкримінуються обвинуваченому."

Оцініть обґрунтованість ухвали суду.

Задача 5. У судовий розгляд у кримінальному провадженні за обвинуваченням П. у вчиненні умисного вбивства з'явився прокурор, потерпіла, десять свідків, було доставлено обвинуваченого, який перебуває під вартою.

Захисник А. не з'явився, причини неявки суду не повідомив, у обвинуваченого відомостей про причини відсутності захисника також немає.

Які наслідки неявки захисника? Чи вправі суд проводити судовий розгляд?

Література

1. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за січень 2021 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ohliad_KKS_01_2021.pdf
2. Аналіз здійснення судочинства Вищим антикорупційним судом у 1 півріччя 2021 року (як судом першої інстанції). URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/analyses/justice_22.07.2021.pdf
3. Антощак Д.І. Суть та значення загальних положень судового розгляду кримінального провадження. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. № 28. С. 127-130. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc28/33.pdf>
4. Бабаєва О.В. Підготовче провадження як самостійна стадія в системі кримінального судочинства України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право.* 2015. Вип. 35. Ч.2. Т. 3. С.126-132.
5. Бабуніч В.М. Теорія і практика перехресного допиту в суді: процесуальні і криміналістичні аспекти : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2015. 20 с.
6. Басай Н. М. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України: підстави, процесуальний порядок і правові наслідки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2012. 20 с.
7. Бісюк О.С. Окрема думка судді в кримінальному судочинстві України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2012. 20 с.
8. Бояров В.І. Скорочена процедура судового слідства та угода про визнання вини: проблемні питання нового Кримінального процесуального кодексу України. *Часопис цивільного і кримінального судочинства.* 2012. № 4(7). С. 150-154.
9. Гирович В.В. Процесуальні наслідки недотримання засади безпосередності та деякі особливості її дії // *Право і суспільство.* 2016. №2. Ч. 3. С. 178-183.
10. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. 712 с.
11. Гринюк В.О. Проблеми зміни обвинувачення прокурором під час судового розгляду. *Порівняльно-аналітичне право.* 2016. № 2. С. 203-206. URL: http://pap.in.ua/2_2016/62.pdf

- 12.Гринюк В.О. Особливості реалізації функції обвинувачення на стадії підготовчого провадження. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 8. С. 161-166.
- 13.Гуртієва Л.М. Види судових рішень суду першої інстанції в кримінальному провадженні України. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія*. Одеса, 2018. С. 888-913.
- 14.Гуртієва Л.М. Правова природа та поняття судового рішення у кримінальному провадженні України. *Правова держава*. 2016. № 22. С.116-121.
- 15.Гуртієва Л.М. Засоби збирання та перевірки доказів судом на стадії підготовчого провадження у кримінальному процесі України. *Вісник Чернівецького факультету НУ "ОЮА"*: збірник наукових статей. Чернівці. 2015. № 4. С. 306-314.
- 16.Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Судові рішення у кримінальному провадженні України»: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2017. 112 с.
- 17.Дехтяр О.Г. Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів та її реалізація у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2014. 20 с.
- 18.Дьомін Ю.М. Окремі питання участі прокурора в суді за новим КПК України. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=1238
- 19.Дії захисника під час кримінального провадження в суді першої інстанції. URL: https://radako.com.ua/sites/default/files/docs/mp_sudove.pdf
- 20.Ігнатюк О.В. Судове провадження у першій інстанції в кримінальному процесі України: 12.00.09: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2015. 18 с.
- 21.Калужинський О.В. Оціночна діяльність судді у підготовчому провадженні: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2015. 20 с.
- 22.Канюка І.М. Реалізація принципу процесуальної економії у судовому провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 1 (10). С. 242-245.
- 23.Канюка, І.М. Принцип процесуальної економії в кримінальному судочинстві України : 12.00.09 : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.
- 24.Капліна О.В. Імплементация міжнародно-правових стандартів у кримінальному провадженні України // <http://www.aprnu.kharkiv.org/doc/doklad/5.pdf>
- 25.Коваленко Л. Аспекти діяльності прокурора при розгляді судом клопотань про застосування запобіжних заходів // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 2. С. 153-159.
- 26.Коваль О.М. Право особи на виправдання у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014.19 с.
- 27.Колодчин В.В. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2015. 20 с.

28. Колодчин В.В. Туманянц А.Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції: Харків: ТОВ "Оберіг", 2016. 228 с.
29. Крушинський С.А. Подання доказів у кримінальному судочинстві України: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2015. 20 с.
30. Кучер О.В. Змагальність сторін у кримінальному процесі: проблемні аспекти здійснення захисту під час судового провадження // Вісник кримінального судочинства. 2016. № 2. С. 63-69.
31. Кобернюк В.М. Закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2014. 20 с.
32. Корецька В.В. Межі судового розгляду. Наше право. 2020. № 3. С. 99-104.
33. Литвин О.В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 214 с.
34. Моторигіна М. Г. Сторона захисту в судовому провадженні у першій інстанції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с.
35. Мурзановська А.В. Визначення завдань кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України // Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.) / відп. ред. Ю.П. Аленін. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. С. 21-23.
36. Мурзановська А.В. Окрема думка судді в кримінальному провадженні України. Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої XX-річчю Національної академії правових наук України (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.). Одеса : Фенікс 2013. С. 349-351.
37. Мурзановська А.В. Кримінально-процесуальна відповідальність за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року: монографія. Одеса: Вид. дім "Гельветика", 2018. 192 с.
38. Мурзановська А.В. Теоретико-методологічні та практичні аспекти дослідження сутності, значення та тенденцій розвитку кримінально-процесуальної відповідальності. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія. Одеса, 2018. С. 520-550.*
39. Повноваження прокурора щодо визначення меж судового розгляду: матеріали круглого столу (22 листопада 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. 120 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17360/1/Lapkin_64-67.pdf
40. Судове провадження: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс] / Аленін Ю.П., Гловюк І.В., Габлей Н.Г., Мудрак І.В., Мурзановська А.В. Одеса, 2020. 147 с. URL: dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12523. DOI 10.32837/11300.12523
41. Сучасний кримінальний процес країн Європи: монографія; за ред. В.В. Луцика та В.І. Самаріна. Харків: Право, 2018. 792 с.

42. Степанов С.В. Європейські стандарти права на справедливий суд та їх імплементація у національне законодавство України: конституційно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2018. 214 с.
43. Трофименко В.М. Теоретичні та правові основи диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві : монографія. Харків : ТОВ “Оберіг”, 2016. 304 с.
44. Черненко А.П., Шиян А.Г. Про право сторони захисту на дослідження і використання матеріалів досудового розслідування під час судового розгляду в суді першої інстанції. Юридичний науковий журнал. 2020. № 3. С. 431-434. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/106.pdf
45. Шевчук М.І. Ініціатива суду та її межі у з'ясуванні обставин кримінального провадження під час судового розгляду: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Львів, 2015. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Автореферат-14.pdf>
46. Шминдрук, О.Ф. Підготовче провадження в кримінальному процесі України : автор. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К. : Акад. адвокатури Укр., 2016. 20 с.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕМА 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАД СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Опрацювати рішення ЄСПЛ щодо застосування засад кримінального провадження та оформити в таблиці/презентації:

- верховенство права («*Брумареску проти Румунії*», «*Рябих проти Росії*», «*Христов проти України*»);
- законність («*Михайлюк та Петров проти України*», «*Кац та інші проти України*»);
- рівність перед законом і судом («*Надточій проти України*», «*Бендерський проти України*»);
- повага до людської гідності («*Нечипорук і Йонкало проти України*», «*Каверзін проти України*»);
- забезпечення права на свободу та особисту недоторканність («*Харченко проти України*», «*Чанєв проти України*», «*Ігнатов проти України*», «*Луценко проти України*», «*Зякун проти України*»);
- недоторканність житла чи іншого володіння особи («*Пантелеєнко проти України*», «*Німіц проти Німеччини*», «*Головань проти України*», «*Володимир Поліщук та Світлана Поліщук проти України*»);
- таємниця спілкування («*Волохи проти України*», «*Сергій Волосюк проти України*», «*Класс та інші проти Німеччини*»);
- невтручання у приватне життя («*Німіц проти Німеччини*», «*Пантелеєнко проти України*», «*Котій проти України*»);
- недоторканність права власності («*Христов проти України*», «*Новоселецький проти України*», «*East/West Alliance Limited проти України*», «*Гогімідзе та інші проти Грузії*», «*ТОВ «КД-Консалтинг» проти Росії*»);
- доступ до правосуддя («*Голдер проти Сполученого Королівства*», «*Герен проти Франції*», «*Перетяка та Шереметьєв проти України*», «*Кузьменко проти України*»);
- свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї («*Саундерс проти Сполученого Королівства*», «*Нечипорук та Йонкало проти України*», «*Яллог проти Німеччини*», «*Чопенко проти України*»);
- заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення («*Ігор Тарасов проти України*»);
- забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності («*Руслан Яковенко проти України*», «*Кромбах проти Франції*», «*Лазу проти Республіки Молдова*», «*Лучанінова проти України*»);

- змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості («*Фуше проти Франції*», «*Булут проти Австрії*», «*Жук проти України*»)
- розумність строків («*Меріт проти України*», «*Салов проти України*», «*Девеєр проти Бельгії*»)
- гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами («*Монель проти Швеції*», «*Моріс проти Швеції*», «*Лучанінова проти України*», «*Ле Конт, Ван Льовен та Де Мейер проти Бельгії*»)

Задача 1. П. і К. притягнуті до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 199 КК (виготовлення і збут підробленої національної валюти, вчинені за попередньою змовою групою осіб). За клопотанням слідчого (погодженим з прокурором) слідчий суддя обрав до кожного з підозрюваних запобіжний захід у вигляді тримання під вартою і відповідно до ч. 3 ст. 183 КПК визначив для кожного з них розмір застави – 70 розмірів мінімальної заробітної плати.

В ухвалі слідчий суддя зазначив, що розмір застави визначений з урахуванням обставин злочину, майнового та сімейного стану підозрюваних та ризиків, передбачених ст. 177 КПК. П. вніс заставу та залишався на волі, а К. не зміг внести встановлену слідчим суддею суму застави, був взятий під варту, і звернувся до суду апеляційної інстанції зі скаргою на ухвалу слідчого судді, в скарзі підозрюваний К. послався на порушення принципу рівності перед законом та судом (ст. 10 КПК), відповідно до якого не може бути обмежень у процесуальних правах за ознаками майнового стану. Але його майновий стан набагато гірший ніж у П., оскільки він не має свого житла (житло арендує), всі гроші, що він заробляє, віддає на лікування жінки, з якою перебуває у фактичних шлюбних відносинах. Майновий стан П. набагато кращий, його родичі допомогли йому внести заставу. К. просив зменшити розмір застави або обрати до нього інший запобіжний захід.

В чому сутність та значення принципу рівності перед законом та судом, чи було порушено зазначений принцип в розглядуваному в завданні випадку?

Яке рішення може ухвалити суд апеляційної інстанції?

Задача 2. В суді першої інстанції розглядається по суті кримінальне провадження, в якому притягнуто до відповідальності Давлюка за ч. 1 ст. 122 КК. Давлюк обвинувачується у заподіяння тілесних ушкоджень середньої тяжкості Дуболомову за таких обставин. Дуболомов, якому було 17 років, поведився зухвало, під вікном Давлюка кидав петарди, голосно співав разом зі своїми приятелями, на зауваження, які робив йому Давлюк, не реагував, глузував з Давлюка, оскільки той заїкався, особливо тоді, коли хвилювався. Давлюк погрожував, що «розбереться» з Дуболомовим.

Через декілька днів після цього на Дуболомова хтось напав у під'їзді, побив його, зламав два ребра. Потерпілий не бачив, хто на нього напав, але був переконаний, що це був Давлюк. Обвинувачений заперечував свою вину, казав, що він не нападав на потерпілого, погрожував він йому, не маючи наміру завдати

реальної шкоди. В той час, коли Дуболомова хтось побив, він поїхав до приятеля, але приятеля вдома не було, свій мобільний телефон він забув у себе вдома, тому не мав змоги зателефонувати приятелю. Додому він повернувся після того, як потерпілого забрала машина швидкої допомоги, про що він довідався від сусідів.

Під час досудового розслідування та в суді був допитаний як свідок Бережний, який стверджував, що він бачив, як з під'їзду вибігав Давлюк, це було одразу після того, як було чути крики потерпілого.

Обвинувачений в своїх показаннях стверджував, що він не нападав на потерпілого, та звернув увагу суду на те, що слідчий та прокурор не перевірили інші версії нападу на потерпілого, а також не перевірили показання свідка Бережного, Давлюк переконаний, що Бережний взагалі не мав змоги бачити, чи виходив хтось з під'їзду після побиття потерпілого. Крім того, він чув, як потерпілому погрожував його колишній однокласник, з яким потерпілий посварився.

Обвинувачений наполягає на тому, що слідчий та прокурор припустилися порушення принципу законності, оскільки не виконали вимоги, передбачені ч. 2 ст. 9 КПК щодо всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження.

Суд також вважає, що слідчий та прокурор безпідставно відмовили Давлюку у клопотанні щодо перевірки показань свідка Бережного та у перевірці інших версій.

Чи можна вважати, що в даному випадку має місце порушення принципу законності, передбаченого ст. 9 КПК?

Дайте визначення поняття принципів (основних засад) кримінального провадження.

Які наслідки тягне порушення принципу законності?

Рекомендована література

1. Аленін Ю.П., Волошина В.К. Поняття та система принципів кримінального провадження. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Том XIV. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/tom-xiv>
2. Вегера-Іжевська І.В. Забезпечення права на недоторканність житла чи іншого володіння особи в кримінальному провадженні: монографія. наук. ред. О.Г. Шило. Харків: Право, 2019. 232 с.
3. Волошина В.К. Шодо окремих аспектів реалізації принципу пропорційності під час застосування запобіжних заходів в кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6. 2019. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv>
4. Волошина В.К. Прокурор як суб'єкт забезпечення принципу розумності строків у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. № 3. 2019. URL: <http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/Porivnyalno-analitichne-pravo-3-2019-1.pdf>

5. Волошина В.К. Щодо права на ефективний захист у кримінальному провадженні та практиці ЄСПЛ. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 225-229.
6. Волошина В.К. Верховенство права та законність як принципи кримінального провадження в розрізі практики Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 250-255.
7. Капліна О.В. Імплементція міжнародно-правових стандартів у кримінальному провадженні України // <http://www.aprnu.kharkiv.org/doc/doklad/5.pdf>
8. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 288 с.
9. Кучинська О.П., Фулей Т.І., Бараннік Р.В. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини: монографія. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. 228 с. URL: http://www.nsj.gov.ua/files/1397569500принципи_крим_пров.pdf
10. Кучинська О. П. Системність принципів кримінального провадження як визначальний фактор їх ефективного регуляторного впливу на кримінально-процесуальні відносини. *Адвокат*. 2017. № 1 (36). С. 7-11.
11. Михайленко В.В. Реалізація засади верховенства права у кримінальному провадженні: дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Київ, 2019. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/13968/1/dysertatsia_mykhailenko_vv.pdf
12. Назаров В.В. Засади кримінального провадження та проблеми їх реалізації під час досудового розслідування. *Правова держава*. 2019. № 34 (2019). С. 76-82. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/169539>
13. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
14. Нор В.Т., Крикливець Д.Є. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею. Львів, 2017. 376 с.
15. Пеший Д.А. Засада законності та її забезпечення у досудовому кримінальному провадженні: дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Київ, 2016. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1413/1/pyeshij_dis.pdf

ТЕМА 2. ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ: ПРОБЛЕМАТИКА В УМОВАХ ЗМІНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Завдання для самостійної роботи

1. Докази в кримінальному процесі: поняття та властивості.
2. Процесуальні джерела доказів.
3. Особливості використання результатів оперативно-розшукової діяльності як доказів у кримінальному провадженні.

Задача 4. Здійснюючи досудове розслідування, слідчий встановив таке: 17-річний Івахнюк та 13-річний Катаєв незаконно заволоділи транспортним засобом – автомашиною ВАЗ-2107, яка належала їх сусіду, Аверину. Вони протягом декількох годин каталися на машині, виїхали за місто, де з'їхали в яругу, звідки не змогли виїхати, машину, яку було досить сильно пошкоджено, покинули та повернулись в місто. Було з'ясовано також, що Катаєв – рідний племінник Аверіна. Подавати заяву щодо Катаєва Аверін відмовився і наполягав на проведенні розслідування та покаранні Івахнюка. Справу щодо Івахнюка було направлено до суду, де прокурор підтримував обвинувачення у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 289 КК – незаконне заволодіння транспортним засобом за попередньою змовою з Катаєвим. Суд погодився з прокурором та засудив Івахнюка за ч. 2 ст. 289 КК до 4 років позбавлення волі.

Чи можна вважати, що суд досяг мети доказування?

Яку позицію в даній справі міг обстоювати захисник, якщо Івахнюк визнав себе винним, каявся та пообіцяв, що буде відшкодовувати заподіяну шкоду, оскільки влаштувався на роботу.

Рекомендована література

1. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. 504 с.
2. Басай Н.М. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України: підстави, процесуальний порядок і правові наслідки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2012. 22 с.
3. Брич Л.П. Застосування практики Європейського суду з прав людини як джерела права для оцінки допустимості та достовірності доказів у кримінальних провадженнях в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 253-266.
4. Вапнярчук В.В. Допустимість доказів (доказування) в практиці Європейського Суду. *Публічне право*. 2015. № 2. С. 177-183.
5. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Х.: Юрайт, 2017. 408 с.
6. Воробчак А.Р. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2019. 236 с.
7. Гмирко В.П. Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація: моногр. Дніпропетровськ: Акад. митної служби України, 2010.
8. Гмирко В.П. Генеза теорії доказів вітчизняного кримінального процесу: методологічна рефлексія. *Часопис Нац. ун-ту «Остроз. акад.»* Серія: право. 2015. № 2. С. 1-60. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15hvppmr.pdf>

9. Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Теорія доказів у кримінальному судочинстві: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2016. 80 с.
10. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. 618 с.
11. Козленко А.А. Належність та допустимість доказів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 252 с.
12. Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи. Автореф. дис. ... д.ю.н. Одеса, 2020. 44 с.
[URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/13756/Крет%20Г.Р..pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/13756/Крет%20Г.Р..pdf?sequence=1&isAllowed=y)
13. Крет Г.Р. Стандарти доказування у системі понятійно-категоріального апарату теорії кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С.43-53. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/4_2018_kret.pdf
14. Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування в системі стандартів справедливого правосуддя у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 4 (29) Том 1. С. 178-182. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v4-1_2019/37.pdf
15. Крицька І.О. Речові докази у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид.наук: 12.00.09. Харків, 2017. 261 с.
16. Литвин О.В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 214 с.
17. Лобойко Л.М. Співвідношення даних досудового розслідування і доказів. *Право України*. 2014. № 10. С. 82-88.
18. Лукашкіна Т.В. Участь сторони захисту в доказуванні на досудовому розслідуванні у кримінальному провадженні України. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. URL: http://pap.in.ua/2_2017/53.pdf
19. Лукашкіна Т.В. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні України. *Вісник Південного регіонального центру національної академії правових наук України*. 2017. № 11. С.137-143. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2017_11_21.
20. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
21. Осетрова О.С. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Київ, 2016. 216 с.
22. Панова А.В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: монографія. Харків: Право, 2017. 256 с.
23. Панова А.В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Харків, 2017. 20 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12538/1/Panova_2016.pdf

24. За заг. ред. В.М. Тертишника. К.: Алерта, 2015. 294 с. URL: http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2019/1/Tertishnik_Teoriya_dokaziv_150430_avt.pdf
25. Теорія та практика кримінального процесуального доказування: навч. посібник для підготовки до іспиту / В.В. Вапнярчук, С.В. Давиденко, О.В. Капліна та ін. Харків: Право, 2021. 276 с.
26. Шило О.Г. Загальна характеристика показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 151-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2015_1_21
27. Шумило М.Є. Поняття доказів у кримінальному процесі: пролегомени до розуміння «невловного» феномену доказового права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 95-104. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Shumilo.pdf
28. Юдківська Г. Допустимість доказів як одна з гарантій справедливого судового процесу відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод. *Слово Національної школи суддів України*. 2014. № 1. С. 7-13.

ТЕМА 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Завдання для самостійної роботи

1. Поняття, цілі і значення запобіжних заходів.
2. Система та види запобіжних заходів.
3. Підстави застосування запобіжних заходів і обставини, що враховуються при обранні запобіжних заходів.
4. Обґрунтованість підозри у контексті практики ЄСПЛ.

Рекомендована література

1. Інструкція про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України 26.08.2014 № 872/88/537 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14>
2. Аленін Ю. П. Заходи кримінально-процесуального примусу. *Кримінально-процесуальне право України*. Харків: Одиссей, 2009. С. 325-329.
3. Андрушко О.В. Система юридичної відповідальності за правопорушення в кримінальному процесі. Наукові праці НУ ОЮА. С. 17-26. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom23/4.pdf>

4. Андрушко О.В. Теорія та практика юридичної відповідальності за правопорушення в кримінальному процесі: монографія. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2020. 480 с.
5. Авраменко О.В. Заходи забезпечення кримінального провадження [Текст] : навч. посіб. / О.В. Авраменко, Р. І. Благута, А. Я. Хитра ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 191 с.
6. Агакерімов О.Н. Домашній арешт в системі запобіжних заходів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 226 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5958/Дисертація%20Агакерімов%20О.Н..pdf?sequence=4&isAllowed=y>
7. Арланова Р.Д. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 147-149. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2017/39.pdf
8. Бабіч Л. М. Застава як вид запобіжного заходу у кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Бабіч Лідія Миколаївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2014. 19 с.
9. Бабіч Л.М. Застава як вид запобіжного заходу у кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. 2014. 250 с.
10. Білецька К.К. Особиста порука як запобіжний захід: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 240 с.
11. Гловюк І.В. Пропорційність та механізм кримінально-процесуального регулювання: теорія і практика. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія*. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. С. 11-48. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9497/Kol_monogr_CPC2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y
12. Завтур В.А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2018. 20 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9117/Завтур%20В.А..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
13. Завтур В.А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2018. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9117/Завтур%20В.А..pdf?sequence=4&isAllowed=y>
14. Заходи забезпечення кримінального провадження: навч. посіб. / О.В. Авраменко, Р.І. Благута, А.Я. Хитра ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 191 с.
15. Заходи забезпечення кримінального провадження: наук.-практ. посіб. / [Богатирьова О.І., Галай А.О., Гладун О.З. та ін.]; за заг. ред. доктора

- юридичних наук, професора В.Т. Малярєнка. К.: Національна академія прокуратури України, 2015. 310 с.
16. Зіньковський І.П. Повноваження слідчого при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження: дис. доктора філософії 081. Одеса, 2019. 281 с.
 17. Калиновська М. Межі кримінального процесуального доказування під час застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 243-248. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/42.pdf>
 18. Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Калуш: Петраш К.Т., 2020. 452 с.
 19. Мурзановська А.В. Встановлення строку для ознайомлення сторін із матеріалами кримінального провадження при закінченні досудового розслідування: окремі питання правових наслідків. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Юридичні науки. 2016. № 3. С. 111-113.
 20. Мурзановська А.В. Кримінально-процесуальна відповідальність за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7954/Мурзановська.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
 21. Мурзановська А.В. Кримінально-процесуальна відповідальність за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7954/Мурзановська%20А.В..pdf?sequence=4&isAllowed=y>
 22. Мурзановська А.В. Кримінально-процесуальна відповідальність за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року: монографія. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. 192 с. URL: <https://oldiplus.ua/downloads/504.pdf>
 23. Мурзановська А.В. Окремі питання конституювання системи заходів кримінально-процесуальної відповідальності. *Юридичний вісник*. 2016. № 4. С. 205-215.
 24. Мурзановська А.В. Проблеми кримінально-процесуальної відповідальності в контексті підвищення ефективності досудового провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 153-157.
 25. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
 26. Починок В.М. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в системі заходів забезпечення кримінального провадження. *Актуальні*

проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2018. Вип. 48. С. 161-169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2018_48_18

27. Фаринник В.І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика: монографія. К.: Алерта, 2017. 548 с.
28. Шило О.Г., Шаренко С.Л. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою: проблеми правового регулювання і правозастосування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 50-57.

ТЕМА 4. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Завдання для самостійної роботи

1. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій в інших цілях або передання інформації.
2. Форми закінчення досудового розслідування.

Завдання 1. Опрацювати: Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>

Рекомендована література

1. Аркуша Л.І. Поняття та особливості використання негласних слідчих (розшукових) дій у розслідуванні злочинів. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року : ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відповід. за вип. І.В. Гловюк*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 1148 с. С. 680-702. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9497/Kol_monogr_CPC2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Головка Б.Ю. Звільнення особи від кримінальної відповідальності як окрема форма закінчення досудового розслідування та її значення у діяльності прокурора в кримінальному провадженні. *Форум права*. 2017. № 5. С. 91-98. URL: <https://forumprava.pp.ua/files/091-098-2017-5-----14-.pdf>
3. Благута Р.І. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми підготовки та
4. *Кримінальний процес: навчальний посібник / колектив авторів [електронне видання]*. Одеса, 2020. 669 с. URL: <https://bit.ly/33X14My>

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.В. Ківалова. Х.: Одиссей, 2013.
6. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
7. Торбас О.О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України: моногр. Одеса: Юридична література, 2015. 168 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7335/torbas_o_o_formi_zakinchennya_dosudovogo_rozsliduvannya_za_k.pdf?sequence=1&isAllowed=y
8. Шило А.В. Використання в кримінальному провадженні відомостей, отриманих в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій: дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Харків, 2019. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Shilo/d_Shilo.pdf

ТЕМА 5. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Завдання для самостійної роботи

1. Підготовче судового провадження: недоліки процесуального порядку та результати.
2. Особливості проведення судово-слідчих дій із дослідження доказів у судовому розгляді.
3. Судові рішення: сутність, види та процесуальний порядок ухвалення у судовому розгляді.

Задача 3. В ухвалі суду за результатами підготовчого судового провадження зазначено наступне: "28.08.2015 року до суду надійшов обвинувальний акт про обвинувачення ОСОБА_1. Відповідно до ч. 1 ст. 314 КПК України після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного, або виховного, характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження.

Згідно з ст. 331 КПК України запобіжний захід про тримання під вартою діє протягом 2 місяців з дня надходження обвинувального акту до суду, до їх закінчення суд повинен вирішити питання про зміну або продовження дії запобіжного заходу. Таким чином, ОСОБА_1 можливо утримувати під вартою до 24.00 год. 27.10.2013 р."

Надайте оцінку ухвалі суду. Підготуйте заперечення захисника на ухвалу суду.

Задача 4. В ухвалі суду за результатами підготовчого судового провадження обвинувального акту по обвинуваченню ОСОБА_1 за ознаками

кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2, ч. 3 ст. 185, ч.1, ч. 2 ст. 309, ч. 3 ст. 307, ч. 2 ст. 315 КК зазначено наступне: "Ризики, передбачені п.1, п. 5 ч.1 ст. 177 КПК, продовжують існувати з огляду на наступне. Підставами вважати, що обвинувачений ОСОБА_1 може переховуватися від суду та вчинити інше кримінальне правопорушення є те, що ОСОБА_1 не одружений, не має утриманців, не має офіційного місця роботи та постійних джерел для існування, будь-яких заощаджень, проживає за рахунок тимчасових заробітків, не має постійного місця проживання та реєстрації. Крім того, ОСОБА_1 раніше судимий за вчинення корисливих злочинів проти власності, за що судимість в установленому законом порядку не знята та не погашена, в період умовно-дострокового звільнення від покарання вчинив ряд аналогічних злочинів. Ці обставини дають підстави вважати, що він може легко переїжджати з місця на місце переховуючись від суду, з метою уникнення кримінальної відповідальності, та вчиняти інші правопорушення. Також, ОСОБА_1 обвинувачується у системному вчиненні, практично одразу після умовно-дострокового звільнення з місць позбавлення волі, корисливих злочинів середньої тяжкості та тяжких злочинів, передбачених ч. 2, ч. 3 ст. 185 КК, за які передбачене покарання у виді позбавлення волі строком до шести років, та злочинів середньої тяжкості і особливо тяжких злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, передбачених ч. 1 ст. 309, ч. 2 ст. 309, ч. 3 ст. 307, ч. 2 ст. 315 КК, за які передбачене покарання у виді позбавлення волі строком до дванадцяти років, що свідчить про його підвищену суспільну небезпеку та схильність до протиправної поведінки. З огляду на вищевикладене, суд погоджується з позицією прокурора щодо необхідності продовження вказаного запобіжного заходу, вважаючи, що більш м'які запобіжні заходи, є недостатніми для запобігання вищевказаним ризикам. Зокрема, домашній арешт не може бути застосований оскільки ОСОБА_1 немає постійного місця реєстрації та проживання, оскільки періодично, після звільнення з місць позбавлення волі проживав то в матері в м. А., то в батька в м. Б. Застава не може бути застосована з огляду на відсутність у нього заощаджень та будь-яких законних засобів до існування. Також, жодна особа не висловила намір особистої поруки за обвинуваченого, а особисте зобов'язання не забезпечить належної поведінки підозрюваного, з огляду як на особу ОСОБА_1, так і на тяжкість інкримінованих йому злочинів.

Дайте оцінку мотивувальній частині ухвали суду.

Рекомендована література

1. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за січень 2021 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ohliad_KKS_01_2021.pdf
2. Аналіз здійснення судочинства Вищим антикорупційним судом у 1 півріччя 2021 року (як судом першої інстанції). URL:

https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/analyses/justice_22.07.2021.pdf

3. Бабаєва О.В. Підготовче провадження як самостійна стадія в системі кримінального судочинства України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право.* 2015. Вип. 35. Ч.2. Т. 3. С.126-132.
4. Бабунич В.М. Теорія і практика перехресного допиту в суді: процесуальні і криміналістичні аспекти : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2015. 20 с.
5. Басай Н. М. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України: підстави, процесуальний порядок і правові наслідки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2012. 20 с.
6. Бояров В.І. Скорочена процедура судового слідства та угода про визнання вини: проблемні питання нового Кримінального процесуального кодексу України. *Часопис цивільного і кримінального судочинства.* 2012. № 4(7). С. 150-154.
7. Гринюк В.О. Особливості реалізації функції обвинувачення на стадії підготовчого провадження. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.* 2016. № 8. С. 161-166.
8. Гуртієва Л.М. Види судових рішень суду першої інстанції в кримінальному провадженні України. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія.* Одеса, 2018. С. 888-913.
9. Гуртієва Л.М. Правова природа та поняття судового рішення у кримінальному провадженні України. *Правова держава.* 2016. № 22. С.116-121.
10. Гуртієва Л.М. Засоби збирання та перевірки доказів судом на стадії підготовчого провадження у кримінальному процесі України. *Вісник Чернівецького факультету НУ "ОЮА": збірник наукових статей.* Чернівці. 2015. № 4. С. 306-314.
11. Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Судові рішення у кримінальному провадженні України»: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2017. 112 с.
12. Дехтяр О.Г. Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів та її реалізація у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2014. 20 с.
13. Дьомін Ю.М. Окремі питання участі прокурора в суді за новим КПК України. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=1238
14. Дії захисника під час кримінального провадження в суді першої інстанції. URL: https://radako.com.ua/sites/default/files/docs/mp_sudove.pdf
15. Ігнатюк О.В. Судове провадження у першій інстанції в кримінальному процесі України: 12.00.09: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2015. 18 с.
16. Калужинський О.В. Оціночна діяльність судді у підготовчому провадженні: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2015. 20 с.

- 17.Канюка, І.М. Принцип процесуальної економії в кримінальному судочинстві України : 12.00.09 : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.
- 18.Колодчин В.В. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2015. 20 с.
- 19.Колодчин В.В. Туманянц А.Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції: Харків: ТОВ "Оберіг", 2016. 228 с.
- 20.Кобернюк, В.М. Закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2014. 20 с.
- 21.Литвин О.В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 214 с.
- 22.Моторигіна М. Г. Сторона захисту в судовому провадженні у першій інстанції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с.
- 23.Мурзановська А.В. Визначення завдань кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України // Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.) / відп. ред. Ю.П. Аленін. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. С. 21-23.
- 24.Судове провадження: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс] / Аленін Ю.П., Гловюк І.В., Габлей Н.Г., Мудрак І.В., Мурзановська А.В. Одеса, 2020. 147 с. URL: dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12523. DOI 10.32837/11300.12523
- 25.Степанов С.В. Європейські стандарти права на справедливий суд та їх імплементація у національне законодавство України: конституційно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2018. 214 с.
- 26.Черненко А.П., Шиян А.Г. Про право сторони захисту на дослідження і використання матеріалів досудового розслідування під час судового розгляду в суді першої інстанції. Юридичний науковий журнал. 2020. № 3. С. 431-434. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/106.pdf
- 27.Шевчук М.І. Ініціатива суду та її межі у з'ясуванні обставин кримінального провадження під час судового розгляду: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Львів, 2015. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Автореферат-14.pdf>
- 28.Шминдрук, О.Ф. Підготовче провадження в кримінальному процесі України : автор. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К. : Акад. адвокатури Укр., 2016. 20 с.

ПИТАННЯ, ЗАДАЧІ, ЗАВДАННЯ АБО KEYСИ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ І ВМІНЬ

Питання

1. Кримінальне судочинство у сучасній державі.
2. Підходи до реформування кримінального процесу у країнах світу.
3. Моделі кримінального судочинства.
4. Міжнародні стандарти здійснення правосуддя у кримінальних справах.
5. Кримінальне судочинство у сучасній державі. Підходи до реформування кримінального процесу у країнах світу.
6. Проблеми систематизації кримінального процесу. Елементи системи кримінального процесу. Стадії кримінального процесу.
7. Кримінально-процесуальні провадження. Проблеми диференціації кримінально-процесуальної форми.
8. Судові реформи в Україні і кримінальне судочинство.
9. Теоретичні підходи визначення засад кримінального провадження.
10. Система засад кримінального провадження.
11. Проблеми законодавчої регламентації та реалізації окремих засад у кримінальному провадженні.
12. Теорія доказів як розділ науки кримінально-процесуального права. Доказове право у вирішенні завдань кримінального судочинства.
13. Гносеологічні основи теорії доказів і доказового права. Істина як мета доказування сучасного кримінального процесу.
14. Особливості кримінально-процесуального доказування.
15. Поняття доказів та їх процесуальних джерел.
16. Визнання доказів недопустимими.
17. Правова природа та види примусу в кримінальному провадженні.
18. Оптимізація системи заходів кримінально-процесуального примусу (забезпечення кримінального провадження) та процедури їх застосування.
19. Поняття, система та види запобіжних заходів.
20. Застосування електронних засобів контролю.
21. Кримінально-процесуальна відповідальність.
22. Загальні умови досудового розслідування.
23. Умови проведення та загальна характеристика слідчих (розшукових) дій.
24. Система негласних (слідчих) розшукових дій.
25. Процедура повідомлення особі про підозру.
26. Форми закінчення досудового розслідування.
27. Підготовче судового провадження: недоліки процесуального порядку та результати.
28. Загальні умови судового розгляду як гарантії законних, обґрунтованих та справедливих судових рішень.
29. Межі судового розгляду. Зміна обвинувачення в суді. Висунення додаткового обвинувачення. Відмова від підтримання державного обвинувачення.
30. Початок провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду.

31. Поняття, значення судового слідства.
32. Ухвалення та проголошення судового рішення. Таємниця наради суддів.
33. Судові рішення: сутність, види та процесуальний порядок ухвалення у судовому розгляді.
34. Обрання, скасування або зміна заходів забезпечення кримінального провадження в суді. Обрання, скасування або зміна запобіжного заходу в судовому розгляді.

Задачі, завдання або кейси

Задача 1. До Мін'юсту України надійшов запит від компетентного органу Республіки Білорусь про видачу гр. Сінкевича, щодо якого судом м. Мінська було винесено обвинувальний вирок.

Сінкевич виявив бажання про застосування щодо нього спрощеного порядку видачі.

Які дії повинен здійснити Сінкевич та компетентний орган України для забезпечення здійснення такого порядку?

Які суб'єкти задіяні у вирішенні питання про застосування спрощеного порядку видачі? В чому особливості такого порядку видачі?

Задача 2. Вироком суду м. Варшави Гринько (гр. України) було засуджено до 7 років позбавлення волі. Уповноважений орган Польщі зхвернувся із запитом про передання кримінального провадження щодо гр. Гринько компетентним органам України, оскільки Гринько знаходився на території України, посилаючись на Європейську конвенцію про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р. І мотивуючи свій запит тим, що Гринько після постановлення вироку виїхав в Україну і рішення польського суду виконати неможливо.

Чи можливо виконати такий запит?

В чому особливості здійснення провадження щодо перейнятого від іноземної держави провадження?

Задача 3. Вироком районного суду від 15 квітня Мусій був засуджений за викрадення вогнепальної зброї (ч. 1 ст. 262 КК). На цей вирок обвинувачений 14 травня подав апеляційну скаргу до апеляційного суду (скарга була надіслана поштою).

Чи підлягає розгляду ця скарга, що повинен вдіяти апеляційний суд?

Задача 4. Ухвалою слідчого судді місцевого суду від 17 вересня до підозрюваного Транька було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Оскільки Транько обвинувачується у розбійному нападі, поєднаному з проникненням у житло, та вчиненому повторно (він раніше був засуджений за розбій) за ч. 3 ст. 187 КК, слідчий суддя не визначав розмір застави, пославшись на ч. 4 ст. 283 КПК (злочин був вчинений із застосуванням насильства).

На ухвалу слідчого судді 19 вересня підозрюваний подав до апеляційного суду апеляційну скаргу, зміст якої не відповідає вимогам ст. 396 КПК, зокрема, в скарзі не сформульовані вимоги апелянта та не наведено аргументів щодо того, чому він вважає оскаржуване рішення незаконним чи необґрунтованим (у скарзі були посилання на упередженість до нього слідчого та на те, що він не застосовував насильства, небезпечного для життя та здоров'я потерпілого).

Якими повинні бути дії судді-доповідача у зв'язку з встановленням даних обставин?

Задача 5. Коваль вироком місцевого суду засуджений за крадіжку по ч. 3 ст. 185 КК до 4 років позбавлення волі. В апеляційному порядку вирок оскаржений не був. Через місяць після набрання вироком законної сили засуджений звернувся до Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ з касаційною скаргою, в якій просив про пом'якшення покарання, пославшись на те, що суд не врахував наявність пом'ягшуючих обставин.

Чи підлягає розгляду така скарга? В чому полягає сутність касаційного провадження, його відмінність від апеляційного провадження?

Завдання 1. Вироком районного суду від 19 серпня було затверджено угоду про примирення між Балицьким, який обвинувачувався у заподіянні середньої тяжкості тілесних ушкоджень (ч. 1 ст. 122 КК), та потерпілим Братчуком. В угоді, зміст якої відповідав вимогам ст. 471 КПК, передбачалось, що Балицький на протязі місяця відшкодує завдану потерпілому шкоду вартість лікування, придбає путівку до санаторію.

На цей вирок 18 вересня (того ж року) потерпілий подав апеляційну скаргу, в якій просив скасувати вирок через те, що він безпідставно повірив обвинуваченому, який насправді не має наміру відшкодувати йому шкоду, спільним знайомим він казав, що Братчук «не дочекається» від нього грошей, та і путівку до санаторію купувати йому він не має наміру, більш того, Балицький висловлював погрози на адресу Братчука.

Скаргу разом з матеріалами провадження районний суд надіслав до апеляційного суду.

Яке рішення повинен буде ухвалити суддя-доповідач за даною скаргою?

Завдання 2. До міліції звернувся гр. Кремень з заявою про вчинення щодо нього злочину – замаху на убивство. Наступного дня заяву було зареєстровано в Єдиному реєстрі досудових розслідувань. Протягом наступних двох місяців слідчий провадив слідчі та інші процесуальні дії, дійшовши висновку, що злочин був вчинений. Просянюком, вручив йому повідомлення про підозру; підозрюваному був призначений захисник. Слідчий звернувся (за погодженням з прокурором) до слідчого судді з клопотанням про обрання до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Розглянувши клопотання, слідчий суддя обрав зазначений запобіжний захід. Просянюк себе винним не визнавав, але слідчий вважав, що зібрані достатні докази для складання обвинувального акту.

Виконавши необхідні дії щодо надання стороні захисту доступу до матеріалів справи, слідчий склав обвинувальний акт (який затвердив прокурор), а також реєстр матеріалів досудового розслідування. Прокурор надав копії обвинувального акту та реєстру стороні захисту. Обвинувальний акт та реєстр були направлені до суду. Після надходження до суду обвинувального акту та реєстру, був визначений склад суду для проведення підготовчого судового розгляду. Через п'ять днів було проведено засідання, в результаті якого ухвалено рішення про призначення справи до судового розгляду. Через десять днів відбувся судовий розгляд, який закінчився винесенням обвинувального вироку. Просянюк був засуджений до восьми років позбавлення волі. Засуджений вважав вирок незаконним та необґрунтованим та приніс на вирок апеляційну скаргу. Апеляційний суд розглянув скаргу і ухвалив рішення про скасування вироку та призначення нового розгляду в суді першої інстанції. З таким рішенням суду апеляційної інстанції не погодились прокурор та потерпілий.

Які етапи (стадії) можна виділити в даному кримінальному провадженні, які ще етапи можливі в даній справі? Чи може прокурор оскаржити зазначене рішення апеляційного суду?

Завдання 3. Слідчий здійснює досудове провадження щодо Сомова, якому зроблено повідомлення про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 367 КК (службова недбалість). Підозрюваному було роз'яснено його права, передбачені ст. 42 КПК, в тому числі, право мати захисника. Від участі захисника Сомов відмовився. Оскільки в кримінальному провадженні не були встановлені підстави для обов'язкового призначення захисника, слідчий та прокурор захисника не призначали. Сомов не визнавав себе винним, і стверджував, що він дійсно припускався певної недбалості, але істотної шкоди не заподіяв.

Під час судового провадження обвинувачений також відмовився від участі захисника. Суд своїм вирокком засудив Сомова до трьох років позбавлення волі з позбавленням права займати посади, пов'язані з розпорядженням матеріальними цінностями, на строк три роки та штрафом в розмірі п'ятисот неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Чи був в даному кримінальному провадженні реалізовано принцип забезпечення права на захист? Розкрийте зміст та значення принципу забезпечення права на захист, форми реалізації цього принципу.

Завдання 4. Здійснюючи досудове кримінальне провадження, слідчий встановив таке: 17-річний Івахнюх та 13-річний Катаєв незаконно заволоділи транспортним засобом – автомашиною ВАЗ -2107, яка належала їх сусіду, Аверину. Вони на протязі декількох годин каталися на машині, виїхали за місто, де з'їхали в яругу, звідки не змогли виїхати, машину, яку було досить сильно пошкоджено, покинули та повернулась в місто. Було з'ясовано також, що Катаєв – рідний племінник Аверіна. Подавати заяву щодо Катаєва Аверін відмовився і наполягав на проведенні розслідування та покаранні Івахнюка. Справу щодо Івахнюка було направлено до суду, де прокурор підтримував обвинувачення у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 289 КК, у вчиненні

незаконного заволодіння транспортним засобом за попередньою згодою з Катаєвим. Суд погодився з прокурором, та засудив Івахнюка за ч. 2 ст. 289 КК до 4 років позбавлення волі.

Чи можна вважати, що суд досяг мети доказування?

Яку позицію в даній справі повинен був обстоювати захисник, якщо Івахнюк визнав себе винним, каявся та пообіцяв, що буде відшкодовувати заподіяну шкоду, оскільки влаштувався на роботу?

Завдання 5. Смакоус був доставлений у лікарню з пораненням, від якого, не дивлячись на надану йому допомогу, помер. Перед смертю, в палаті, він розповів лікарю хто і при яких обставинах причинив йому це поранення. Хворий Гурджі, у якого був магнітофон, записав на магнітну стрічку розповідь Смакоуса і потім передав її слідчому. Слідчий, ознайомившись із змістом представленого запису, прийняв рішення про затримання особи, про яку йшлося як таку, що спричинила ушкодження Смакоусу.

Оцініть рішення слідчого.

Завдання 6. У місцевому суді слідчий суддя розглядає клопотання прокурора про обрання до А., який підозрюється у вимаганні за ч. 2 ст. 189 КК України, запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Прокурор послався на те, що підозрюваний має намір сховатися від слідства і з цією метою придбав квиток для виїзду до Росії.

Захисник підозрюваного заперечує проти обрання даного запобіжного заходу і посилається на те, що його підзахисний не вчиняв кримінальне правопорушення, в якому його підозрюють, виїхати в Росію він мав намір у справах, а не для того, щоб сховатися, квиток він придбав до складання слідчим повідомлення про підозру.

Чи повинен слідчий суддя з'ясувати питання про те, чи вчиняв кримінальне правопорушення А., який предмет доказування при розгляді клопотання прокурора (слідчого) про обрання запобіжного заходу?

Кейс 1. Слідчий провадив досудове розслідування за фактом убивства підлітка. В ході розслідування він зібрав докази, на підставі яких дійшов висновку про вчинення вбивства однокласником загиблого, М., якому на момент вчинення цього суспільно небезпечного діяння ще не виповнилося 14 років. М. виріс в неблагополучній сім'ї, його батько відбуває покарання за вчинення тяжкого злочину, мати зловживає спиртними напоями, сам він схильний до «мандрів», часто не ночує вдома.

Слідчий звернувся до слідчого судді з клопотанням (погодженим з прокурором) про поміщення М. до приймальника-розподільника.

Яким повинно бути рішення слідчого судді? Складіть проєкт рішення.

Кейс 2. До М., якому повідомлено про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК (порушення правил безпеки дорожнього руху) було обрано запобіжний захід – особисте зобов'язання з покладенням на нього

обов'язків, передбачених п.п. 1, 2, 3 ч. 5 ст. 194 КПК. Слідчий викликав М. на допит на 21 липня, але вручити йому виклик було неможливо, оскільки він дома не знаходився. Його мобільний телефон (номер якого був відомий слідчому) був поза зоною досяжності. За місцем роботи підозрюваного, куди зателефонував слідчий, повідомили, що М. знаходиться у відпустці, де саме він знаходиться, його співробітникам невідомо. 23 липня слідчий направив ще одну повістку підозрюваному, але й в даному разі її вручити було неможливо, оскільки М. не було дома.

25 липня слідчий звернувся до слідчого судді з клопотанням (погодженим з прокурором) про зміну запобіжного заходу на тримання під вартою, а також з клопотанням про надання дозволу на затримання М. з метою приводу.

В засідання з розгляду клопотання з'явився М., який пояснив, що від сусідів він дізнався про те, що його викликав слідчий, а в поліції, куди він звернувся, йому повідомили, що в суді розглядається клопотання про зміну запобіжного заходу.

Він просив не змінювати запобіжний захід, оскільки у нього були поважні причини з яких він не знаходився у себе вдома. 18 липня йому зателефонувала його знайома, Б., повідомила, що вона хвора, просила допомогти їй. Вона живе на околиці міста в приватному будинку, де в зв'язку з буревієм не було електрики, не було телефонного зв'язку. Після роботи 19 липня він одразу поїхав до Б., знаходився у неї до 24 липня, оскільки стан її здоров'я був тяжким, він не міг залишити її без допомоги. Межі міста він не покинув, був переконаний, що слідчий його викликати не буде.

Як слід вирішити клопотання про зміну запобіжного заходу, чи можна вважати, що підозрюваний порушив обов'язки, покладені на нього застосуванням особистого зобов'язання? Складіть проєкт рішення.

РЕСУРСИ ДЛЯ НАВЧАННЯ

Список основних джерел

1. Конституція України: від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2-%D1%80>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
5. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційської комісії) 2011 р. «Верховенство права». URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr).
6. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затверджені Наказом Генерального прокурора 30.06.2020 р. № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#n11>
7. Інструкція з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затверджена наказом МВС України від 16.02.2018 № 111. URL: [:https://zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua).
8. Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяви повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затверджена наказом МВС № 1377 від 06.11.2015, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 01.12.2015 за № 1498/27943. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15>
9. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>
10. Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування: Узагальнення ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12 січня 2017 року. 19 с. URL: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html
11. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ "Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування" від 09.11.2012 р.

12. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ "Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження" від 05.04.2013 р.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.В. Ківалова. Х.: Одиссей, 2013.
14. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія. Одеса: Вид. дом «Гельветика», 2018. 1148 с.
15. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
16. Аленін Ю.П., Мурзановська А.В. Методологія кримінально-процесуальної науки: сучасний стан та перспективи розвитку. *Право України*. 2019. № 9. С. 17-30.
17. Аленін Ю., Торбас О. Особливості визначення юридичної підстави огляду транспортного засобу за Кримінальним процесуальним кодексом України. *Юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 191-197.
18. Alenin Yu., Voloshyna V. Determining the principle of proportionality in criminal proceedings. *Юридичний вісник*. 2018. № 2. С. 27-32.
19. Аркуша Л.І. Деякі підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій за КПК України від 13.04.2012 року. *Південноукраїнський правничий часопис*. Одеса: ОДУВС, 2013. № 1. С. 97-100. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pupch_2013_1_32
20. Аркуша Л.І. Поняття та особливості використання негласних слідчих (розшукових) дій у розслідуванні злочинів / *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія* / За заг. ред. Ю.П. Аленіна. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 680-702. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/9497>
21. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. 712 с.
22. Дроздов О. Сучасні тенденції розвитку кримінального процесу України (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини). *Право України*. 2017. № 12. С. 102-116.
23. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ, 2015. 708 с.

24. Мурзановська А.В. Кримінально-процесуальна відповідальність за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 192 с.
25. Степаненко А.С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017.
26. Торбас О.О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. 168 с.
27. Трофименко В.М. Теоретичні та правові основи диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві: монографія. Х.: ТОВ «Оберіг», 2016. 304 с.
28. Фаринник В.І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика: монографія. К.: Алерта, 2017. 548 с.
29. Шило О.Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України. Монографія. Х.: Право, 2011. 472 с.
30. Шило О.Г. Проблеми адаптації кримінального процесуального законодавства України до права Європейського Союзу. *Вісн. Нац. акад. прав. Наук України*. 2016. № 2. С. 109-122.

Список додаткових джерел

31. Брич Л.П. Застосування практики Європейського суду з прав людини як джерела права для оцінки допустимості та достовірності доказів у кримінальних провадженнях в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 253-266.
32. Бугайчук К. Л. Інститут приватних детективів за кордоном: порівняльно-правовий аналіз. *Право і безпека*. 2016. № 1 (60). С. 7–13.
33. Вегера-Іжевська І.В. Забезпечення права на недоторканність житла чи іншого володіння особи в кримінальному провадженні: монографія. наук. ред. О.Г. Шило. Харків: Право, 2019. 232 с.
34. Гринюк В.О. Функція обинувачення в кримінальному провадженні України: теорія та практика: монографія. Київ: Алерта, 2016. 358 с.
35. Демура М.І. Процесуальне становище потерпілого під час досудового розслідування: монографія. Харків: Право, 2018. 224 с.
36. Дільна З.Ф. Виконання судових рішень у кримінальному провадженні: теоретичний та практичний аспекти : монографія / Дільна З.Ф., Бойко В.П. Львів: Сполом, 2017. 240 с.
37. Зеленська М.І. Гарантії прав і свобод особи під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: монографія / за заг. ред. М.А. Погорецького. К.: Алерта, 2016. 212 с.
38. Каланча І.Г. Електронне кримінальне судочинство: передумови виникнення, сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. Харків, Право, 2018. 240 с.

39. Капліна О. Правозастосовне тлумачення норм кримінального процесуального права: монографія. Харків: Право, 2008. 296 с.
40. Кравченко Н.С. Суб'єкти доказування цивільного позову в кримінальному провадженні України: монографія / Н.С. Кравченко, Д.П. Письменний. Київ: Вид. центр «Кафедра», 2016. 216 с.
41. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 288 с.
42. Кучинська О.П. Особливості процесуального статусу юридичних осіб у кримінальному процесі України: теорія та практика: монографія / О.П. Кучинська, С.В. Толокольников. Київ: Алерта, 2017. 168 с.
43. Кучинська О.П., Фулей Т.І., Бараннік Р.В. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини: монографія. Ніжин: ТОВ «Видавництво «АспектПоліграф», 2013. 228 с.
44. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. 618 с.
45. Кримінальний процес: навчальний посібник / колектив авторів [електронне видання]. Одеса, 2020. 669 с. URL: <https://bit.ly/33X14My>
46. Лазукова О.В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: монографія / О.В. Лазукова ; [наук. ред. О.В. Капліна]. Харків: Право, 2018. 280 с.
47. Лобойко Л.М. Методи кримінально-процесуального права: Монограф. Д.: Дніпроп. Держ. ун-т внутр. справ, 2006. 352 с.
48. Лобойко Л.М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006-2011 роки): монографія, ч. 1: Загальні положення і досудове провадження. Київ: Істина, 2012. 288 с.
49. Лобойко Л., Шило О. Концепція судового права у контексті судового захисту прав і свобод. *Право України*. 2015. № 3. С. 60-70.
50. Лукашкіна Т.В. Участь сторони захисту в доказуванні на досудовому розслідуванні у кримінальному провадженні України. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»* http://pap.in.ua/2_2017/53.pdf
51. Лукашкіна Т.В. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні України. *Вісник Південного регіонального центру національної академії правових наук України*. 2017. № 11. С.137-143.
52. Лукашкіна Т.В., Деякі проблеми визначення підстав для зупинення досудового розслідування у кримінальному провадженні України / *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія*. Одеса, 2018. С.702-729.
53. Лоскутов Т.О. Предмет регулювання кримінального процесуального права: монографія. К.: Юридичний світ, 2016. 416 с.
54. Макбрайд Джеремі. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: К.І.С., 2010. 576 с.

55. Мамка Г.М. Засади кримінального провадження. Монографія. К.: Грета, 2018.
56. Мотуз М. Тенденції розвитку приватної детективної діяльності в Україні URL: http://law.knu.ua/images/abook_file/conf2011_kpp_motuz.pdf.
57. Мурзановська А.В. Основні тенденції розвитку науки кримінального процесу в Україні в сучасних умовах. *Legal science and education in Ukraine and EU countries: a paradigm shift: Collective monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2021. 488 p. P. 285-310. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/159>*.
58. Нестор Н.В. Запровадження медіації в кримінальному процесі України: проблеми теорії та практики: монографія. К.: Алерта, 2018. 182 с.
59. Нор В.Т., Крикливець Д.Є. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею. Львів, 2017. 376 с.
60. Панова А.В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: монографія. Харків: Право, 2017. 256 с.
61. Перепелиця С.І. Провадження у формі приватного обвинувачення: порівняльно-правове дослідження: монографія. Харків: Право, 2015. 184 с.
62. Сучасний кримінальний процес країн Європи: монографія; за ред. В.В. Луцика та В. І. Самаріна. Харків: Право, 2018. 792 с.
63. Старенький О.С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика: монографія / за заг. ред. М.А. Погорецького. К., 2016. 336 с.
64. Шило О.Г. Загальна характеристика показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 151-156.
65. Щерба В.М. Кримінальне провадження в суді присяжних: монографія / за заг. ред. О.О. Юхна. Харків: Панов, 2018. 274 с.
66. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. 208 с.
67. Черненко І.В. Застосування відеоконференції у кримінальному провадженні України: теорія і практика: монографія. К., 2015. 272 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Каталог правових сайтів України - <http://pravoved.in.ua>
2. Єдиний веб-портал исполнительної влади в Україні - <http://www.kmu.gov.ua>
3. Національне антикорупційне бюро України - <https://nabu.gov.ua>
4. Генеральна прокуратура України - <http://www.gp.gov.ua>
5. Служба безпеки України - <http://www.sbu.gov.ua>
6. Міністерство внутрішніх дел України <http://www.mvs.gov.ua>
7. Міжнародний Антикримінальний і Антитерористический Комітет (МААК) України - <http://antiterrortoday.com/ekspertnoe->

soobshchestvo/organizatsii/3521-mezhdunarodnyj-antikriminalnyj-i-antiterroristicheskij-komit-et-maak-ukraina

8. Международная Ассоциация ветеранов специальных подразделений по борьбе с организованной преступностью - <http://www.alfa.org.ua>
9. Центр по изучению нелегальной экономической деятельности - <http://corruption.rsuh.ru>
10. Центр антикоррупционных исследований и инициатив «Трансперенси Интернешнл-Р» - <http://www.transparency.org.ru>
11. Антикоррупционные Ворота стран Европы и Азии - <http://ww2.nobribes.org>
12. Антірейдерський союз підприємців України - <http://antiraidер.ua>
13. Центр протидії корупції - <http://antac.org.ua>

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Тематичний план навчальної дисципліни.....	5
Тематичний виклад змісту навчальної дисципліни.....	7
Плани практичних занять.....	117
Завдання для самостійної роботи.....	144
Питання, задачі, завдання або кейси для підсумкового контролю знань і вмінь.....	158
Ресурси для навчання.....	164

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

*Л.І. Аркуша, Ю.П. Аленін, О.О. Торбас,
В.К. Волошина, Л.М. Гуртієва, А.В. Мурзановська,
В.А. Завтур, М.М. Стоянов*

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

Навчально-методичний посібник

Електронне видання

Підписано до друку 28.12.2021.
Ум-друк. арк. 9,45. Зам. № 2112-26.

Видано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com